

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 02944

DAVID EDELSHTAT UN
ETLEKHE ZAYNE FORGEYER

Aaron Joel Zacusky

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דוד עדעלשטאט
און
עטלעכע זיינע פארגייער

פון זעלביקן מחבר דערשינען:

א נ י מ א מ י ז , לידער, 1935.

פ א ר מ י ר , פ א ר ד י ר , פ א ר א ל ע מ ע ן ,
פאָעמע, 1938.

י . ל . פ ר ז , עסעי 1942.

ל י י ב נ י ד ו ס , עסעי, 1951.

איבערזעצונג:

א י ז ק א פ ע - ה ו י ז , פון ערריקא מאלאטעסמא, 1936.

א. י. זאקוסקי

דוד עדעלשמאט

און

עטלעכע זיינע פארגייער

פארלאג „דוד עדעלשמאט“

בוּענאָס-אַיֶרעס

1955

PRINTED IN ARGENTINE
IMPRESO EN LA ARGENTINA

A. JOEL ZACUSKY:
DAVID EDELSTADT Y ALGUNOS DE SUS
ANTECESORES

Editorial "**David Edelstadt**"

Buenos Aires, 1955

Se terminó de imprimir el 28 de abril de 1955, en TALLERES
GRÁFICOS JULIO KAUFMAN S.R.L., Corrientes 1976, Bs. Aires.

פון די אַרויסגעבער

די גרופע און דער פאַרלאַנג „דוד עדעלשטאַט“ טראַגן צו דאָס דאָזיקע בוך ווי אַ באַשטינער צו די באַערונגען, וואָס ווערן דורכגעפירט זינט 1952, ווען עס איז אויסגעפאלן דוד עדעלשטאַטס זעכציקסטער יאָרצײַט.

דאָס איז די ערשטע פון די צוויי שטודיעס אין פאַר-בינדונג מיט די פייערונגען און דערמאָנונגען, וואָס דער פאַרלאַנג האָט זיך פירגענומען אַרויסצוגעבן געווידמעט דעם גערימטן רעוואָלוציאָנערן דיכטערס לעבן און שאַפן און זײַן השפעה אויף דער פּאָלקסמאַסע און די אַרבעטסמענטשן. די צווייטע אַרבעט, געשריבן ספּעציעל אין שפּאַניש דורך דעם זעלביקן מחבר, וואַרפט אַ שײַן אויף עדעלשטאַטס ביאָגראַפֿיע און געדאַנק פון גאָר אַן אַנדער קוק-ווינקל, ווי די פאַר-ליגנדיקע, וואָס שטעלט מיט זיך אויך פאַר אַן אַנדערשדיקן, ווי ביז אַהער, צוגאַנג צום אידעאלן מענטשן, טרוימער און רעבעל, וואָס איז געבוירן געוואָרן מיט אַכט און אַכציק יאָר צוריק און ווירקט אַנאָויפהעריק שוין קנאַפע זיבן צענדלינג יאָר, כאַטש ער איז שוין אַ פאַר און זעכציק יאָר טײַט.

מיגלעך, אַז די אַרבעט, וואָס דער לייענער האַלט איצט אין האַנט, וואָלט מען אפשר געדאַרפט אָנרופן „דוד עדעל-שטאַט דורך עטלעכע זײַנע פאַרגייער“. פאַר וואָס אזוי — דאָס וועט יעדער פאַראינטערעסירטער אויסגעפי-נען אָן שוועריקייטן ביים נענטער זיך באַקענען מיט איר דירעקט. עס איז ניכר, אַז אין דער אמתן האָט דער מחבר, בעתן גריבלען זיך אין די אַלערליי מאַטעריאַלן און בעתן קאָמענטירן סײַ דעם געפאַרשטנס ווערק און סײַ די פאַר-

ביננדיקע קרובישע כאראקטער־שטריכן און כאראקטעריס־טישע מאָמענטן פון די דיכטערס און פּערזענלעכקייטן וואָס ווערן דאָ צי ברייטער צי פּאַרבייגיניק באַהאַנדלט און דער־מאַנט — פּאַרטיפּ זיך בעצם בלויז אין ערעלשטאַטן, אים אַרויסצוברענגען אַלזײַטיקער און גאַנצער. די שניכות וועט, אַגב, אויך זײַן גאָר לײַכט אינצווען. זי שטיצט זיך און שפּאַרט זיך אָן כּסדר אויף אַ שלל ציטאַטן. נאָר דאָרט וווּ קיין ציטאַטן זענען אַפּילו נישטאָ, איז די שניכות אויך אַ באַשנימפּערלעכע און דערקלערלעכע.

דער שפּאַנישער עסעי באַהאַנדלט ערעלשטאַטס אירעען־און אינטערעסן־וועלט בשניכות און אין קאָנגלאַמעראַט מיט די ייִדישע און אַלגעמיינע פּראָבלעמען און געשעענישן פון אַרום אַ הונדערט יאָר (און עפעס מער אויך...) מיט אַן אויס־בליק אינעם לעתיד לבוא אַרײַן. דער אויטאָר האָט בעת דער אַרבעט געהאַט אין זײַנען דעם לײַענער וואָס האָט נישט קיין צוטריט צו ייִדיש — ייִד און נישט־ייִד — און דעם ווייניק אָדער גאַרנישט אינפּאַרמירטן מענטשן, וועמען עס לײַנט בכלל צו געבן אַ צוטריט און אַ געלעגנהײַט אַרײַנצוקוקן כאָטש ווי דורך אַ שמאַלער שפּאַרונגע אין ייִדישן לעבן אַרײַן, אין זײַנע פּאַרשידנאַרטיקסטע מאַניפעסטאַציעס און אויס־דרוקן. ס'קען זײַן, אַז אפּשר איז עס טאַקע נישט מער ווי ס'איז אַ טראָפּן לגבי אַ ים. אָבער — ע פ ע ס איז אײַך עפעס.

אַז די גרופּע און דער פּאַרלאַג גיבן זײַער בײַטראַג מיט גרויס פּאַרגעניגן און טוען דאָס באַזעלט מיט אַן אינטים גע־פיל פון התרוממות הנפש — איז בלתי שום ספק. מיר האַלטן, אַז ערעלשטאַט איז ראוי צו אַלע אויפּמערקזאַמקייטן און איז ווערט אַלע פּײַערלעכע באַערונגען און דערמאָנדי־גען. מען קען עס פּאַרשטיין שוין דערפּון, וואָס נאָך מיט אַ סך יאָרן פּרײַער אײַדער די ייִדישע לײַטעראַרישע און קול־טור־געזעלשאַפּטלעכע קרײַזן האָבן אַזוי ברייטהאַרציק אָנגעהויבן אָפּן אַרויסווייזן זײַער אַכפּערנדיקע באַצײונג צום ביז אַט נישט לאַנג צוריק נעגירטן אַרבעטער־פּײַטן, האָבן מיר שוין געהאַלטן פּאַר אַ חוב (און פּליכט) אָנצורופּן זיך מיט דעם נאָמען פון יונג פּאַרשניטענעם פּאָלקסוועקער און מורד, דעם אָנאַגער און צעטראַגער פון אַ נײַער אויסלײַז־בשורה אויף דער ערד.

פאלק! ער האָט דײך געליבט אָן אַ שיער,
מער ווי זיך, ווי זײַן פרוי און קינד!
ער האָט געלעבט און געשטאַרבן פאַר דיר —
ענדיק זײַן אַרבעט אַצינד! (1) (122)

די דאָזיקע פּערזן, מיט וועלכע עדעלשמאַט ענדיקט זײַן
ליד וועגן אַלבערט ר. פאַרסאַנס, וואָס איז געווען איינער פון
די משיקאַגער אַרבעטער-טוער, וואָס האָבן פאַר זייער ציל-
באַוווּסקייט באַצאָלט מאַרטירעריש מיט זייער לעבן, —
די דאָזיקע פּערזן זענען ווי צוגעשניטן לויט דער מאַס און
אַנגעפאַסט אויף דעם מחבר זייערן אַליין, אויף אים, עדעל-
שטאַטן, הייסט עס, כאַטש ער האָט נישט געהאַט קיין ווייב
און קינד, אָדער ריכטיקער: נאָך נישט באַוווּזן צו האָבן.
און אויך אַט אַ די פּערזן —

ער שטייט פאַר מיר אין אַ שטראָם פון ליכט
אויף דער וועלטס פאַרבלוטיקטער בינע;
עס רוט אויף זײַן ווונדערשיינעם געזיכט
דער פּרױהייטס הייליקע שכינה. (1) (122)

אויך אַט די פּערזן, וואָס בילדן די ערשטע סטראָפּע פון
אַ ליד בשׂיכות אַ צווייטן פון די משיקאַגער מאַרטירער —
דעם יונגיטשקן לויס לינג, — אויך זיי זענען ווי אויף אים
אַליין געמאַסטן (1).

(1) די ציטאַטן, וואָס מיר ברענגען אין טעקסט, הן ווען עס ווירט אַז
געוווּזן די זינט, הן אַז אַז אַנווייז, זענען אַלע גענומען פון דער אויסגאַבע פון
דוד עדעלשטאַטס ש ר י פ ט ו, מיט אַ פאַררעדע איבער דאַס לעבן און
שאַפן פון דעם דיכטער, פון מ. קאַטץ, אַרויסגעגעבן פון פאַרלאַג „אַרבעטער“
פּרױנד“ און „פּרױע אַרבעטער־שטימע“, לאַנדאָן 1909 — ניו־יאָרק, 1925: 88

ווען מען זאל דארפן בולט כאראקטעריזירן דאָס וועזן דוד עדעלשמאַט, וואָלטן מיר זיך נישט געמוזט צו פיל אָנ-שמרענגען. ער גופא וואָלט אונדז פאַרשפּאַרט די מי. מיט זיינע לידער אין האַנט וואָלט מען דאָס געקאָנט גרינג אָפּ-מאַן. אַ שורה דאָ, אַ סמראַפּע דאַרט — פּונקט ווי די נאַר-וואָס געבראַכטע — און מיר וואָלטן געהאַט דאָס בילד אַ פּולס. ווייל עדעלשמאַט האָט במשך זײַן קורץ, פּרי איבער-געריסן און נישט אויסגעלעכט לעבן געזונגען זיך גופא.

נאַר נישט מחמת ער האָט זיך צוגעהערט צו זיך אַליין, אָדער האָט זיך געגריבלט אין זײַנע רײן פּערוועלעכע שטי-מונגען — וואָס, אַגב, האָבן זיי בכלל די טבע זיך צו בנימן כסדר אָן אויפהער און זענען נישט ביכולת צו זײַן שטאַנד-האַפּטיק — און נישט מחמת ער האָט דערנאָך די פאַרשיידע-נערלייניקע דורכגעפילטע שטימונגען אונדז אונטערגעטראָגן פּרטיותדיק אויסדערציילט. עדעלשמאַט האָט נישט גער-קראַצט די פּערוועלעכע ווינגן זיי זאָלן זיך יאַטערן, כדי אונדז צו קענען מוכה זײַן מיט זײַנע ווייטאַגן אין לידער, ווי דאָס טוען דאָס רוב פּאַעטן. דאָס האָט ער קיין מאָל נישט געטאַן, און נישט דאָס איז געלעגן אין זײַן נאַטור. זײַנע לידן — דאָס זענען די יסורים פון דער באַעוולטער מענטש-הייט, די לידן פון דעם „אַרעמען שמאַכטנדן פּאַלק“ (ז' 7). בלויז דאָס האָט אים גערירט, געמאַטערט און געפּיניקט.

ער אַליין רופט זיך ערגעץ אָן „טרערן-פּאַעט“ (ז' 16). אָבער דאָס איז נישט ריכטיק לגבי אים גופא. ער האָט עס עמעצן נאַכגעזאָגט. אמת, דאָס וואָרט פּרערן חורט ער איז בער אָן אַ שיער מאָל. ער איז אָבער נישט קיין וויינער און נישט קיין קלאַגער און באַקלאַגער. ער איז גיכער די שווערד און דער פּלאַם („איך בין דאָס שווערד, איך בין דער פּלאַם“).

זײַטן (נומערירט מיט רוימישע ציפער) + 405 זײַטן, (אנגעהויבן פון 1), מיט 2 בילדער אויף באַזונדערע בלעטער. — די ציטאַטן, וואָס מיר נעמען אין ערגעץ אנדערש, ווייזן מיר אַן דעם מקור באַזונדער, אויפן פּאַסיקן אַרט.

ז' 20) — ווי ער זאגט אויך דאס נאך א צווייטן: ה. היינען.
זיין עצם גינסט, זיין ריכטיקער טאן, זיין אמתע מוזע —

...וועקט, זי רופט מיט א קריגס-טראַמפּעט,
שטורעם-לידער קען זי נאָר זינגען
מיטן פייער פון אן אלטן פּראָפּעט! (2)

(„מיטן מוזע", ז' 45)

און אויב ער טרויערט (אָוודאי, געוויס!) אָדער זאָרגט,
און מאַמער קרעכצט ער צו מאַל, איז עס זיכער נישט אַ
געקלאַג אויף זיין אייגענעם וויסמן גורל, נאָר אויף דעם ברור-
דער מענטש — פאַר זיין אומגערעכטיק פאַרשטופט און
פאַרשקלאַפּט זיין. דאָס געוויין איז דער גאַנצער פאַרשמאַכ-
טער און געפלאַגטער מענטשהייטס. זענען עס, במילא, אויך
אירע די טרערן.

ווען מען „וועט זיך איינהערן גוט" וועט מען אין זיין
ליד הערן, „ווי עס רוישט דאָרט אַ טינד פון מענטשלעכע
טרערן" („צו מיניע לעזער", ז' 2-1). אָבער — ער איז נישט
מער ווי זייער שטימע (אויב דאָס איז ווייניק!)... אַנשטאַט זיי
אַלע צוזאַמען כאַאָטיש, רעדט ער איינער פאַר זיי. אמת, דאָס
זענען נישט גלאַט בלויז פּרעמדע טרערן, וואָס רירן אים פּער-
זענלעך נישט אָן, ווי עס לאַזט כמעט תמיד גלייכגילטיק קאַלט
די צופעליק אויסגעקליבענע און אַרויסגעשטעלטע פאַר-
שטייער. ניין. זיי זענען „צעמישט מיט דעם דיכטערס בלוט"
(דאָרט). דערפאַר טאַקע איז ער געוואָרן דער אינטערפּרעטאַ-
טאָר פון „ליידנדן קנעכט" און „פאַרשקלאַפּטן ברודער" און
זייער פירשפּרעכער. און ער איז ראוי געווען צו זיין דער
שליח-ציבור, וואָס דאָס איז ער בפועל-ממש געוועזן. און אויב
ער האָט פאַר זיין מירחה יאָ אַ מאַל פאַרלאַנגט שכר, האָט ער
באַגערט מען זאָל אים צאָלן „מיט ליבע צו פּרייהייט, מיט
הייליקע טאַטן" (דאָרט).

נאָר אַפילו אַלעמענס טרערן אין זיין ליד זענען אויך

(2) זען אין די ה ו ס פ ו ת דעם ערשטן צוגאב (ז' 100-97).

נישט קיין געוויינלעכע טרערן מחמת גלאט קלאַגן און וויי-
נען, אדער אויס אַנמעכטיקייט, ניין —

יערע מענטשלעכע טרער איז דאָרט אַ שליה
פון אַ געפֿיניקטן האַרץ.

וואָס פּרעגט: ווען קומט שוין דער פּרנייהייטס־משיח?

(דאָרט, ז' 1)

אַמ. אַט אַ דאָס טאַקע — אַ שליה און אַ מאַנער: ווען
קומט שוין דער פּרנייהייטס־משיח?

יא, אַזוי וואָלט מען אַלץ כּסדר געקענט ציטירן, און
דערווייל וואָלט מען אויפגעשטעלט אַ בולטע די פיגור דוד
עדעלשטאַט, אויסגעסקולפּטירט זיין געשטאַלט און רעקאַנ-
סטרוירט זיין אידעען־ און געדאַנקען־וועלט (3).

אַבער מיט די צוויי סטראַפּעס אין אָנהייב איז גענוג
פאַר אונדז. יעדנפאַלס קלעקט עס פאַר דעם ביסל וואָס מיר
זענען דאָ אויסן מיט די אַרײַנפירנדיקע שורות. כּפּרט נאָך
זיי גיבן זיין מהות און תּמצית. דאָ איז פאַראַן אי כּאַראַק-
טעריסטיק, אי באַשמעטיקונג אויף פאַקטן, אי די באַצײונג
צו אים, אי צוואַה, וואָס דאַרף ווערן געבאַט, פּליכטיקע מי-
סיע, אַ פאַרזאַג מקיים צו זיין:

ענדיק זיין אַרבעט אַצינד!

עס איז נאָך קיין מאַל נישט אַזוי, ווי איצט, נויטיק גע-
ווען אויפצוועקן צום לעבן די אידעאַלן — און זייער גע-
צילטן אויסלאָז, — פאַר וועלכע עס האַבן געקעמפט און
פאַר וועלכע עס האַבן באַצאַלט מיט זייערע יונגע לעבנס
סיני די משיקאַנער מאַרמירער, סיני זייער באַזינגער, דוד
עדעלשטאַט.

(3) היות מיר שטעלן זיך נישט אַפּ אין דער פּאַרליננדיקער אַרבעט אויף
דעם דיכטערס ביאַגראַפיע, לאַמיר כאַטש לפּחות דאָ פּאַרצייכענען די ראַטעס
פון נעבורט און טויט. כּכּו: עדעלשטאַט איז אַרויס צו דער ליכטיקער שנין
אויף דער ערד דעם 21סטן מאי 1866 אין קאַלונע, רוסלאַנד, און זי פּאַרלאָזט
דעם 17טן אַקטאָבער 1892, אין דענווער, צפון־אַמעריקע.

ס'איז נישט גרינג צו רעדן וועגן איינעם, וואָס זײַן גע-
שמאַלט און דאָס גאַנצע וועזן זײַנס איז אַרומגענומען מיט
אַן אַרעאַל, ווי די שטראַלנקרוין, וואָס עס רינגלט אַרום אַ היי-
ליקנס קאַפּ אויף די בילדער און געמעלן. נאָך שווערער איז,
ווען מען ווייסט, אַז די, וואָס האָבן אים געקענט פּערזענלעך,
רעדן וועגן אים מיט דער אויפגערוימטקײַט און אַכפּערונג,
זוי מען רעדט טאַקע וועגן אַ הייליקן, אַ צדיק. נאָר גאָר
שווער איז, ווען מען ווייסט, אַז זײַן לעבן איז געווען אַזוי
קורץ, אַבער זײַן השפּעה און אויפמו אַזוי גראַנדיעז אַנקענ-
טיק און באַדײַטיק.

ווייל קשה איז אונדז: ווי איז דאָס מעגלעך אַזוי פיל
צו באַווײַזן? — וויפּיל ער זאָל נישט האָבן געטאַן, עדעל-
שמאַט, איז פאַרט נישט געווען ווען צו אויפמאַן עפעס און
אָוודאי נישט צו פיל אויפצוטאַן. ס'איז דאָך פשוט קיין צײַט
נישט געווען דערויף, אַדער צו ווייניק צײַט. און בפרט דאָס
געלעבטע ביסל לעבן איז געווען פּול מיט מניעות, ווידער-
אַנאַנדן, שמערונגען, שטרויכלונגען און נסיונות, וואָס בײַ-
צוקומען זיי האָט מען באמת געדאַרפט זײַן אַ העלד מיט אַ
לעגענדאַרן כּוח אין זיך.

אויף עדעלשמאַטס גורל — אויף דעם גורל פון צאָר-
טינקן, אין זײַן אינערלעך אייגענער וועלט פאַרטוענעס און
אַרײַנגעטוענעס, יחידישדיק פאַרטרוימטן, לירישן בחורל —
איז אויסגעפאַלן צו ווירקן געזעלשאַפּטלעך אין אַ קרייז,
וואָס איז אים פּערזענלעך ביז אַט נאָר וואָס געווען פרעמד;
אויף אַן ערה, וואָס ער האָט זי גאַרנישט געקענט קײַן סך
פּרײַער; שרײַבן אין אַ שפּראַך, וואָס איז — קען מען זאָגן
— נישט געווען זײַנע; און דערצו דיכטן אין איר, שרײַבן

פערן, וואס זאלן עלול זיין וועקן, מונטערן, געבן חיות און מוטיקן, געבן צו פארשטיין און מאכן פארשטיין ממש פאר-קנעכטע, פאריאכטע מענטשן, גרייטע אפשר הכנעהדיק, אין זייער שיפלותדיקער אומבאזאלפנקייט, אַנצונעמען פאר ליב וואס דאס מול האָט זיי צוגעטיילט און וואָס דאָס לעבן ברענגט כסדר מיט זיך צו טראַגן. און דאָס אַלץ צווישן אַ ניי פּאָלק מיט אַן אייגן — ניי — לשון, אַ נייער סכיבה מיט אייגענע — נייע — טראַדיציעס, מנהגים, געווינהייטן. און ניי און פרעמד איז דאָס געווען שוין נישט בלויז פאר אים, דעם אומגעריכט אױסגעוויילטן מדריך, נאָר אויך פאר זיי, די וואָס האָבן צו אים אַרױפגעקוקט. און מחויב געווען אַי-בערצונעמען עס, דאָס נייע, פרעמדע לשון, און אַרױנפאַסן זיך אין דער נייער פרעמדער סכיבה — ד"ה אין אַרױנגעוואַנדערטן לאַנד אַרױן — האָבן שוין ביידע צדדים: סײַ דער נייער אױפּוועקער-דיכטער, סײַ דער פאַרצאָגטער מאַ-סעמענטיש.

און דאָס גרעסטע ווונדער איז, וואָס בײַ די אַלע אַי-בערנאַטירלעכע, אוממענטשלעכע הינדערנישן האָט ער באַוווּן מתגשם צו זײַן, — ד"ה: מאַכן צו וואָר — דעם דאָזיקן ווונדערלעכן ווונדער. און לאַמיר נישט פאַרגעסן, אַז אױפּ-צוטאָן עפעס, צו קענען דאָס רעאַלזירן, דאַרף מען זײַן פאַר-געברייט און צוגעגרייט מיט וויסן, פאַרשמענדעניש און קענטשאַפט. שוין נישט צו רעדן פון עקספּעריענץ און געניט-שאַפט. ווען און ווי האָט ער דאָס אַלץ געקענט קריגן און נעמען עדעלשמאַט? — און ער האָט אַלץ געהאַט.

און ער האָט דערוועקט. ער האָט איםפעטיק אױפּגע-ריסן, אַנטפּלעקט און אַנגעצונדן אין די פאַרשמאַכטע, פאַר-חלשמע און אַפהענטיקע אַ פאַרשמעלונג פאַר שײנס און גוטס, אַ געוויסקייט פאַר אמת און יושר, אַ ווילן משנה צו זײַן די ווירקלעכקייט און העפּטיק זיך נעמען צו שטאַנד צו ברענגען דעם דאָזיקן איםפּעראַטיוון פאַרלאַנג. און דערנאָך — דערוואַכטע שוין — האָבן זיי צו הילף גענומען פאַר אַ

הויפטמין מוטיקער און אונטערטרייבער, פאר א בנישפיל, א פאקל און מדריך דער עיקר טאקע זיין ליד און נישט קיין אַנדערנס, און אים אליין — און נישט קיין צווייטן.

זיין ליד האָט געמאַכט, אז זייערע לונגען, אפשר שוין אויסגעטרוקנטע, קרענקלעכע, צעפרעסענע, זאלן זיך מיט איין מאל דערוועגיק אַנפילן מיט לופט; אז די הויט- און ביי- נערדיקע, אויסגעדארטע, איינגעפאלענע ברוסטן זאלן זיך צאָרנדיק ברייט אויפהייבן אַרויף און אז עס זאלן זיך אַרויס- רייסן הויך און פולקלאַנגיק שטימעס מונטערע, קוראזשיקע פון זייערע העלדזער אַרויס וואָס ביז אַם ערשט האָט מען נישט געהערט פון דאָרט מער ווי קרעכץ, כאַרכל און טרר- קענעס הוסט, באַגלייט צו מאל מיט אַ רויט-געשמרניפטן ליחות-אויסשפּיין.

וואָס פאַר אַ פּערזענלעכן צויבער האָט ער געהאַט צו קענען אַזוי באַוועלטיקן?

אָבער דאָ איז נישט שײַך בלויז פּערזענלעכער כּישוף. דאָס איז נישט גענוג צו קענען אַנהאַלטן לאַנג און קענען אויפהאַלטן זיך ביים לעבן און בפרט עס זאָל אויך געדניען נאָכן טויט. און נאָך מער: עס איז אַוודאי ווייניק עס זאָל זיך קענען אויפהאַלטן כּסדר אָן איבערריס... צוצוויקס קען זיך ליכט אַפּטאָן. עס וועפט זיך אויס, ווערט צו נישט — אויב עס איז נישט פאַרבונדן מיט עפעס נשמהדיקס, וויטאַלס, עפעס עכטס, מיט אַזוינס, וואָס איז אפשר נישט דערקלערלעך און נישט אַנזעעוודיק בממשות, אָבער עפעס יאָ פאַראַניקס: אָן אויפשטראַל און אַפּשטראַליקס פון אָן אינערלעך ליכט. אָן איינגעבוירן ליכט. אַ מענטש טראַגט אין האַרץ איינגע- פאַסט אַ זון, פּונקט ווי די וועלט האָט אַ זון אין איר היות- צענטער — לעבן זאָל קענען געדניען.

ווי שטאַרק איבערצייגנדיק האָט געדאַרפט זיין זיין באַ- האַרצט וואָרט, וואָס איז אַוודאי געווען באַהאַרצטע וויטאַלע מחשבה און מעשה צוזאַמען, אז ער זאָל אַזוי אויפרידן און אויפרודערן אַפילו דאָרט, וווּ עס וואַלט שוין, דוכט זיך, ניט

געווירקט קיין פריש-נייער, לעבנמאכנדיקער לעבנס-עליקסיר. סימפּטאָמאַטיש איז, וואָס די צייט האָט נישט רעווי- דירט די מיינונג וועגן אים. די פאַרגעטערונג — זאָל מיר עדעלשטאַטס גניסמ מוחל זיין פאַר אַט דעם דאָזיקן אויס- דרוק, וואָס גייט נישט אַרײַן אין דער ספּערע פון זײַנע אַני- שווינגען; נאָר ווי אַרעם עס איז אָפּט דעם מענטשנס עשירות- דיקסטע שפּראַך און מוז אַנקומען צו אַזעטיקע אויסדרוקן, וואָס זענען איר אין עצם פרעמד! — די פאַרגעטערונג טוט זיך אַליץ נישט אָפּ. נישט געקוקט דערויף וואָס די עסטעמן און פּינשמעקער האָבן אים נישט אַנערקענט און דערצו נאָך באַ- קעמפט אַזוי עקשנותדיק שטאַרק. אַגב, עס שטײַען אַ סך פון זײַנע אַמאָליקע פאַרנייער און באַקעמפּער איצט פּרום פאַר- דבקהטע אַרום אים (4). די מפונקים האָבן, וואָס אמת, אין פאַלק נישט געקראָגן קיין צו פיל אַנהענגער, כאָטש דאָס באַ- שטרײַטן איז כּדרך-כלל עלול צו קריגן אויסגעפינער, אַז דער צד שכנגד איז גערעכט... מען דאַרף בלויז אַרײַנוואַרפן אַ קעגן-מיינונג, אַ וואָרט בלויז — און עמעץ כאַפּט זיך שוין אַן דערויף, און באַמקעט צו, און האַלט מיט. אַט די דאָזיקע מענטשלעכע שוואַכקייט נוצן טאַקע אויס די דעמאָגאָגן. בעלנים מיטצוגיין זענען תמיד פאַראַנען — מעג אַפילו נישט זיין צו וואָס, און אָפּט אַפילו שעדלעכס. מיר האָבן שוין גע- זען — און זעען — אַז דער מטורפּדיקסטער שרײַער איז נישט זעלטן אַרומגערינגלט מיט בלינד פאַרגלייבטע פאַרגעטערער. מיר גייען דאָ נישט ריידן וועגן עדעלשטאַטס קינסמלע- רישקייט. נישט דאָ איז דאָס אַרט און — מיר רעכענען, אַז נישט דאָס איז כלל די מאַס צו מעסטן עדעלשטאַטן. מען קאָן אַבער פאַרט נישט אַנדערש ווי זיין פאַרחידושט איבער זיין נישט געוויינטלעכן אויפמו. ווי שטאַרק איבערוועלטיקנ-

(4) וועגן דעם ענין רעדן מיר ברייטער און אַרומעמיקער אין אונזר שפּאַנישן עסעי *Recordando a un poeta*, וואָס וועט דערשיינען כּרוב אין אים ווערט עדעלשטאַט באַהאַנדלט אין די ראַמען און אויף דעם פּאָז פון אַז ערד אַרום אַ הונדערט יאָר ייִדיש לעבן.

דיק עם האָט געדאַרפט זײַן דער אידעאַל אין אים, צו קענען באַזױזן אַזאַ װירקעוודיקן אויפרודער. ס'האָט אַוודאי גע-
דאַרפט זײַן װי דאָס סנה-פּײַער, װאָס האָט זיך אַנטפּלעקט
פאַר משהן בײַם באַרג חורב.

אויף זײַן, אויף דעם יונגיקן עדעלשמאַטס, גורל איז אויס-
געפאַלן אַ גרעסער שליחות דורכצופירן װי געװײנלעכע שײַנ-
שרײַבערײַ. װער פון אונדזערע שרײַבער קען זיך איבערנע-
מען מיט האַבן אונטערגעצונדן און אויפגעבלאַזן אַזאַ העליש
פּײַער? אויף װיפל פון אונדזערע דיכטער קען מען אַנוױזן, אַז
זײער װאָרט האָט אַזױ געצונדן, געפלאַמט און אַרומגענומען
אַזעלכע ברייטע קרײַזן? אפשר י. ל. פּרײַ בלוז. אָבער פּרײַ
האָט דאָך גערעדט צו דער אינטעליגענץ און צו אַ שױן אויפ-
געװאַכטן און צו אַ שױן זוכנדיקן מענטשן, צו װעמען ס'איז
בכלל לײַכט צוצוקומען, מחמת ער אַליין זוכט. און מיר װײַסן,
אַז דער װאָס זוכט — געפּינט שױן אַ מיטזוכער אויפן װעג.
מעג דאָס זײַן דער יוגנטלעכער, דער דערוואַקסענער, דער
אַרבעטער, און דער אינטעליגענט בכלל, דער גאַנץ צי האַלב
באַװוסטזײַניקער אַפּילו. פּרײַ איז געקומען, װען דער באַדן
איז שױן געװען אויפגעאַקערט און פאַרזײט. עם האָט גע-
פעלט, אַז די פאַרזײטע פּײַנע קערנער — ד"ה די מענטש-
לעכקײַט צוזאַנגדיקע אידעען און אידעאַלן — זאַלן זיך אַנ-
נעמען, זאַלן אַנהײבן שלאַגן װאַרצלען און — אַנהײבן װערן
װירקלעכקײַט.

אָבער װער איז געװען דער ערשטער גורם פון דער דאָ-
זיקער אויפּװאַכונג, — די דערוואַכונג פונעם ייִדישן פאַלקס-
מענטש, דעם מאַסעמענטש, און פון דער זוכעניש זײַנער?

מיט זיבעציק יאָר פּרױער פּאַר דוד עדעלשטאַטס טױט
האַט דער ים פּאַרשלונגען דאָס לעבן פון זײַנעם אַ מעכטיקן
פּאַרגױער: פּױרסי ביש שעללי (1792—1822). כּמשך די דאָזי-
קע זיבעציק יאָר, וואָס האָבן אָפּגעטײלט אײנעמס טױט פּו-
נעם צװײטנס, איז פּאַרגעקומען אַ געװאָלדיקע טראַנפּאַרמאַ-
ציע בשׂיכות די טרעגער און צעטראַגער פון די הומאַניטאַ-
ריסטישע אידעען: זײ זענען פון דער הויכער געזעלשאַפּט —
פון צװײטן די רעגירנדיקע, באַזיצערישע קרײַזן, די געביל-
דעטע און דער אינטעליגענץ, — װוּ די אײדעלע אידעען זענען
געבוירן געװאָרן און זיך אַנטװיקלט צו אַ ממשותדיקער באַ-
װעגונג אײנצופירן אין לעבן גרינטלעכע סאַציאַלע שינויים,
בהדרגהדיק אַריבער אין רשות פון די נוגעדיקע, די דירעקט
פאַראַינטערעסירטע: די פּאַלקסמאַסן.

די אידעען װעגן פּרײַהייט פּאַר פעלקער און מענטשן
זענען אױפּגעקומען בײַ אַ דינעם שיכט — ריכטיקער: בײַ
יחידים — פון דער געבילדעטער אַריסטאָקראַטיע און דער
אינטעליגענץ. אין די דאָזיקע קרײַזן זענען דערנאָך דערשי-
נען די אידעאָליסטן, וואָס האָבן זיך געלאָזט אין פּאַלק אַרײַן,
כדי דעם המון-עם באַקאַנט צו מאַכן מיט זײַן אײגענעם טרױע-
ריקן מצב, אים ליכטיק צו מאַכן אין די מוחות און אַנוואַרעמען
דאָס האַרץ. פון דאָנען די באַקוּנינס (1814—1876), די מאַלס-
טאָיס (1828—1910) און די קראַפּאַטקינס (1842—1921),
די בײַראַנס (1788—1824) און די שעללים.

די אין אומװיסן געהאַלטענע פּאַרקנעכטע מאַסע האָט
אײַנגלייבעריש געמײנט, אַז איר לאַגע איז אַ באַשערטקײט
פון דער השגחה עליונה, װײל אַזױ האָבן זי אײַנגערעדט די
גאַטס סטראַפּטשעס. פון דאָזיקן אָפּנאַרעריי האָט מען גע-

דארפט אפווענדן און אפציען. ביסלעכווייז זענען די אויפהיי-
טערנדיקע, גליק-צוזאגערישע אידעען געווארן דאס אייגנטום
פון טיילן פאלק. פון זיי גופא האבן די פעיקערע און בא-
וויסזיניקערע זיך א לאז געמאן העלפן די פארשמאכטע,
אין א זייט אוועקגערוקטע, געקרויודעטע ברידער, זיי ארויס-
צוהייבן פון דער פינצטערניש און נויט, אין וועלכע זיי זענען
געווען פארזונקען.

דער חלומענדיקער און זוכערישער שעללי איז געווען א
זון פון דעם דינעם שיכט, וואס שמעלט מיט זיך פאר דעם
רעגירנדיקן קלאס, און ער האט זינט דער רגע, ווען עס האבן
זיך אים געעפנט די אויגן צו פארשטיין א דאנק די ווערק פון
די וואלטרעס (1694—1778), יומס (1711—1776), רוסאס
(1712—1778), דידראס (1713—1784), ד'האלבאכס (1723—
1789) און גאדווינס (1756—1836), זיך קעגנעשמעלט זיין
אייגענעם קלאס און די ארויסהעלפערס פון זיין קלאס — צווישן
זיי דעם קלער — ווי די שולדיקע אין די אומגלייכקייטן און
שלעק אויף דער ערד. און ער ווידמעט דערפאר בלב ונפש
זיין קאלאסאלן טאלאנט דורך גערעדטן און געשריבענעם
ווארט א קאלאסאלער אידעע: ס'זאל ווערן ממשות א ליכטיק
הארמאניש לעבן פאר א באפרייטער אויסגעלייזטער מענטש-
הייט אין א וועלט אן גרענעצן און אן באגרענעצונגען.

ער אליין איז תיכף געווארן א קרבן פאר זיין דערקענ-
טעניש. און דאס איבעריקע האט ער שוין אליין מקריב גע-
ווען: אלע זיינע פרייווילעגיעס און באקוועמלעכקייטן. פאר-
פאלגט פון די שול-חכרים, די לערער, דעם פאטער, פון דער
געזעלשאפט און דער רעגירונג — האט ער זיך גרויסמוטיק
און שמאלץ אלעמען קוראזשיק קעגנעשמעלט. פון יונגער-
הייט אן האט ער זיך ארויסגעוויזן פאר א זיך נישט בייגיין
און זיך נישט ברעכיקן גייסט. די ענגלענדער האבן זיכער
נישט חושד געווען, וואס פאר א מעכטיקער כוח עס שמעקט
אין דעם, וואס זיי פארפאלגן. אבער זיי האבן אוודאי יא גע-
זאגט אינסטינקטיוו, אז דער דאזיקער מענטש טראגט אין זיך

אזא פארצערנדיקן פלאם, וואָס קען אַלדאָס שלעכטיקע, אַפילו די סיטרא אַחרא, פאַרברענען. האָט זיך דער הערשנדיקער קלאַס געמוזט באַוואַרענען אויסצוהימל זיך פון אַ פאַרלענדונג און אַפּווערן די צאַרן-קראַפּט אויך אויף להבא.

מיר פּערזענלעך קומט אַפּט אויס, אַז שעללי איז געווען אַן אומגעוויינלעך וועזן — אַן איבערערדישע און ערדיקע צוגלייך. עס איז געווען אזא כוח און העליש פייער, וואָס ביי-צוקומען און צו אויסלעשן עס האָט מען טאַקע געדאַרפּט אַנ-קומען צום ים און דערצו שיקן צוהילף טאַקע נאָר אַ שטורעם. אַלע וויסמע ערדישע און איבערערדישע כוחות און גייס-טער האָבן זיך — דוכט זיך — פאַרנומען קעגן אים צו פאַר-טיליקן אים פון אַנגעזיכט פון דער ערד. אַבער נאָר בלויז אויפן שוים פון ים האָט מען אים געקענט גובר זיין. דער פּרייער, אומעטום גרייכנדיקער ווינט, דער גרענעצלאַזער ים — פּרייהייט, רוימלעכקייט, אַנגרענעצדיקייט, שעללים אייבי-קע געליכטע און באַגערטע — זיי האָבן אים געקענט בניקו-מען. ווען נישט זיי — וואַלט דער טויט, דוכט זיך, דער גע-וויינלעכער טויט, וואָס מיר קענען אים, נישט געהאַט קיין שליטה איבער אים און אים נישט מנצח געווען. דאָס שיפן זיך, דער ים, וואָס שעללי האָט אַזוי ליב געהאַט פון קליינער-הייט אָן, האָבן געקאַנט זיין זיין מלאך-המוות און קברן.

שעללים וויזאַנערן גייסט און אידעאָליזם, די צניעות, תמימות און מתיקות, שטאַנדהאַפטיקייט, מסירת-נפש און קרבנות-גרייטקייט האָט אין איבער אַ דור אַרום געירשנט עדעלשטאַט. זיי איבערגענומען פול. דאָס, וואָס די ערשטע זאַמלונג עדעלשטאַטס לידער, וואָס דערשיינט נאָך ביי זיין לעבן, עפנט זיך מיט אַ פּראַגמענט פון שעללים אַ פּאַעמע פאַר אַ מאַטאָ — איז נאָר אַ ווערטיקער סימבאָלישער צייכן, אפּשר אַ סימן מובהק. און דאָ איז לחלוטין אומוויכטיק צי די איבערזעצונג האָט יא אַדער נישט געמאַכט עדעלשטאַט אַליין. עיקרדיק איז דאָ דער עצם פּאַקט: עס איז דאָ.

אַט איז ער, דער מאַטאָ:

און דיזע ווערטער וועלן ווערן
א דאָנער-פּלֹך, וואָס וועט זיך הערן
אין יעדעס הערץ, אין יעדער ברוסט...

אויף, ווי לייבן נאָך דעם שלאָף;
מענטשן, מענער, אויף צום רוף!
טרייסלט אָפּ די שווערע קייטן,
לאָזט זיך נישט מער פון הערשער טרעמן,
פּרִיִּיהייט איז דאָס ענדע-ציל;
זיי זײַנען ווייניק — איר זײַט פיל (5).

אָבער ווען עס וואַלט אַפּילו נישט געווען אַט דער שעללי-
פּראָגענט ווי אַ מאַטאָ, וואַלט עס אַליץ איינס נישט גע-
שטערט און געלייקנט און אַוודאי נישט אַפּגעפּרעגט אונדזער
השערה-מיינ, אַז עדעלשטאַט איז געווען גייסטיק שעללים אַ
דירעקטער יורש. נו, קלאַר — דאָס געירשנטע איז דאָ נישט
געמיינט דער טאַלאַנט, נאָר דער אידעאַל און דער ענדציל:
דער עמק-הבכא פּאַרוואַנדלט אין אַ פּלאַץ צו קענען לעבן אַ
האַרמאָניש, זון-וואַרעם און זון-באַלויכטן לעבן פאַר דעם

(5) מיר פאַרשטייען נישט, און קענען זיך נישט דערקלערן, פאַר וואָס אַ
שטייגער האַט מ. קאַטץ אויסגעלאָזט אַדער אויסגעבראַקירט דעם מאַטאָ און
איים נישט אַריינגענומען אין דער אויסגאַבע, וואָס ער האָט רעדאַקטירט און
וואָס איז איצט כמעט די איינציקע אַנגענומענע. מיר האַלטן דעם פּראָגענט
פאַר ביז נאָר כאַראַקטעריסטיש. ממש ווי אַ וועגאַנעריגער אַדער אַ אַרטיט
פירער אין עדעלשטאַטן. אונדזער מיינונג איז, אַז דער מאַטאָ פעלט דאַרט
באַמט. דאָס איז דער לייט-מאַטיוו און תּמצית פון עדעלשטאַטס שאַפּן. — מיר
דרוקן אים איבער פון: „ע ד ע ל ש ט א ד ט ' ס ש ר י פ ט ע ו ,
אַ זאַפּלונג פון אַלע זײַנע פּאַעטישע שריפטען אין פּאַעזיע און פּראָזאַ“, אַרויס-
געגעבן פון „היברו פּאַבלישינג קאַמפּאַני“, ניו-יאָרק, 1911. 9 + 334 זײַטן. די
צאַל לידער איז דאָ וויבט פון צו זײַן פּוּל, הגם עס זאָגט זיך „אַלע פּאַעטישע
שריפטען“ אַזױ. דאָס איז אַ גוּמאַ. די אויסגאַבע איז כּולל אין זיך בלויז 59
לידער, אין קאַטעס אויסגאַבע זענען פּאַראַן 126 לידער. דאָ איז אויך נישט
אַריין אַליץ, וואָס איז אַרויס פון עדעלשטאַטס פּערער אין יודיש. — וואָס שײַך
דעם שעללי-פּראָגענט, זע די לעצטע צוויי סטראַפּעס (90 און 91) אין שעללים
The Mask of Anarchy. די לעצטע, 1901סטע, סטראַפּע איז אַ גענויע איבער-
זורונג פון דער סטראַפּע 38 אין דער זעלביקער פּאַעמע.

מענטשן-מין. ערעלשטאט איז געבוירן געווארן פיר און פער-
ציק יאר נאך שעללים טויט — גענוג צייט פארן מענטשן בכלל
צו ווערן פארשטענדיק, געזעצט, סאליד, מיושבדיק, באוויסט-
זיניק — פארצוועצן ווי א זון פון פאלק דאס, וואס שעללי
האט אנגעהויבן ווי א זון פון דער אריסטאקראטיע.

מיטן געדרוקטן ווארט פארבינדט ער זיך, ערעלשטאט,
צו די דאזיקע איידעלע שעללישע אידעאלן און אספיראציעס
דורך דער לויטערער, זוכנדיקער נשמה, וואס האט בעת דער
ערדישער פארוואנדלונג און וואנדערונג געטראגן דעם נאמען
מיכאל יוריעוויטש לערמאנטאוו (1814—1841) — א מיטגליד
פון דער זעלביקער עטעריש גייסטיקער ספערע-וועלט. אריגי-
נעפירט צו לערמאנטאוו האט אים נאך קינדווייז זיין צארטע
טרוימישע מוטער, וואס האט גענערט בשפע איר דארשטיקע
נשמה און געזעטיקט טראפנווייז אירע בענקשאפטן מיט דעם
דיכטערס אימאזשן און זוכערישע פארבענקטקייטן. און אויך
ער — לערמאנטאוו — האט געהאט א קורץ — נאך קירצער
— נישט אויסגעלעכט לעבן. און כרת-שנים האט אויך אים
געבראכט נישט דירעקט דער טויזנט-אויגיקער מלאך-המוות.
אונטערגעשניטן זיין לעבן האט א קויל, וואס עס האט אין
אים אריינגעשאסן די מערדערישע האנט פון א חוצפהדיקן,
פוסטן אפיצירל, וואס האט נאך געקראגן אנערקענונג און
פארגיטיקונג מצד דער הערשנדיקער אפיציאליטעט פאר זיין
נידערטרעכטיקן פארברעך. זי — די באלעכאטעווענדיקע
מאכט — וועמען ס'האט אוודאי ביז גאר אין די עצמות שא-
קירט און אנגעריירט אזא אייגנארטיקער, אומצופרידענער
און וואכער רעכעלישער גייסט — האט זיך אזוי ארום אומ-
געריכט באפרייט פון אן אינעווייניקסטן לעסטיקן און שטאלצן
שונא, וואס האט זיך באין אופן נישט אפגעהאלטן צו זאגן
דעם ביטערן אמת אין די אויגן אריין. און דערפאר האט ער
סיי לכתחילה געדארפט איבערטראגן פארשיקונגען און בא-
ליידיקונגען און סיי — לסוף — באצאלט מיטן יונגן, הויך-
שוונגיגן שעפערדישן לעבן.

פון דעמאָלסט, ווען דער פּרײַער גײַסט
האַט מיך געמאַכט פאַר זײַן פּראָפּעט,
באַקעמף אײך פּאַלשקײט שטאַלץ און דרײַסט
און וועק דעם קנעכט מיט מײַן טראָמפּעט. (6)

דערנענטערט מער צום לעבן האָבן עדעלשטאַמן אין די
אַנהייב יוגנט-יארן איוואַן ססאַוויטש ניקיטין (1824—1861)
און ניקאַלאַי אלעקסעיעוויטש נעקראַסאַוו (1821—1878). „מײַן
לײַדנשאַפט פאַר פּאַעזיע, איבערהויפּט פאַר די רוסישע דיכ-
טער ניקיטין און נעקראַסאַוו, האָט זיך גאַר פרי דערוועקט
אין מײַן האַרצן. אײך האָב פאַרבראַכט פילע טעג און נעכט
איבער זייערע מײַסטערהאַפטע שילדערונגען פון די לײַדן און
זאַרגן פונעם אַרעמען רוסישן פּאָלק. אײך האָב געפילט, אז
דיזע ברענענדע לײַדן האָבן אויך זייער נעסט אין מײַן אייגע-
נער ברוסט, אין מײַן אייגענעם לעבן“ (ז' 299) — אזוי דער-
ציילט אונדו עדעלשטאַט גופא אין דער אויטאָביאָגראַפישער
נאָוועלע „וועראַ“. פון דעם ערשטן איז פאַראַן אַן אָנהויך אין
טייל לידער. צום צווייטן, נעקראַסאַוו, וועט ער זיך תמיד
צוהערן. ער וועט כסדר געדענקען וועראַס פאַרזאָג טאַקע אין
יענע קוים אַריבער ינגלשע טעג, וואָס זייער געדעכעניש איז
ער אויסן צו פאַרפיקסירן: „זאַל נעקראַסאַוו מוזע אײַך
דינען פאַר אַ מאַדעל אין אײַער שרײַבן“ (ז' 318). און ער
לאַזט זיך פון אים משפיע זײַן. ער זעצט אים אויך רעלאַטיוו
אַפט איבער.

דאָס פּאָלק — די אַרבּעטזאַמע בינען — צו וועלכן שעללי
האַט זיך געווענדט און וועלכעס ער האָט געוואַלט אויפקלערן
צו באַוועגן עס זאַל זיך באַפּרײַען פון די אומדאַנקבאַרע
דראַנען, די ליידיקגייערס, פאַר וועלכע עס שפּינט בגדים, זייט
און שנײַדט תבואה, שמידט כלי-זיין, שאַפט ריכטימער און
אַליין געניסט עס פון דעם אַלעם גאַרנישט; דאָס פּאָלק, וועל-
כעס שעללי האָט גערופן עס זאַל נישט שקלאַפּן פאַר די באַ-
ליידיקער, — וואָס זיי, אַנשטאַט אַפּצוויישן דעם שווייס

פון די שמערנס בני די פראדוצירערס, זייגן זיי גאר דאס בלוט זייערס; דאס פאלק, וואס ער האט געמונטערט עם זאל זיך דעיליזן מיט אקער און רידל, מיט סערפ און לאס (7) — צום פאלק איז אין זיין, שעללים, צייט, זיין, שעללים, ווארט נישט דערגאנגען, מחמת א דירעקטער אפשטאמער פון אונ- מערדריקערישן קלאס און מחמת דעם פאלקס אומוויסן.

דאס וואס שעללי האט בשעתו און אויך לאנג נאך זיין טויט נישט געפועלט, האט עדעלשטאטס ווארט ערשט גע- קענט באווייזן, — נאך דעם ווי צווישן שעללין און אים איז געווען דער דור אינטעליגענץ, וואס איז געגאנגען אין פאלק (8)

(7) זען שעללים שיר: Song to the men of England.

(8) ספעציעל אין רוסלאנד. אט עטלעכע סטראפעס, ווי עדעלשטאט שטעלט פאר דאס אוועקגיין אין פאלק אריין פארקליידט אין פויערים און ארבעטער- בנדים. דאס איז א פראגמענט פון א פופצן-סטראפיק ליר (זו' 115-113), אין וועלכן דער מחבר הייבט ארויס דעם פראטאטיפ פון די רוסישע פרייהייטס- קעמפער: ס א פ י ט פ ע ר א ו ס ק א י א (1854—1881). דארט ווערט געשידערט די זארגלאזע הייס-סיבה, ווי „צווישן ריכטום, בלומען און מוזיק“ האט „איר יוגנט, ווי א העלער רעננבויגן“, „געשניטן מיט ליבע און מיט גליק“. דערנאך די אומזאנדלונג און פארוואנדלונג ביז צו ווערן סימבאל. אבער דאס, וואס עם ווערט דא געזאגט, איז אל און אנווענדיק אויף כמעט אלע רעוואלוציאנערן אין יענעם פעריאד.

זי האט פארלאזן די וועלט פון ריכע גראפן,
איז פראסטע לאפטשעס און א סאראפאן
איז זי אוועק צו אונטערדריקטשן שקלאפן
פריידיקן האט צו יעדן טיראן.

זי איז אוועק צו די, וואס אקערן, זייען, שניידן
פאר אונדז דאס ברויט מיט זייער שווייס און בלוט
און אליין נאר קעלט און הונגער ליידן
און שטייען פאר זייער רויבער אן א הוט.

צו זיי האט זי געבראכט די פרייהייטס-לעיערע
און האט מיט טרערן דערלאנגט דעם פאלק איר האנט.
זי האט אין אים געוועקט זיין מענטשן-ערע,
נערופן אים צום קאמף, צום ווידערשטאנד.

און צוגערייט דעם באַדן, אז פון המון גופא זאל געבוירן ווערן דער באַגניסטערער און אויפקלערער. און דוד עדעלשמאַט, ווי אַ דירעקטער זון שוין פון פאַלק, האָט געקענט אַריינדרין-גען אַהין, ווהיין כלוין געציילטע איז געווען מיגלעך אַריינ-צודרינגען, און באַווייזן אויפצומאַן דאָס, וואָס גאַר ווייניק פאַר אים האָבן באַווייזן.

אַבער דאָס זאל צו שטאַנד קומען האָט ער געדאַרפט גע-בוירן ווערן אינעם לאַנד פון קלאַסישן „גיין אין פאַלק“; מגולגל ווערן אַ דאַנק דער אידעע פון יידישן עס-עולם אין לעבר-הים אַריין; אַריינפאַלן אין די שוויץ-פאַבריקן מיטצור-לעבן און מיטצולייַדן מיט דער מאַסע אַלע פורעניותן אויף אַמעריקאַנער ערד, וווּ מען רעדט דאָס זעלביקע לשון, אין וועלכן שעללי האָט צאַרט אויסגעטרוימט זיינע נביאישע ווי-זיעס וועגן אַ הימלש האַרמאַניש און לויטער לעבן אויף דער ערד און אין וועלכן ער האָט אויסגעשטורעמט זיינע העפטיקע רעוואַלוציע-און שינוי-טראַנגדיקע קאַמפּס-לידער און פּאָע-מעס. און דורך די צוויי לענדער — אַמעריקע און ענגלאַנד — אַנקומען און גרייכן צו אַלע ייִדן אויף דער וועלט.

נאָר אַט דאָס אַלין, דער דאָזיקער גאַנצער אומוועג-וואַנדל, וואַלט אַפילו נישט געווען נייטיק, בכדי עדעלשמאַט זאל מקיים זיין זיין שליחות, ווייל במילא ירשנט אין פאַטענץ יעדער שפעטערדיקער דור אַלדאָס קערנדיקע, תמציתדיקע, תוכיקע, וואָס די פּרײַערדיקע דורות האָבן געטראַגן און געלאָזן בירושה.

וואָס האָט אין עדעלשמאַטן גופא דערוועקט די דערקענ-טעניש? און וואָס האָט אים דערבראַכט צו זיין אַקטיוו? צוויי מלוכיש פּראַוואַצירטע מערדערניען אין רוסלאַנד און אַ דריטם אין אַמעריקע האָבן דעצידירט — פּרײַער צו שמעלונג און דערנאָך צו אַקציע: (1) דאָס פאַרפאַלגן און שטראַפּן אַכזריותדיק רעוואַלוציאַנערן און בכלל די פאַרדעכ-טיקטע יוגנט און (2) דער קיעווער פאַגראַם אויף ייִדן אַנהייב מאי 1881, וואָס צעברעכט דאָס איידל האַרץ פונעם נאָך נישט

פופצן יעריקן בחורל ביו ערנסט קראנק ווערן; און 3) דער טויטאורטייל אויף די משיקאגער אַרבעטער-טוער און דאָס דורכפירן דעם פסק (1886—1887), וואָס דערשימערט אים ווי-דער, שוין אַ צוואַנציק יעריקן, און ברענגט שיער נישט צו אַ סכנהדיקן גינסטיקן קריזיס. דאָס האָט דערפירט צום לעצטן, אַנטשיידנדיקן, אונטערצי זיין באַוווּסטזיין.

אַפגעטיילט אין יאָרן איינע פון די אַנדערע, האָט זיך אַכער אין דער צווישנצייט געשמידט זיין גינסט און באַשטימט וואָס פאַר אַ וועג ער זאָל אויסוויילן. עפעס גאַרנישט קיין שפּילעכל: עס ווערן פאַרפּאַלגט און אומגעבראַכט מענטשן, סײַ אומשולדיקע, סײַ אַזעלכע וואָס אַרבעטן בלב ונפש פאַרן טובת הכלל, אָן אַ סימן אייגננוץ — אַזוי דאָרט, אין שוואַרצן צאָרישן פאַרתפּיסהדיקטן געבוירנלאַנד זינעם, פון וואָנען ער האָט זיך געזוכט אַרויסצורייסן אין בענקעניש נאָך פּרייהייט, צו לעבן אין איר, נהנה זיין פון איר מיט אַלע אירע אַקאָנדיקע שיינקייטן און חנען, און אַזוי דאָ, אין דעם געמיינטן פּרייען לאַנד, וווּ — ווי עס ווײַזט אים — עס לעבט בלויז די פּריי-הייט צו ליידן, צו פאַרשקלאַפּט זיין, צו גיין איינגעשפּאַנט אין יאָך אין שוויצשאַפּ, אַדער אויסגעשטעלט זיין צו בלייבן פּריי פון אַרבעט און פּריי הונגערן, פּריי קראַנק ווערן און שטאַרבן.

דאָס אַלין, דאָרט ווי דאָ און אומעטום, מוז מען אומענ-דערן. צו מאַכן שינויים — איז פאַראַן בלויז איין-שאַנס: מען מוז קעמפּן. און אויב קעמפּן — איז פאַר פולער שיינקייט, פולער פּרייהייט, פולער גוטסקייט, פולער גערעכטיקייט. נישטאָ — און עס קענען נישט זיין — קיין האַלבע זאַכן. אויך קיין שום אַרבעט איז נישט געמאַלט צו מאַן אויף העלפּט.

ה א ל ב ע פ ר י ה י י ט
 דאָס איז פאַרפּוצטע שקלאַפּן-שאַנד:
 זי וועט זעטיקן אונדזער מאַגן
 און פאַרשקלאַפּן דעם פאַרשטאַנד!

און וואס דען פירט צו פולקייט פון געווינסן און אויס-
זיכטן פאר זיי, אויב נישט אַנאַרכיזם?

ביז די דאָזיקע אידעען האָבן געקענט אַרײַנדרינגען און
זיך געקענט אָננעמען אין פּאָלק, האָט געמוזט אַוועקגיין אַ
שפּאַרע צײַט. דאָס באַמת גוטסטראַנגדיקע, וואָס קומט פון
אויבן, דערנײַט נישט אַזוי גיך צום פּאָלק. און אַז עס דערנײַט
און קומט יאָ צו — האָט דאָס פּאָלק נישט קײן צוטרוי צו
דעם. עס איז געפרוּווט געוואָרן צו פיל מיט אַפּנאַרערישע
צוואַנגן כל ימיו. עס דאַרף קומען אײַנער פון פּאָלקס אײַגענער
מיט, און ער — דער אײַנער — גופא דאַרף ערשט מיט זײַן
הנהגה און פּערזענלעכן בײַשפּיל דערווײַזן צו איבערצײַגן,
אַז ער מײַנט עס טאַקע באַמת ערנסט און אויפריכטיק. וויפּיל
דעמאָגאָגן האָבן שוין אויסגענוצט די לאַגע אויף צוצוצײַען,
אַרײַנצולאָקן און — צו פאַרפירן?

זײַנט שעללין ביז עדעלשמאַטן איז אַוועק די גענוגיקע
צײַט, אַז פון צווישן פּאָלק גופא זאָל בכוח זײַן אַרויסצוואַקסן
אַ יורש פון די ווילמײַנערישע און גוטסטראַנגערישע אידעאַלן.
פון אײַנעמס טױט ביז דעם צווייטנס געבורט זענען אַריבער
גענוג יאָרן, אַז די זריעה-קערנער זאָלן קענען פּאַלן אויפן ריכ-
טיקן באַדן, אין קרקע-בתולה, ווי דער המוֹד-עם איז יעמאַלט
געווען, און זיך אָננעמען, אויפשפּראַצן, בלײַען און אויסשטיין
צײַטיקע פּרוכטן. עדעלשמאַט האָט שוין געטראַגן רײַפע זאַפּ-
טיקע פירות צו ווײַזן. און ער האָט שוין געוויסט ווי זיי אונ-
טערצוטראַגן און דערלאַנגען. ער האָט געוויסט צו רײַדן אויף
דעם פּאָלקס קלאַרסטער, פשוטסטער שפּראַך און מיט יענער
ערלעכער, אויפריכטיקער איבערצײַגנדיקייט, אַז דאָס פּאָלק
זאָל אים פאַרשטיין און באַנעמען און עס זאָל אים אויך ממש
בלינד גלייבן.

אויב עדעלשמאַט פאַרגײַער — שעללי, — איז אַוועק אַ
סך ווײַטער לגבי פאַרשמעלן דאָס הערלעך בילד פון צוקונפּ-
טיקן לעבן ווי דער יורש האָט עס בכלל געקענט מאַלן — איז
אַבער דער יורש און איבערנעמער, ד"ה עדעלשמאַט, יאָ בכוח

געווען צו באווייזן דאס שלעכטס, וואס מען דארף אפשאפן, בכדי צו דערגרייכן דאס להבאדיקע גוטס, און די מיטלען צו אפשאפן עס און פטור ווערן פונעם שאלטעווענדיקן רישעות. טאקע דער זעלביקער אידעאל בני כידן און דער זעלביקער ציל — אבער יעדנס עובדא איז געווען אן אנדערע. מיטן פאך-לויפערס — שעללים — דאזיקן לויטערן בילד פאר די אויגן, האט דער נאכקומער, עדעלשמאט, געקענט א זיכערער בני זיך זיך ווענדן צו זיין אוידיטאריע — זיינע ברידער — און זיי צורעדן אַנצונעמען שריט צו רעאליזירן עס. עס האט בלויז געפעלט — און עס פעלט נאך, וויי אונדז! — מען זאל די ריפּע יאָדערן אויסשיילן צו קענען זיי געניסן און קוויקן זיך מיט זיי.

אבער ס'איז נאך, אפנים, נישט געווען צייט די אידעען זאלן ווערן ווירקלעכקייט; פונקט ווי אין שעללים צייטן איז נאך אונדאי געווען צו פרי. אפגעטאן זיין חלק פליכט — איז עדעלשמאטן מער נישט געבליבן קיין לופט צו אטעמען. איז געקומען צו אים דער טויט דורך א לונגען-קראנקייט, טובער-קולאז, וואס פירט אויך נישט-אויסמיידיק צו א גיבן לעבן איבעררים.

טאקע נישט נתגשם געוואָרן דער ציל — אבער ער האט אויפגערודערט, אויפגערירט, צעברויזט און שוין נישט גע-לאזט זיך צוריק מער באַרויקן און איינשמילן.

דער איינציקער מעגלעכער פארווירקלעכער און דער איינציקער באַדערפטיקער געניסער איז געוואָרן וואָך פאַר-לעבדיקע שינויים.

עס איז נישט קיין נייעס, אז פאָעטן זאָלן מיט זייער
וואָרט משפיע זײַן צו אַספּיראַציעס און דערנאָך צו מעשים
— די אַספּיראַציעס צו שטאַנד צו ברענגען אין דער ווירקלעכ-
קייט.

יעדע עפאָכע האָט אירע פראַבלעמען און איר אופן און
שטייגער צו געפינען אַ פתרון פאַר זיי. און יעדע גרויסע וויכ-
טיקע געזעלשאַפטלעכע באַוועגונג אין לעבן פון אַ פאָלק רופט
אַרויס אירע אָנהענגער, אירע באַזינגער און אירע ריטער-
פאַלאַדינען, דיכטער-באַרדן, וואָס זענען גרייט זי צו דינען
בלב ונפש, אָן אַפהאַלט און אָן תרעומות.

שוין אין אַלטן גריכנלאַנד ווייזן זיך פאָעטן וואָס האָבן
אַ דעצידירנדיקע ווירקונג אין פאָליטישן לעבן, אין גאַנג און
אויסוויקלונג פון געשעענישן און מעשים.

אין דער עפאָכע פון די שטרײַטן און איבערגאַנג פון
קעניגלעכער מאַכט צו דער הערשאַפט פון דער אַריסטאָקראַ-
טיע און דערנאָך צו דעמאָקראַטיע, שפּילן זיי אַ נישט קליינע
ראָליע. ס'איז אַ ביי גאַר רירעוודיקע און אינטערעסאַנטע
צײַט און נערוויק באַוועגלעך לעבן. אינערלעכע יוירונגען
צווישן דער באַפעלקערונג, קאַלאָניאַטאָרישע עקספּעדיציעס,
אינוואַזיעס, אָנפאַלן פון פעלקער און שבטים פון נענטערע
און ווײַטערע לענדער; קאַמפּן פאַר העגעמאָניע פון פאַרשיי-
דענע שטעט, פעלקער, קולטורן. דאָ רוקן זיך אַרויס פאָעטן.
אַמ, אַ שטייגער, קאַלינאַס פון עפּעס, אין קליין-אַזיע (אַרום
סוף אַכטן אָדער אָנהייב זיבעטן יאָרהונדערט פאַר הײַנטי-
קער צײַטרעכענונג), רייצט זײַנע לאַנדסלײַט צו פאַרטרייבן
די קימעריער, וואָס האָבן אינוואַדירט דאָס לאַנד.

א נאך אנגעזעענער באגרייטערער איז געווען מירטאָיאָם (זיבעטער יאָרהונדערט פאַר דער איצטיקער צייט-רעכענונג). די ספּאַרטער האָבן אין אים אין אַן עת-צרה געפונען אַן אינספּירירנדיקן אַנרעגער און ענערגיע-אינגעבער.

מירטאָיאָם איז געווען אַ געוויינלעכער אַנפאַנגסשול-לערער, דערצו מיאום, בלינד אויף אַן אויג, הינקעדיק און נאָך געשמט פאַר אַ שומה און משוגענעם. פון דעסוועגן האָט דאָס נישט געשמערט, אַז ער אַליין און זיינע מאַרשלידער, די עמבאַטערנאָס, און זיינע מוסר-לידער, די כיפּאַטעבאַ, זאָלן דערפירן צו אַ נצחון געניטע און געשולטע קריגסלייט, און נישט זייער אייגענע אויסטויגעוודיקייט און אויסגעפּרוּווט-קייט אויפן שלאַכטפעלד. נאָך מער: ער איז געוואָרן דער באַ-שייד און די לייזונג צו אַן אַנגסטיק שווער, פאַרצווייפלענדיק פּראַבלעם.

אין דער צייט פון דער צווייטער מעסענער מלחמה האָט די מיליטעריש דערצויגענע און צו קריג גוט צוגעגרייטע ספּאַרטע געהאַלטן ביי אַנווערן צו איר אַנגרייפּער און זיך געזען געצווינגען, אויף די אַטענערס אַנווייז, אַנצונעמען דעם דאָזיקן פּאַעט פאַר אַ פירער. מיגלעך, אַז דאָס האָט אים אַמען רעקאַמענדירט מיטן מיין אַפּצוהווקן פון די קריגערישע און קאַנסערוואַטיווע, רעאַקציאָנערע ספּאַרטאַנער, וואָס האָבן נישט אַרײַנגעלאָזט קיין פּראַגרעס אין זייער קהילה-לעבן און האָבן באַקעמפט די דעמאָקראַטישע אידעען, וואָס האָבן זיך אין יענע צייטן גענומען אויסשפּרייטן און אַיננוואַרצלען זיך. באַקעמפט זיי מיט וואָס זיי האָבן נאָך געקאַנט. עס האָט אפּשר נישט געפּאַסט פאַר די ספּאַרטער, אַבער ווען זיי נעמען נישט אַן די עצה, וואָלטן זיי אַוודאי פאַרלוירן לגבי דעם שונא.

מירטאָיאָם איז נישט געווען, פאַרשטייט זיך, קיין קריגס-פירער, קיין גענעראַל צי סטראַטעג. דאָס האָט זיין אימפעטיק דיכטעריש וואָרט ממש אַרײַנגעבלאַזן נייעס אַטעם, מוט און ענערגיע און אַ נישט-אַפּהאַלטעוודיקע קאַמף-גרייטקייט, נאָך אַ גענויטן צוריקצי פון שלאַכטפעלד קעגן די מעסענער איי-

וואדירער, וואס האבן געהאט אלטע השכונות מיט ספארטע. די תמיד זיגערישע לאצעדעמאניער (ספארטער) איז שוין גי- כער אנגעשטאנען דער דאזיקער פיזישער קריפל ווי א גורם צו נצחון איידער האבן א מפלה אויפן שלאכטפעלד. לאמיר נישט פארגעסן, אז די שטרענג מיליטערישע דערצינונג און אויסבילדונג, וואס די ספארטער באפעלקערונג האט באקומען פון קינדוויז און און דאס ספעציפישע שטייגער לעבן פון קריגסלויט, וואס זי האט געפירט, האבן נאטירלעך קאנסעק- ווענט אויסקולטיווירט פון יעדן בירגער און עקסטרעם געניטן און פעיקן סאלדאט און איין וועגס געמאכט פון מלחמה און זיכערן נצחון ממש א קולט. וואס דאס מיינט, אז א מפלה וואלט באדייט די גרעסטע חרפה, נישט מוחל צו זיין זיך. און לאמיר אויך געדענקען, אז דאס ספארטער פאלק האט זיך נישט באפרייט קיין מאל פון דער אריסטאקראטיעס הערשאפט און די דעמאקראטישע אידעען האבן אהין קיין מאל נישט געקענט אריינדרינגען, מחמת דער הערשנדיקער שיכט האט זיי באקעמפט פארביסן. נאך מער: ספארטע האט באשטריטן יעדן פארשריט אויך בני אירע שכנים און אים געוואלט אויסצו- ראטן ווו ער איז יא אריינגעדרינגען. מען קען דערפון גוט פארשטיין, ווי ווירקאפט מיטאריאטעס ליד איז געווען. מע קען דרייסט זאגן, אז דאס מאראלישע און ריטמישע ווארט פון א דיכטער האט געפירט צו א זיג די מיליטעריש גוט געשולטע ספארטער היילות און נישט זייער אייגענע דער- ציונג און פעיקייטן צו מלחמה (9).

קלאר, אז מיר מיינען דא נישט ארויסצוהייבן דאס מלחמה- ליד און זענען אויך נישט אויסן צו גלאריפצירן דעם שעפער פון אזא ליד. טירמאטאס האט, במשך די זעקס און צוואנציג יארהונדערטער זינט ער האט געלעבט, געהאט אין דער וועלט א שאר ביסל נאכמאכער, און צווישן זיי געפינען זיך די בא- רימטסטע און גערימטסטע דיכטער. און מיר ווייסן מיט וויפל פאעטן האבן מיטגעהאלפן אויפצוועקן און אונטערצוהעצן צו

(9) זען אין די הו ס פ ו ת דעם צווייטן צונאכ (101).

מלחמה. פונקט ווי צו גוטס, אזוי קענען — צו אונזער גרויסן ווייטאג — אויך צו שלעכטס משפיע זיין פאָעמן. אָבער דער פאַרגייער איז נישט שולדיק דערין, וואָס די שפּעטערע נאַכקו- מער פאַרדרייען דעם תּחילתדיקן מיינ. מיר ווייסן, וואָס מלחמה איז און האָבן געזען די גרוילן, וואָס זי ברענגט מיט זיך. מלחמה האָט נישט און קען נישט האָבן קיין שום באַרעכטי- קונג — פון קיין שום קוקווינקל נישט. דאָס איז דאָס אומגליק פון אומגליקן. נישטאָ קיין גרעסער שלעכטס. דאָס איז דאָס שלעכטס פון שלעכטסן. אָבער איין זאך איז מלחמה צוליב מלחמה, בכדי צו פאַרכאַפּן יענעם ערד, צורויבן פרעמד האָב און גוטס און די באַפעלקערונג אונטערצודריקן און בכלל אומברענגען מענטשן און חרוב מאַכן, און עפעס אַנדערש איז פאַרטיידיקן זיך פון אַן אַנגרייפער און אַנפאַלער און חורבן- טראַגער. אזא מוז מען מנצה זיין, און אויסראַטן אַפילו, אויב עס גיט זיך נישט איין מיט גוטן אויסצווואַרצלען פון אים דאָס גיר- און דראַנג-שלעכטס.

א צווייטער גריכישער פּאָעט, וואָס האָט אַנגערייצט אין אַ געוויסן מאַמענט צו קריג, איז געווען נישט קיין אַנדערער, ווי דער אַמענער סאַלאָן (639—559 פאַר דער אַנגענומענער צייט-רעכענונג). דער דאָזיקער נאַמען — סאַלאָן — איז פאַר- בליבן אין דער געשיכטע אַרומגענומען מיט אַ סך סימפּאָטיע פאַר לויבנסווערטיקע אויפטוען. אַ באַרימטער מלוכה-מאַן, געזעץ-געבער, מאַראַליסט און פּאָעט, איינער פון די אַנער- קענטע זיבן חכמים פון דער אַנטיקער וועלט — האָט דער דאָזיקער איידעלער און אייגנאַרטיקער מענטש אויפגעטאָן גאַרנישט ווייניק פּאָזיטיווס פאַר זיינע לאַנדסלויט. זיינע פּערזענלעכע מעלות, זיין מוסטערהאַפטיק לעבן און די סאַ- ציאַלע רעפּאַרמעס, וואָס ער האָט איינגעפירט, האָבן נאָך אים געלאָזט אַ פאַרדינטן גוטן שם ביי צו היינטיקן טאַג.

סאַלאָן איז געווען אַ מענטש פון טאַט, און וואָס ער האָט געפרעדיקט, האָט ער אַליין זיך געמיט דורכצופירן און פאַר- ווירקלעכן. ער האָט געלעבט קאַנסעקווענט מיט זיינע קאַנ-

צעפציעס און מיט זיין וועלט-אנשווינג און האט געזוכט פאר זיי באקרעפטיקונג, צו באשמעטיקן זייער ריכטיקייט און דורכפירלעכקייט, אין אייגענער עקספעריענץ. האט א לעבן לאנג געלערנט פון לעבן. אין דער יוגנט געווען א סוחר, בכדי צו האבן א געלעגנהייט ארומצופארן איבער לענדער און שמעט און באקענען זיך מיט מענטשן, מנהגים, פירונגען; ס'הייסט: צו בילדן זיך, צו באקומען וואס מער וויסן און דערפארונג און נישט מהמת ריווחים און רינד צו ווערן. ווען ער איז שוין געווען א זקן האט ער טאקע געזאגט וועגן זיך: „איך עלטער זיך און לערן יעדן טאג א סך זאכן“. אבער ער איז געווען בארעכטיקט צו זאגן עס פריער אויך. פון עשירות האט ער נישט געהאלטן צו פיל; זיין מיינונג איז געווען, אז עס זענען אלץ איינס רינד, „דער וואס האט אנגעזאמלט א סך גאלד און זילבער, ברייטע פעלדער מיט שפעדיק שניט, און איינלען און פערד, און דער וואס האט בלויז זיין ערלעך אויסקומען ניש, וואס גענוגט צו עסן און קליידן זיך באקוועם; און ווי-באלד אין פרוי און קינדער פארמערסטו נאך דערצו שיינקייט און יוגנט — איז דאס גליק פול“. ער האט געוויסט, אז „א סך רשעים האבן עשירות בשפע און א סך גוטע אכצן אין ארעמקייט“. ער, דער מלוכה-מאן, האט שוין געווארנט — פונקט ווי אן ערך פיר הונדערט יאר פריער האט שמואל הנביא געווארנט די יידן קעגן א מלך — אז „אויב איר זעט זיך אונטערדריקט, ווארפט ארויף די שולד אויף זיך אליין; רופט עס נישט אן גאטס שטרעף. מיט געבן געוויסע מענטשן מאכט, מיט אויסטילן זיי — קויפט איר זיך די העסלעכסטע פארקנעכטקייט“. ווי דאס איז אמת ביז היינט און ווער ווייסט ביז ווי לאנג נאך!...

סאלאן האט געוויסט, אז ווען איינער מישט זיך אריין אין צווייטנס עסקים, ברענגט עס בלויז אומגליק:

הורבעס שניי און האגל קומען פונעם וואלקן
און דער דונער געבוירן ווערט פון שניענדיקן בליק,
דורך די ווינטן ווערט שטורעמדיק און צאָרנדיק דער ים;

ווען קיינער רירט אים נישט —
איז אין דער נאטור נישטאָ קיין רויקערס.

סאלאָן האָט זיך נישט געיאָגט נאָך קיין כבוד און הויכע
אַמטן, כאַטש ער האָט פאַרנומען דעם העכסטן פירנדיקן אַמט
אין דער אַטענער רעפובליק: ער איז געווען אַרכאַנט און פאַר
זינע וויכטיקע אויפמוען האָבן זינע לאַנדסלייט פאַרלאַנגט
אַפילו ער זאל ווערן זייער קעניג אַדער טיראַן. אָבער ער
האַט נישט געוואָלט אַפילו הערן דערפון. און מען דאַרף גע-
דענקען, אז טיראַן האָט יעמאַלט נישט באַדייט דאָס וואָס
איצט: ס'איז געווען אַ סך — אַן אומפאַרגלייכלעך — מיל-
דערע פאַרעם פון באַהערשן, ווי מיר זענען עס געוויינט גע-
וואָרן היינט איבערצוטראַגן. און ער האָט אַפילו שאַרף און
העפטיק באַקעמפט זיין קרוב פייסיסמראַטן, ווען דער דאָזיקער
האַט זיך גענומען רעגירן (טייל סאַלאַנס רייך אין שניכות
דערמיט האָבן מיר שוין נאָר וואָס געבראַכט), און מחמת
דעם זיך געזען געצווינגען אוועקצולאָזן זיך אין גלות.

ווי מיר זעען פון די פריערדיקע צייטאָטן, איז די פּאַעזיע
פאַר סאַלאַנען געווען אַן אינסטרומענט צו פאַרשפּרייטן אי-
דעען; און ער האָט נישט געהאַט קיין אַנדער ציל חוץ וויל-
זיין און די דערציִונג פון פּאַלק. זינע לידער זענען פול מיט
פאַרשמענדעניש און מיטגעפיל צו די ליידנדיקע, שנאה צו
די אונטערדיקער און שמאַרקער ליבע צו פּרייהייט. זיין
דיכטונג איז אַ ריין דידאַקטישע, מאַראַליזירנדיקע, ווי ס'איז
געווען העסיאָדס. פון דעם זעלביקן שניט.

אין תּוך פון זיין וועזן — קען מען פאַרשטיין — איז סאָ-
לאַן געווען אַ רודף-שלום, אָבער גלייכצייטיק אַ מוטיקער,
נישט אָפּגעשראַקענער קעמפּער. וואָס שניך זיין רוף צו
מלחמה, איז עס פאַרבונדן מיט דעם אַ עפיואַד: נאָך אַ לאַנג-
יאַריקן אויסמידנדיקן קאַמף צווישן אַמען און מעגאַרע פאַר
דעם באַזיץ פון אינדזל סאַלאַמין, סאַלאַנס געבורטסאַרט, האָט
מען די פון שטרײַט פאַרמאַטערטע און כּסדר פאַרלירנדיקע
אַטענער פאַרבאַטן אונטער מוּיטשטראַף צו ברענגען פאַרן

מויל אפילו וועגן צוריק אפגעוויינען דאס אינדזל. אזא חרפה
 האָט ס'זאלן נישט געקענט איבערטראַגן. אַ סך פון דער יוגנט
 האָבן אויך נישט געקענט צושטימען צו אזא אומגערעכטן און
 שטרענגען פארווער. און ס'זאלן האָט באַשלאָסן צו מאַכן
 זיך פאַר משוגע און אויף אזא אופן קענען בפרהסיא אַרויס-
 טרעטן צו באַווירקן מען זאל ענדערן דעם באַשלוס און אי-
 בער אַ נייע אַרויס אין קאַמף. פון זיין היים גופא איז אַרויס
 קודם אַ קלאַנג וועגן זיין מטורף-ווערן. דערווייל האָט ער פאַר-
 פאַסט עלעגישע פאַעמעס אַרום דעם ענין סאַלאַמין, זיי אויס-
 געלערנט, און דערנאָך זיך אַנגעטאָן אַ מיצל אויפן קאַפּ, ווי אַ
 משוגענער, און מיט העוויז פון אַ חסר-דעה אַרויסגעלאָזט
 זיך אויף אַן עפנטלעכן פּלאַץ. און ווען אַרום אים האָט זיך
 צונויפגעזאַמלט אַ גרויסער עולם, האָט ער גענומען רעזימירן
 די עלעגיע. ער האָט געזונגען און פרענעטיש באַגייסטערט
 די אַנוועזנדיקע און דאָס האָט דערפירט מען זאל אַפשאַפן
 דאָס געזעץ און דערמעגלעכן צוריק געוויינען סאַלאַמין. אזוי
 צו האַנדלען האָט מען באַדאַרפט האָבן טאַפּלטפאַכן מוט פון
 אַ פּרזיען מענטשן: אי דערוועגן זיך צו וועלן אַנגיין פאַר אַ
 משוגענעם, אי אויסשמעלן דאָס לעבן אויף אַ זיכערן טויט
 פאַר עובר זיין אויף אַ געזעץ-פאַרבאָט. ס'איז גאַרנישט פון
 די קלייניקייטן וואָס פאַראַ קאַנסעקווענצן ביידע האַנדלונג-
 גען קענען ברענגען מיט זיך. אַבער פאַר דעם וואָס איינער
 האַלט עס פאַר גערעכטיק — דאַרף ער זיך אָן אַפּהאַלט אייני-
 שמעלן, נישט געקוקט אויף די פאַרגעזעענע סכנות, ווי גרויס
 זיי זאלן נישט זיין, און זיין דערביי גרייט אויפצונעמען אומ-
 געריכטע געפאַרן און נישט איבערראַשט ווערן. מחמת דערין
 זענען אויך די מיגלעכקייטן און אויסזיכטן פאַר געוויינטן.

אויך דאָס מאַל איז גרינג זיך משער צו זיין וואָס פאַראַ
 השפּעה דאָס דיכטערישע וואָרט האָט אויסגעאיכט, וויבאַלד
 אַפילו דער רוף פון אַ חסר-דעה (הגם אין דעם פאַל בלויז אַ
 געמאַכטער) האָט געקענט באַווירקן אַרויסצוטרעטן קעגן אזא

שמרענגען פארווער, אן מורא פאר טויטשמראף, און נאך אויספועלן משנה צו זיין אים.

דאס קען אפשר ווידער אויסזען ווי א מין וועלן גלארן-פיצירן מלחמה. ניין, נישטא קיין זאך פון וועלכער מיר זאלן זיין אזוי ווייט, ווי דערפון. עס גייט אבער יא וועגן וועלן ארויסברענגען און אונטערשמייבן דעם דיכטערס באווירק און איינפלוס, בפרט ווען זיין ווארט איז אויפריכטיק. דאס העלפט אויך אויפצוקלערן דעם פענאמענאלן פאל דוד עדעל-שמאט... ווי עלול דאס דיכטערישע ווארט איז אויפצורירן און אנצוצינדן! הלוואי וואלט מען דאס געוויסט אויסצונוצן למטבת גוטסמוערישקייט און נישט פארקערט...

מיר האבן דא נישט דערמאנט די דאזיקע גריכישע פאעטן גלאט אין דער וועלט אריין. מיר זענען זיך מיט זיי מעיין און מפלפל, ווייל דאס זענען פארציניטיקע פארלויפער עדעלשמאטס. מיר ווייסן, אז אין יעדן שפעמערדיקן דור לעבט דאס שוין דערקענטע פון די פריערע דורות, פונקט ווי די ראשונים גרייטן שוין צו דעם באדן פאר דערנאכיקע אויס-געפינסן און דערקענטענישן.

זי עדעלשמאטן זענען געווען באקאנט אט די דיכטער? מיר דארפן אננעמען, אז יא. על-כל-פנים האט ער וועגן גרי-כנלאנד געדארפט האבן גענוג ידיעות. אין דער אויטאביא-גראפישער דערציילונג „ווערא“ דערוויסן מיר זיך, אז נאך אין די ערשטע יוגנט-טעג האט אים א פערזאן (הגם א נישט סימפאטישע) שוין גערעדט וועגן דער אנטיקער גריכישער פאעזיע און געעצהט: „האט איר א באגריף פון האמער? ...זעצט זיך אזוועק און שמודירט די גריכישע דיכטער-קונסט, די ריינע ווארע געטין פון אלע קונסטן פון דער וועלט“ (זו' 304-305). דאס האט אין עדעלשמאטן אונדאי ארויסגערופן זינגער און חשק צו דערוויסן זיך וועגן דעם ענין וואס מער. און אז ער האט זיך אינטערעסירט, און זיך דערוויסט

טאקע — און נישט ווייניק, — דאס נעמען מיר ארויס פון א צופעליקן זימיקן פארגלייך (כאטש מסתמא שוין גארנישט צופעליק...) אין ארטיקל „פרינציפאלאזיקייט פון דער זשאר-גאנישער ליטעראטור אין אמעריקע“. אט איז דער זאץ, וואס גיט אונדז — דורך זיין אויסלאז — א גוטע געלעגנהייט אזוי צו האלטן: „הערט זיך צו צו דער רעוואלוציאנערער שטימע פון דער ראדיקאלער רוסישער ליטעראטור — און איר וועט באגרייפן די מעגלעכקייט פון אזעלכע ווונדערבארע דערשיי-נונגען, ווי די אומשמערבלעכע פרייהייטס-קעמפער און קעמ-פערנים אויף דעם רוסישן סאציאלן שלאכטפעלד, וועלכע גע-פינען נאָר זייער גלייכן אין די קלאסישע בילדער פון דער גריכישער און רוימישער געשיכטע!“ (זו 381-382). א פאר-גלייך, וואס איז דוכט זיך געמאכט אגב-אורחאדיק, פארביי-גייען, ווי געשריבן ביים ראנד. אבער די דאזיקע ווי כלאחר-ידיקע באמערקונג וועקט אין אונדז די זיכערקייט אין א גע-וויסער באקאנטשאפט זינער מיט גריכנלאנד.

אויך אין איינעם פון זינגע פראיעקטן פאר אן אריגינאלי-ווארט צו זיין לידערבוך נעמט ער אויס, אז מען זאל בני אים נישט זוכן „די הייליקע הארפע פון א האמער“ און „די עלע-גאנצע קינעט“, ווייל מען וועט זיי בני אים נישט געפי-נען... 10). און דאס ליד וועגן אויגוסט שפיו הייבט ער אן מיט א פארגלייך צווישן דער ווערדיקער האלמונג פון משי-

(10) זעו ז' 106 איין: דא ווי ד ע ד ע ל ש ט א ט „געקליבענע ווערק“, באנד 2 — לידער. אויסגאבע פון פארלאג „עמעס“, מאסקווע, 1985: 338 זייטן. — אויך ז' 161 אין ק ל מ נ מ ר ס „דוד עדעלשטאט“, איקור-פארלאג, ניויארק, 1950; 410 זייטן. — אגב: ק. מ ר מ ר ס בוך איז די פרוכט פון א לאנגער, אנגעשטרענגטער און געניטער פארשונג, דא איז אריינגעלייגט א סך געטרענע, גוטש און ווערטיקע ארבעט. מען קען זאגן, אז דער מחבר האט אויסגעשעפט אלע מיגלעכע מקורים. אן דעם ווערק וועט קיין שום עדעלשטאט-פארשער זיך נישט קענען באגיין. א שאר בלוין, וואס דא און דארט פארגעסט נישט דער אויטאר צו צאלן אומנייטיקע צינדן צו א געווי-סער ריכטונג און טיטשט אויס מהמת דעם טענדענציען וויכטיקע ענינים. און דאס פארמינערט באמת טיילווייז די שרנסטיקייט און וויכטיקייט פונעם ווערק.

קאגער מארטירער מיט דעם מארטירער פון אוראלטן גריכנ-
לאנד, דעם אויסנאמיקן מענטש, לערער פון זיינע מיטבירגער,
מדריך פון דער יוגנט און רבי פון פילאסאפן — סאָקראַטעס
(470—399), דער גראַנדיעזער פראַקטישער פאַרגייער פאַר
דעם מענטשנעם אידעאלסטער דערציִונג.

רויך און שטאַלץ, ווי דער גרויסער סאָקראַט,
איז ער אויף דעם גאַלגאַן געשטאַנען;
זיין יערעס וואָרט איז געווען אַ טאַט,
אַ טויטשלאַג פאַר ווילדע טיראַנען!

זעלטן האָט זיך העלרישער, העכער,
דערהויבן אַ מענטשלעכער גייסט!
בלאָס זענען געוואָרן די הענקער-פאַרברעכער;
ער — אומדערשראַקן און דרייסט!

אז'יוו. ז' 125.

סאָקראַטעס האָט זיך געמיט איינצופלאַצן אין זיינע
מיטמענטשן דאָס אליין זעלבשמענדיק טראַכטן און האַבן אַן
אייגענע מיינונג; זיי זאָלן נישט אָננעמען בלינד וואָס מען
טראַגט זיי אונטער פאַרטיקס, דאָס רוב פאַלשע קאַנצעפּציעס;
האַט זיך אָנגעשמרענגט צו מאַכן, אַז יעדערנס אייגענער
מוה גופא זאָל באַוועגט ווערן אליין אויסצוגעפינען דעם אמת,
און דערנאָך, איבערצייגטע אין אים, דעם אמת אָנווענדן צו
האַנדלען אומאַפהענגיק און וואָס מער טוגנטהאַפטיק, עטיש,
גענייגט צו מעשים טובים.

פאַר מעגן פריי האַבן אַ זעלבשמענדיקע מיינונג און
אליין דערגרונטיקטן אמת — דערפאַר האָט סאָקראַטעס איי-
גנוויליק און הויכמוטיק אָנגענומען דעם פסק פון טויטשטראַף
און אויסגעטרונקען „רויך און שטאַלץ“ דעם סם. האָט די
פירנדיקע טייל פון דער וועלט עפעס אַראַפּגענומען אַ מוסר-
השכל פון דעם דאָזיקן מאַקסימאַלן קרבן? מיט דער קאַלאַ-
סאַלער ווירקונג זיינער עד-היום אויף דער עטיש בעסערער
טייל מענטשהייט, און מיט זיין טאַט, וואָס ער האָט געוואַלט

זי זאל דינגען פאר אַ ביישפיל אויף להבא, פארקריצט אין זכרון — האָבן אָבער די מאַכטהאַבער דערפון, ווי מען זעט עס באַשנימפערלעך, ממש גאַרנישט געלערנט. זינט אים, וואָס איז — לויט פּלאַטאַנען, זײַן געניאַלן תּלמיד (אין „פּעדאַגאָגיק“ אָדער וועגן דער אומשטערבלעכקייט פון דער נשמה“, ווי ס'ווערט דערציילט בשניכות סאַקראַמעס' לעצטן טאָג לעבן און זײַן טויט) — „געווען צווישן אַלע מענטשן, וואָס מיר האָבן געקענט אין אונדזער צײַט, דער בעסטער, דער קלוגסטער און דער גערעכטסטער“ און — לויט דײַאַגענעס לאַערי-טיוס — דער ערשטער פּילאָסאָף וואָס ווערט פאַרמישפט צום טויט; — זינט אים איז די צאל אויפגעאַפערטע אומצייליק גרויס. און בני די נישט געבעטענע, אַליין זיך געקרוינטע מנהיגים, איז בײַז הײַנט צו טאָג ממש אַ הייליק געבאַט דאַס זוכן עוקר-מן-השורש צו זײַן אַנדערש טראַכטנדיקע.

די סאציאלע באוועגונגען האָבן, זינט דעם אוראלט ביז צו אונדזערע טעג, געהאט נישט ווייניק אַזעלכע ריטער, וואָס וואַלטן — און האָבן — פאַר זייער דולציגעען — דעם אי-דעפּל — עקסטרעם התלהבותדיק זיך מקריב געווען. און די ווירקונג זייערע איז געווען אַן אין-לשערדיקע. יעדע צייט מיט אירע צרות און נסיונות, אירע נויטן און באַזונדערקייטן, אירע באַדערפענישן און פאַדערונגען און אירע אייגנארטיקע מיטלען און אופנים צו פרווון קריגן אַ לייזונג פאַר זיי.

לאַמיר דערמאָנען דאָ פראַנקרייכס גרעסטן רעוואַלוציאַ-נערן דיכטער, וואָס האָט בשעתו פאַרכאַפט די הערצער פון נעם גאַנצן פּאָלק: זשאַן פיער דע בעראַנזשע (1780—1857). ער איז געווען אַ זון פון פאַריזש און אַ קינד פון פּאָלק, פון איר אַרעמשאַפט, און דאָס פּאָלק איז געוואָרן זײַן אינספּיראַ-ציע, זײַן מוזע. *Le peuple, c'est ma muse* — זאָגט ער גופאַ. ער האָט געוונגען וועגן פּאָלקס נויטן, באַגערן און באַדערפע-נישן. „וווּהיז איך קוק — קייטן, איז ערגעץ נישט קיין גליק“.

און ער האָט געשמעלט צו דינסט דעם פּאָלק זײַן לעכעדיק חנעוודיק ליד, דעם שפּילעוודיקן און בייסיק אַרײַנגעוודיקן קופּלעט, דאָס פּריילעכע, פּילבאַדיטעוודיק געזאַנג, זײַן באַ-צערט האַרץ און זאָרגפולן געדאַנק. זײַן „שאַנסאָן“ איז גע-וואָרן אַן אינסטרומענט פאַר קאַמף, אַ כלי-זײַן אין שטרײַט פאַר דעם פּאָלקס פּרייהייט און פאַר זײַן רעכט. ס'איז נישט געווען קיין געוויינלעך מיטגעפּיל מיטן לײַדנדיקן. ס'איז גע-ווען ליבע. און די ליבע איז געווען אַ קעגנזײַטיקע. ער — וואָס דאָס מיינט זײַן ליד — איז אַרײַן אין פּאָלקס האַרץ, און גאַנץ פאַריזש און גאַנץ פראַנקרייך האָט געוונגען זײַנע שאַנסאַנס. ער איז געווען אַ פּאָלקסדיכטער און זײַן ליד איז

געווארן דעם פאלקס אייגנטום. עס האט גערעגט און בא-
וועגט.

בעראנזשע האט אן מורא, מיט העזהדיקער געוואגט-
קייט און אַנרשמנותדיק געשלידערט זיין בניסיק סאַמיריש
וואַרט קעגן אַלטן רעזשים און זינע פירונגען. ער האט גע-
קעמפט צאַרנדיק, מיט פאַראַכטונג און האַס, קעגן דער רעס-
טאַווראַציע, געשוּנדן שטיקער הויט פון איר ליב און באַזונ-
גען די פּרײַהייט. און ס'איז געווען פאַר וואָס און אויף וואָס
צו רעאַגירן מיט סמיקער ביטערניש. ער, וואָס האַט אין זײַן
קינדהײט געזען דאַס באַפאַלן און דאַס צעשמערן די באַס-
טיליע (14טן יולי 1789) און מיט איר דאַס פאַלן פון אַ רע-
זשים, וואָס האַט נישט קיין שום באַרעכטיקונג פאַר קיום,
און דאַס בילד איז אים געבליבן פאַר די אויגן און זיך פאַר-
קריצט אין זכרון אויף תמיד; ער, וואָס אין אים האַט געלעבט
אַ נאַטירלעכע ווידערוויליקע נייגונג צו אַבערגלויבנס, ליגנע-
ריש אויסגעטראַכטע, פאַרלאַקערישע גאַט-מיסמעריעס און
האַט צוגעזען ווי ס'ווערט אַפּגעטיילט די אַפיציעלע רעליגיע
פון כלל-לעבן — ער האַט געדאַרפט צוקוקן ווי ס'נעסטיקן זיך
אַינן איבער אַ נים די מאַנאַרכיע און דער שוואַרצער קלער און
ווי זיי נעמען די אייבערהאַנט מיט דער גאַנצער שאַדנברענ-
גיקער נעגאַטיווקייט וואָס זיי טראַגן מיט זיך. געדאַרפט מיט
ווייטאַג צווען, ווי די אויסגעקעמפטע גלייכהייט און ברידער-
לעכקייט פאַרשווינדן; ווי די פּרײַהייט — פּערזענלעכע, רע-
ליגיעזע, געזעלשאַפטלעכע — ווערט פאַרלוירן. צוגעזען אַ
וואַקסנדיקע שאַרפע צעטיילטקייט צווישן אונטערזאַכער און
אונטעריאַכטע. די ערשמע — גדלותדיקע, זעלבסטזיכערע,
פאַרמעג-באַזיצערישע; די אַנדערע — גאַרנישט פאַרמאַגיקע,
חוץ אַרבעטסקראַפט, וואָס ווערט עקספּלואַטירט און אויס-
גענוצט נישט פאַר זייער אייגענער טובה וועגן, נאָר זיך צו
רעה, בכדי צו זעטיקן די זיך נישט-אַנזעטיקנדיקע באַגערן
און אַפעטיטן פון וואַקסנדיקן הוצפּהדיקן אונטערדריקער.
און מיט דער עקספּלואַטאַציע וואַקסט מיט אין אונטערדריקטן

אפהענטיקייט, הכנעה, שיפלות. בעראנזשע האט דערפאר רעאגירט ביטער, בייז, צארנדיק אין יסורימדיקע אבער אויך זינגעוודיקע לידער. אמת, ער האט געצאלט פאר זיינע סא-טירישע שאנסאנס: געשמאכט חדשים לאנג אין תפיסה, פאר-שיקונג. אבער עס האט אים נישט אפגעשראקן. זיין שחר האט ער באקומען אויף אן אנדער אופן: די ליבע און פארערונג פון פאלק.

מען קען נישט זאגן, אז דאס ליד בעראנזשעס איז געווען פערפעקט לויט די אָנגענומענע כללים אין דיכטונג, צי לויט די קלאסישע פארמעס אָדער די באַניינגען פון די ראַמאַנטי-קער. מען קען אָבער יאָ זאָגן, אז עס האָט געגרייכט צום פיר-גענומענעם ציל, אין סאַמע פינאַל אַרײַן. עס האָט מיט איראַ-ניע, גיפטיק בייז, געריסן שטיקער וווּ עס האָט באַדאַרפֿט אָדער וווּ עס איז געווען נייטיק, און עס האָט געצערטלמט טרײַ און ליבשאַפֿטלעך אויך דאַרט וווּ עס האָט באַדאַרפֿט און וווּ עס איז געווען נייטיק.

בעראנזשעס רום און רעפומאציע וואקסן פון טאָג צו טאָג און די ליבע צו אים — אַוודאי און אַוודאי. אָבער ער איז נישט פאַרבלענדט געוואָרן און דער קאַפּ האָט זיך אים נישט פאַרדרײַט. געבליבן פשמותדיק און ליב געהאַט אַנגרענעצדיק די אומאַפהענגיקייט. דערפאַר האָט ער זיך אַפּגעזאָגט פון כיבודים און אויסצייכענונגען. און אפילו נישט אַנגענומען אַ שמוץ אין דער אַקאַדעמיע און אויך נישט אַ פּלאַץ אין דער קאָנסטיטוציאָנעלער פאַרזאַמלונג אין יאָר 1848. דאָ איז אים זיכער געקומען אַן אַרט. ווער איז נאָך אַזוי מעורר געווען צו דער מרידה, ווי ער? וואָס מער נאָך, ווי זײַן ליד, האָט משפיע גע-ווען די מאַסע און אַרײַנגעבלאַזן באַגײַסטערונג און האַפּער-דיקייט דורכצופירן די איבערקערעניש? נאָר פאַר אים איז גענוג געווען די ליבע פון פּאַלק, דעם אַרבעטערס, דעם פּויר-ערס, דעם סאַלדאַטס, דעם באַהעמט, דער געוויינלעכער פּרויס און כּפּרט פון דער יוגנט. ער איז געווען דער גאַט פון דער יוגנט, — וואָס נאָך האָט אים געפּעלט? זי, די יוגנט, די תּמיד

צוואנגנדיקע צוקונפט פון א פאלק — האט געווענדט דאס הארץ און בליק צו אים. וואלט זי נאר געווען באווסטזיניק אויף אירע פאמענצן און מעגלעכקייטן און זיך געאייניקט פארשטענדיק אויף א ווילוניך-מיינענדיקן ציל... ווי פיל זי וואלט עס בכוח געווען אויפצומאן!

עדעלשטאט האט אים געוויס געקענט, בעראנזשען, וואס איז געווען א שם-דבר אין זיין צייט. געוואסט ווי פיל ער האט בייגעטראגן צום ממשותדיקן אומבנייטערישן אויפגערודער, פונקט ווי עס זענען אים גוט געווען באקאנט די רעוואלוציאָ-נערע באוועגונגען און קאמפן אין פראנקרייך. ער האט אים געקענט דורך וואסילי קוראטשקינס רוסישער איבערדיכטונג, וואס איז טאקע אפשר א ביסל א פרייע, אבער שטייט נישט אפ מיט גארנישט פונעם אריגינאל אין גוטסקייט. ער האט זיך, מסתמא, מתקנא געווען, עדעלשטאט, אויף דער ווירקן-דיקער זינגעוודיקייט און געהלומט, אז אויך זיין ליד זאל אזוי אריינדריינגען און משפיע זיין דאס פאלק. און אויף דעם וועג איז ער געגאנגען. א סימן: ער האט זיך געגרייט צו שטיין אפילו נאכן טויט אויף זיין וואך-פאסטן —

צום פאלק וועל איך פון קבר זינגען
און וועל באגייסטערן זיין הארץ.

(„מיין צוואה“)

פארשטייט זיך, אז צו קנאפע זעקס און צוואנציק און א האלב יאר — מיט אלע לעבנס-אימפולסן און באגערן צו שווינגען און גרייכן — קען מען נישט, מחמת ס'איז מעכניש אוממיגלעך, אפטאן אזוי פיל, ווי מען באווייזט ביי זיבן און זיבעציק יאר, וואס דאס איז די עלטער, ווען בעראנזשע איז — זאט אין יארן — פארגאנגען און געשטארבן און איז איינגעזאמלט געווארן צו זיין פאלק. אבער עדעלשטאט האט שוין ביי דעמאלט פון לאנג געהאט ליב געקראגן זיין פאר-גייערס היימלאנד, די געבורטסשטאט זיינע און די מענטשן, וואס האבן זיך דערוועגט העראיש, אין לית-ברירהדיקן צארן, וועלן איינפירן ממשותדיק אין טאג-טעגלעכן לעבן דעם תוך

פון יענע דריי אויסגעשרייענע ווערטער — Liberté, Egalité, — Fraternité, — וואָס זענען כולל אין זיך עיקר און תמצית פון מענטשנס אלע גערעכטע פאָדערונגען זינט די אוראלטע ביז די היינטיקע און אויך שפעטערדיקע צייטן; ד"ה: כל-זמן זייער מיין וועט זישט ווערן ווירקלעכקייט און וואָס זייער פעלן איז די אייביקע סיבה פאר כסדרדיקע אומצופרידנקייטן, האָס, אָפענע און באַהאַלטענע יוירונגען, דראַנג צו נקמה, ריכונגען, אויפברויזן, און אָפּטלעך נישט באַזאַכטע און נישט באַדאַכטע האַנדלונגען און מעשים.

איך ליב דיך, פראַנקרײַך! איך ליב דיך, פאַרײַן!
איך ליב דיך, באַגײַסטערטער, קעמפּנדער רײַן
מיט דיין רײַטן פאַנצער און שאַרפּן שפּײַן,
איך ליב דיך, פּאָלקס-באַפּרײַער!

(„1789“, זײַ 194-196).

ער האָט שוין לאַנג צוריק געמאַכט פאַר זײַנער די קורצע דרייִווערטערדיקע לאַזונג, וואָס איז די סומע פון אלע מענ-
טשנס באַדערפענישן, בענקשאַפטן און אַספּיראַציעס. פאַר
איר פאַרווירקלעכונג איז אָפּגעגעבן זײַן גאַנצע מי — אינ-
טעלעקטועלע, גײַסטיקע און פיזישע. מיט אַכפּערדיקן ער-
כבוד דערמאַנט ערעלשמאַט די געלעגנהייט, וואָס האָט זי
אַרויסגערוקט. זי איז געבוירן געוואָרן אין אַ געדאַכטער
אויסזיכט פאַר אַ מעגלעכקייט צו רעאַליזירט ווערן. דער
פרוּוו איז געווען געמאַכט. אויב אָן לאַנג לעבן אין לעבן גופאַ,
איז אַבער אין פּועל-יוצא געווען דערין אָן ענדגילטיקער אַג-
זאַג אויף להבא. און די בשורה איז אַ גומסטראַגנדיקע:

עס האָט שוין געשלאָגן די שטונדע פון ראַכע,
ווען שוואַך זענען שטאַרקע און שטאַרק זענען שוואַכע
אין זייער גערעכטיקן צאָרן (11).

(„דער פאַל פון דער באַסטיליע“, זײַ 100-101).

(11) אין דער אויסגאַבע, פון וועלכער מיר ציטירן, איז געדרוקט „גע-
רעכטן“ אַנשטאַט „גערעכטיקן“, ווי ס'איז אין די אַנדערע טעקסטן. וועלכע
מיר האָבן בײַ דער האַנט און וואָס זענען געשטיצט אויף פּרײַערדיקע דרוקן.

אין רעזולטאט: כוח-פארמעסט און כוח-אויספרווה, וואָס האָבן צעמראַנגן צווישן די אונטעריאַכטע פעלקער און מענ-
טשן אַפטימיזם, גלויבן און אויסזיכט אויף סוף-כל-סופיקע
געווינסן. און זיי לאָזן שוין זינט דעמאָלט נישט רוען, כאַטש
די באַלדיקע דערגרייכן זענען געווען גאַנץ קנאַפע, אַדער
ריכטיקער: קורץ-נשימהדיקע. זאָל נאָר אַבער דער מענטש
זיין וואָך און וויסן זיין פליכט.

און די הייליקסטע פליכט פון מענטשלעכע פליכטן —
א, פאַלק! — איז צו ברעכן, פאַרברענען, פאַרניכטן
די שוואַרצע באַסטיליע פון דער ערד!
דערוועק דאָך דיין גניסט, דיין קראַפט, דיין צאָרן —
דער מענטש איז פאַר ליבע, פאַר פרייהייט געבאָרן —
(ו' 101).

אַט! אין אַט אַ דער אַ לעצטער שורה: „דער מענטש
איז פאַר ליבע, פאַר פרייהייט געבאָרן“, — וואָס איז כולל
אַן ענדציליקע דערקענטעניש, — איז דאָ גענוג סיבה פאַר
באַרעכטיקטן קאַמף אויף אַ גאַנץ לעבן (און אויף מער אויך)
— אַבי עס צו דערגרייכן.
לוינט דערפאַר צו זינגען און באַגניסטערן דאָס פאַלק.
אַפילו — פון קבר אַרויס.

וועלכע מיר האַלטן פאַר די פרינצעסס. מיר ברענגען דאָ דאָס וואָרט אַזוי, ווייל
מיר האַלטן עס פאַר ריכטיקער אויך הן ריטמיש, הן פאַלקסטומלעד. — זען
די שוין דערמאָנטע אויסגאַבע פון „היברו פאַבלישינג קאַמפאַני“, ז' 120.

און אַט איז נאָך אַ דיכטער, וואָס האָט אַזודאי געשוועבט פאַר די אויגן עדעלשמאַטן: פּערדינאַנד פּרייליגראַט (1810-1876). איינער פון די וויכטיקסטע פאַרשטייער פון אַ גרויסער פּלעיַצדע טאַלאַנטירטע פּאַעטן פון „יונג-דיַטשלאַנד“, וואָס האָבן מיט זייער דיכטעריש, מורדיש ברויזנדיק און אויפ-קלערנדיק וואָרט צעטראָגן אומרו, געווייט אומצופּרידנקייט מיט דער הערשנדיקער אַרדענונג און לוסט צו רעוואָלט.

די ערשטע יאָרן האָט פּרייליגראַט זיך צופּרידנעשמעלט מיט באַשריבן אין מוזיקאַלישע שלל-פאַרביקע לירישע פּערזן פּאַנטאַסטישע אַזאַנטיווישע ריזעס אויפן אַפּענעם ים, מאַלן אויסטערלישע פּייזאַזשן פון אַריענט, טראַפּיקאַלע לענדער, אַמעריקאַנער בתולה-וועלדער, מדבריות, שילדערן זייער עק-זאַטישע פּאַנע און פּלאַרע; געהאַט צו טאַן אין זיי מיט ווילדע חיות, באַנדימין, פּיראַטן. זיין שאַפּונג האָט גאָר פּרי גערופן די אויפּמערקזאַמקייט בנים לייענער-עולם און אין די מלוכה-קרייזן. ער האָט געהאַט אַ באַמת נישט געוויינלעכן טאַלאַנט, און ביי זיין דריַסיק יאָריקן עלטער האָט אים אַפּילו דער קייסער — פּרידריך ווילהעלם דער פּערטער — באַשטימט אַ פּענסיע. פּרייליגראַט האָט זיך אָבער גאָר פּרי באַזינט און אַפּגעוואָרפן די מלוכישע אַנערקענונג און איר אויסצייכע-נונג, כאַטש זי וואַלט אים געווייט גוט צו נויַן געקומען, מחמת מאַטעריעל איז ער געווען שטאַרק באַדערפּטיק.

און קוים האָט ער געהאַט קוראַזש אַפּצוקערן זיך פון דער דעספּאַטיע און פון צו דינען אירע אינטערעסן, האָט ער זיך שוין איין וועגס אויך אַפּגעווענדט פון זיינע ביזאַהעריקע עקזאַטישע און אויסטערלישע טעמעס. ער האָט זיך אַרומ-געזען, אַז סאַציאַלע רעפּאַרמעס זענען נייטיק. עס פּעלט פאַ-

לימישע פרייהייט; דאס פאלק געניסט נישט פון זיינע עלע-
מענטארסטע רעכטן; נישטאָ קיין פרייהייט פאר געדרוקטן
און גערעדטן וואָרט; עס איז דאָ אַ שטארקער דוחק אין פריי-
הייט פאַר געוויסן און רעליגיע; דער רוב מנין ורוב בנין פונעם
פאלק ווערט געהאלטן אין אומוויסן און איז חרפהדיק און-
טערגעדריקט און מען לאָזט עס נישט צו צו נעמען אַנטייל אין
עפנטלעכן לעבן; די באַדערפעניש דאָס פאלק זאל באַקומען
בילדונג איז אַן אימפּעראַטיוו דרינגענדיקע; ס'איז נויטווענ-
דיק מען זאל יעדן איינעם זיך לאָזן אומגעשמערט בילדן און
יעדער איינער זאל קענען באַנוצן פריי זיינע רעכטן ווי אַ
גלייכבאַרעכטיקט פרייער און גלייכער בירגער. אַט וואָס עס
וואָלט געווען פאַר אים די בעסטע אויסצייכענונג, ווען דער
קייסער טראָגט עס אונטער דעם פאלק. נאָר דאָס ווילן נישט
און עס לוינט נישט די מאַכטהאַכער און אָנהענגער פון אוי-
טאָריטאַטיוון פרינציפּ אין פּאָליטיק און רעליגיע. נו, איז
נױטיק קעגן זיי צו פירן אַ האַרבן קאַמף און מלחמה. אַן איינ-
זען און וואָס פרייער. און ער האָט געשמעלט, פרייליגראַט, —
ווי אַ סך דיכטער יעמאַלט — זײַן ברייטאַטעמדיקן פּערז און
מוזיקאַליש פּייערלעך וואָרט צו דיספּאַזיציע זײַן נײַער דער-
קענטעניש. פרייליגראַט איז געוואָרן, אַזוי אַרום, איינער פון
די נישט ווייניק צוגרייטער צום הוראַגאַן-שטורעם, וואָס איז
דורכגעלאָפן איבער איראַפּע אין יאָר 1848 און אַ טרייסל
געטאַן ביז אין גרונד די יסודות פון דער דעספּאַטישער אַרדע-
נונג. איינער, ווי דאָס איז געווען, אויף זײַן אייגענעם שטיי-
גער, זײַן עלטערער פּראַנציוזישער מיטצײַטלער בעראַנזשע.
איינער פון די נישט ווייניק, אַכער איינער פון די שטאַרק-
שטימיקסטע, געוואַגטסטע, קערנדיקסטע, מוטיקסטע און
אויסגעהאַלטן קאַנסעקווענטסטע.

די עטלעכע יאָר זינט זײַן באַזיגען זיך ביז צו דער רע-
וואָלוציע, איז פרייליגראַטס ליד געווען פאַרנומען מיט אַנ-
ווייזן און באַקעמפן די איבלען פון דער אַלזײַטיקער טיראַניע
און מיטן רוף צו אויפשטאַנד און מרידה. און ווען די מהומות

זענען צו שטאנד געקומען, האט ער אין זיי גענומען אַנטייל, זינט ביי זינט מיט אלע מורדים, ביים אויפשטעלן באַריקאדעס און קעמפן אויף זיי. און נאך די דורכפאלן פון דער רעוואַ-לוציע איז ער נישט אַראָפּגעפאלן ביי זיך און אלץ איינס גע-בליבן געטריי אירע לאַזונגען און פּרינציפּן. פאַרקערט: די סיבות און באַוועגער, וואָס מאַכן אויפּריר און אויפּרודער פאַר אַ נויטווענדיקייט — האָבן זיך דאָך איצט געמערט...

און פונקט ווי אין אַנהייב פון זיין דיכטערישער קאַריע-רע, האָט מען אים אויך איצט נישט פאַרזען. אויך איצט האָט מען אים געוואַלט אויסצייכענען פאַר זיין וויכטיקער אַרבעט. כּפּרט איצט האָבן זיך נאָך פאַרפּילפאַכט די מאַטיוון; נו, זיין אויפטו איז דאָך נישט אַדורך אַן ווירקונג אויף דעם פּאַלקס באַוווּסמוזן. האָט מען אים פאַרפּאַלגט: האָט געהאַט משפּטים אויף זיך, איז געזעסן אין תּפּיסה, געוואָרן פאַרטריבן פון זיין געבורטסלאַנד, געלעבט אין גלות און געוואָרן אַרויסגעשיקט אויך פון די אַדאַפּטירטע היימען און ווידער געדאַרפט זוכן אַ מקום-מקלט. אַבער ער האָט זיך נישט אָפּגעזאָגט פון זינגע איבערצייגונגען. ווער פון זינגע מיטציטלער עס האָט זיך אונטערגעגעבן דינעריש דער הערשנדיקער קליקע; ווער עס האָט געזען אין דורכפאַל גאַטס האַנט און אַ שטראַף פון דער השּגחה-עליונה; ווער ס'איז געוואָרן אַנמוישט און זיך געלאָזט מיטשלעפּן מיטן שטראַם אַן שום ווידערשטאַנד; ווער עס האָט געזוכט פאַרגעסונג אין שיכרות, אַדער גלאַט אין מיסמישע אויסמיטשן און אין קאַכאַליסטישע אויסרעכענונגען געפונען אַ לייזונג. פּרינליגראַט איז געבליבן אויף זיין וואַכפּאַסטן, ווי אַ געטרייער דינער פון דער רעוואַלוציע. דערפאַר האָט ער געקענט מיט אַזוי פּיל אויטאָריטעט — און מיט כל הרעכמן — אַזוי מעכטיק מתרה זיין, אין 1851, דער זיגערין, וואָס האָט זיך געפּעדערט גדלותדיק צו באַוווּזן ערשט דער וועלט איר מאַכט און כּוח. די עלעגיש-אַדיש-עפּישע פּאַעמע „די רעוואַלוציאַן“ איז אַ וואַרענונג דער צייטווייליקער געווינע-רין פון דער סיטואַציע נישט צו זיין זיכער ביי זיך מיט איר

נצחון. גישט געקוקט אויף אלע מיתות משונות, וואָס די רע-
אָקציע האָט אָנגעמאַן דער רעוואָלוציע, כדי זי אָפצווישן פון
דער ערד — לעבט זי און זי וועט מנצח זיין אין דער ריכ-
מיקער שעה.

אַט זענען צוויי סטראָפּעס דערפון. דער טעקסט פון דער
ערשמער לייענט זיך אזוי:

Und ob ihr sie, ein edel Wild, mit euren Henkers-
knechten fingt;
Und ob ihr unterm Festungswall standrechten die
Gefangne gingt;
Und ob sie längst der Hügel deckt, auf dessen
Grün ums Morgenrot
Die junge Bäurin Kränze legt — *doch sag' ich euch:*
Sie ist *nicht* tot!

און דאָס איז די לעצטע, צענטע, סטראָפּע:

Drum werd' ich sein, und wiederum voraus den
Völkern werd' ich gehn!
Auf eurem Nacken, eurem Haupt, auf euren Kronen
werd' ich stehn!
's ist der Geschichte ehrnes Muss! Es ist kein
Rühmen, ist kein Drohn —
Der Tag wird heiss — wie wehst du kühl, o
Weidenlaub von Babylon!

די העפטיק סקאָנדירטע סטראָפּעס פון דעם דאָזיקן הימן
צו דער רעוואָלוציע, דער איבערצייגנדיקער גלויבן אין איר,
וואָס עס פילט אויס די ברייט- און טיף-אַמעמדיקע, לאַנגע,
זעכצן-טראָפיקע פּערזן, האָבן בשעתם מרעיש-עולם געווען אין
ביידע אַנטיפּאָדישע לאַגערן. אין יענער מעלאַנכאָלישער צייט,
— מיט רעזיגנאַציע אָנגעזאַפּטער פאַר דעם רוב, קעגן דער
מיט-זיך-צופרידנקייט און זעלבסטזיכערקייט פון אַ מיעוט —
האַט עס ממש אַ וויי געמאַן מיט בטחונדיקן, חיות-טראַגנדיקן
אַנהויך.

די דיכטונג פון „יונג-דיטשלאַנד“, וואָס דער שניט אי-

רער האָט געקליידט עדלשטאַטן צום בעסטן, — איז אין איי-
בער פערציק יאָר אַרום נאָך די קולמינירנדיקע געשעענישן
געווען אַקטועל צאָפּלדיק פאַר דעם נייעם באַרד. און אַוודאי
האַט געמאַכט אַ נשתומדיקן רושם פּרייליגראַטס דערמאַנ-
טע פּאַעמע. ס'האַט אַרײַנגעפּאַסט אין זײַן שטײמונג און אין
זײַן אינטערעסן-וועלט. און עדלשטאַט האָט טאַקע אָנגע-
שריבן אין דעם זעלביקן זין אַ ליד מיטן זעלביקן נאַמען. אָבער
מען דאַרף נישט פאַרגלייכן ביידע לידער; נישט צופיל צו-
נויפטרעף-פונקטן זענען פאַראַן אין זײ. אויב מען זאָל נעמען
אין אַכט דעם באַווירק, איז עס אַ ביז גאָר געלונגענע בועיר-
אַנפּינדיקע נאַכמאַכונג. אין איר איז פאַרבליבן בלויז דער
תּוֹך, דער מײַן, וואָס דאָס איז דער עיקר טאַקע. דאָס גאַנצע
ליד, אָבער, איז אין דער אמתן — מעכניש — אַ פונק-אַפּ-
שפּריץ, צי אַן אײַנשרומפּונג, אַדער פאַרצימצומט דעם אַרײ-
גינאַל. נישט די פאַרעם, נישט דער מעטער, נישט די אימאַזשן,
נישט דער פּאַטאַם, די גראַנדעלאַקוועניץ, נישט דער פּייערלעך
געהייבענער טאַן, נישט די ברייטאַטעמדיקייט. עס איז אָבער
יאַ אַ פּרײַ און זעלבשטענדיק געשאַפן ליד, אין אַ מעגלעכן
טאַן, ענערגיש.

אַט עטלעכע פּערזן פאַר אַ מוסטער:

זי איז ניט טויט! איר קענט זי ניט דערשלאָגן!
זי לאַכט פּוּן אינער צאָרן, ברומען און ברילן,
איר מעגט זי הונדערט מאָל צום קבר טראָגן;
אומשטערבלעך לעבט די רעוואָלוציאָן!

איר גלויבט, איר האָט זי געקײט און געבונדן,
אויפן גאַלגאַן דערוואַרגן, מיטן שווערד דערשטאַכן —
און דאָך, טראַץ אַלע אירע שווערע ווונדן;
אומשטערבלעך לעבט די רעוואָלוציאָן! (196 י)

דאָס זענען די ערשטע אַכט שורות — אַ גאַנץ דריטל
פונעם מעקסט, וואָס בילדט דאָס ליד. און די לעצטע סטראַך-
פּע, די זעקסטע, איז גאָר אַ ווענדונג-רוף צום פּאַלק — עס

זאל אויפנוצכן און „פארלאזן זיין געצעלט“, ווייל „עס קומט די צייט“; אן אויפפאדער און פארזאג דעם פראלעמאריאט צו זיין „צום בלוטיקן געגרייט“, ווייל בלויז ער, דורך זיך, איז בכוח משנה צו זיין דעם סדר-העולם: „באפריי זיך — און פריי איז די וועלט!“ (ז' 197). דער פערז „אומשמערבלעך לעכט די רעוואלוציאן“, וואָס חזרט זיך איבער ווי די פערטע שורה אין פינף פון די זעקס סטראַפּעס אין עדעלשטאַטס שיר, איז אין פרייליגראַטס פּאַעמע אין גאַנצן נישטאַ. נישט דער און נישט קיין אַנדער שלאָגוואַרט-אויסדרוק ווערט דאַרט נישט איבערגעחזרט. דאָס יאָ — צען פון די צוועלף פּערזן אין די ערשטע דריי סטראַפּעס הייבט פרייליגראַט אָן מיט די ווער-מער „און אויב“. אַבער ביי עדעלשטאַטן איז דערפון אַפילו נישטאַ קיין סימן. עדעלשטאַט פאַנגט אָן דאָס ליד מיט די ווערטער, מיט וועלכע פרייליגראַט ענדיקט די ערשטע סטראַפּע: *Sie ist nicht tot!*

נאָר צו וואָס בכלל אַ פאַרגלייך? קודם-כל איז עס אָן ענין פון סמיל. יעדער איינער האָט זיך זיין אייגענעם אופן פון אויסדריקן זיך, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר אים גופאַ. דאָס איז זיין אייגנאַרט. דאָס אונטערשיידיקע און אויסמי-לעוודיקע. עדעלשטאַט האָט אויפגעכאַפט בלויז די אידעע, דעם געדאַנק, אַבער נישט נאַכגעמאַכט די פאַרעם. ער האָט געזונגען אויף זיין אייגענעם שטייגער. איז צו וואָס אַ פאַר-גלייך? וויכטיק בלויז פאַר אונדז איז צו קענען די פאַרגייערס. „זאָג מיר ווער דינע חברים זענען, וועל איך דיר זאָגן ווער דו ביסט.“

נאך וויפל איז עס ווערט וואָס אין זײַנע, עדעלשמאַטס, טעג גופא, לעבט און ווירקט טאַקע אין דעם זעלביקן פראַנק-
רײַך, וואָס פאַר אים איז עס דאָס „שײַנע, פלאַמענדע האַרץ
פון אַלע רעוואָלוציאָנען“ (ז' 101), ווייל מיט הונדערט יאָר
פריער האָט זיך דאָרט „צעקלונגען און צעדונערט“ דער
„פרייהיים שטורעם-גלאַק“ (ז' 195) און „דאָס פאַלק האָט
דערקענט זײַן געוואַלטיקע מאַכט“ (ז' 100); און וואָס יע-
מאַלט טאַקע האָט דאָרט אַ „געניאַלער באַגניסטערטער דיכ-
טער“, רוזשע דע ליל (1760—1836), „געגעבן דער מענטש-
היים אַן אומשטערבלעך מינסטערווערק“ — דאָס גרעסטע
רעוואָלוציאָנערע געזאַנג, „די מאַרסעליעזע“ — „וואָס וועט
אימער לעבן אין האַרץ פון פאַלק און פירן אים צו די נאַבלס-
טע העלדנמאַטן“, און היות ווייל דער מחבר „האַט פאַרפאַסט
דיזן ווונדערבאַרן שטורעם-געזאַנג, דיזן געזאַנג פון פרייהיים
און שטאַלצער אומאַפהענגיקייט אין 1792סמנ יאָר, אין דער
צײַט פון רעוואָלוציאָנערן שטורעם“, דערפאַר „קלינגט אויך
זײַן מוזיק מיט אומבאַזיגבאַרן מוט, מיט הייליקער באַגניס-
טערונג פאַר אַלץ, וואָס איז נאַבל און דערהויבן“, און די
ווירקונג אירע איז אזוי שטאַרק, אַז בניס הערן עס זינגען
„פילט איר ווי אין אַינער האַרצן דערהייבט זיך אַ שטורעם“,
איר פילט „ווי אַן אומבאַזיגבאַרע שטאַלצע קראַפט רײַסט
אַיך אַוועק פון אַינערע אַלמעגלעכע רעכענונגען, פון אַינערע
וואַכעדיקע געדאַנקען און עס ציט אַיך פאַרווערטס, פאַר-
ווערטס אין פרייהיים-קאַמף“ (ז' 374 (12), — יאָ, וויפל איז
עס די ווערט, וואָס דאָרט, אין פראַנקרײַך, אין איין צײַט

מיט אים, באוועגט זיך מיט דעם אומרו פון א נערוו, ווי א לעבעדיקער אטעם-ארנינהויכער, אזא פאקל-פלאמיקע פא-טעמישע געשמאלט, ווי לויזע מישעל (1830—1905) — די רוימע בתולה — דער ממש לעגענדארער סימבאל פון אומ-דערשראקנקייט, קעמפערישקייט, איינשמעלערישקייט, גומס-קייט, צידקות, דער נישט-אויסשעפלעכער קוואל פון רעווא-לוציאנערער העראיק און פאטאס, גייסט און ענערגיע.

זי האט ערשט מיט צוואנציק יאר צוריק (1871), אכציק יאר נאך דעם פאלקס יענעם גיגאנטישן פארמעסט אראפצו-ווארפן פון זיך דעם יאך פון צוואנג, אונטערדריקונג און דעם-פאטיוזם און דערקלערן זיך באלעבאס איבער די אייגענע רעכטן און פליכטן, אונטערגענומען און אריינגעבלאזן לעבן אין א נייעם, נישט ווייניקער געוואגטן, פרוו אפצושאפן אלע איב-לען און רישעותן און ברענגען „פרייהייט, גלייכהייט, ליכט“ (ז' 117).

די דאזיקע פרוי מיט ענציקלאפעדישער קולטור, מיט אויסגעפרוומטע נייגונגען צו גרינמלעכע וויסנשאפטלעכע פארש-ארבעטן, א וויזיעפולע, פארטיפמע, צארמע דיכטערין, וואס האט אויך דערפאלג ווי א נאוועליסטיין און דראמאטור-גין — די דאזיקע פרוי טראגט אין זיך דעם פיער פון אייביקער אומצופרידנקייט און ישר-גאר, פון בונט און פרייהייט, מרידה און זעלבשמענדיקייט. תמיד אין באוועגונג, רירעוודיק, אק-טיוו און באוועגערין אויך אנדערע צו מאכן באוועגלעך, רי-רעוודיק און אקטיוו. זי איז אן עכמע מאכטער און יורשמע פון זעליבין רעוואלוציאנערן פראנקרייך פון אכציק יאר צוריק, א קעמפערין אין זעליבין שטאלצן מורדישן פאריז — נישט אפצושטיין פון דער טראדיציע, ביז די ארויסגעשמעלטע פא-דערונגען און די פירגענומענע צילן וועלן מקיים ווערן.

זעלמן ווען האבן מענטשן אזוי מיט דער גאנצער נשמה מקריב געווען זייער פערזענלעך לעבן פארן כלל, ווי די דא-זיקע אויסנאמיק מוסטערהאפטע פרוי. „כדי די ערד זאל ענדלעך זיין פריי — גיבן איר די בראווע זייער בלוט“, זאגט

זי אין א ליד. אָבער אין זיך גופא דארף מען אין גאַנצן פאר-
געסן. דערפאר דריקט זי זיך אויס אין אַן אַנדער אָרט (אין
אירע „זכרונות“) אַזוי: „וואָס מאַכט עס אויס וואָס מיר וועלן
זײַן, אַז וויבאַלד אונדזער ווערק איז גרויס און באַדעקט אונדז
מיט זײַן ליכט. בעת מיר נעמען עפעס אונטער צו מאַן,
האַנדלט זיך עס נישט וועגן אונדז גופא; עס גייט אין דעם,
וואָס עס וועט זײַן מיט דער מענטשהייט, ווען מיר וועלן
האַבן פאַרשוונדן“.

זי האָט זיך אַוועקגעשאַנקען דער קאַמונע, געשמאַנען
אין איר ערשמער פירנדיקער ריי און אין איין שורה ווי אַ
פשוטער זעלנער מיט געווער אין האַנט אויף באַריקאַדעס
און אין טראַנשעען. אַן אַ שיעור מאַל ריזיקירט מיטן לעבן.
און נאָך דעם דורכפאַל — געזעסן אין תפיסה אין די שוידער-
האַפּטסטע און גרויליקסטע באַדינגונגען. געווען גרייט, גע-
לעכצט ממש, פאַרמישפט צו ווערן צום טויט. און ס'האַט,
אין דער אמת, געהאַלטן שוין גאַר נאָנט דערצו. די ריכטער
האַבן זיך אין דער לעצטער רגע בלויז נישט דערוועגט אַרויס-
צוטראַגן קעגן איר דעם עקסטרעמסטן פּסק-דין, הגם זיי האַבן
עס באַגערט פון גאַנצן האַרצן און זי אַליין האָט עס צודריי-
גיך געפאַדערט. אויך דורך איר האַלטונג געוואַלט עס גורם
זײַן: נישט זי האָט זיך פאַרטיידיקט, נאָר איז אַרויסגעטראַגן
ווי אַ באַשולדיקערין. און פאַראורטיילט האַבן זיי זי אויף
אייביקער פאַרשיקונג אין גיהנום פון נײַ-קאַלעדאַניע, פון וואָ-
נען ס'האַט זיך זעלמן ווער ווען ס'איז אומגעקערט צוריק,
ווייל גאַר ווייניק האַבן דאָרט אויסגעהאַלטן. בלויז אַזא גי-
גאַנטיש מעכטיקן גײַסט, ווי אירן, איז עס געווען מיגלעך
איבערצוטראַגן. (און, אַגב, אירע ווונדערלעכע דערציערישע
אויפטוען צווישן די דאָרטיקע ווילדע איינגעבוירענע שבטים,
די קאַנאַקס?). און ווי נאָר זי איז צוריקגעקומען, נאָך דער אַמ-
געסטיע, פון יענעם גן-עדהאַפטיק פּראַכטיקן אינדזל, וואָס
מענטשן האַבן פאַרוואַנדלט אין אַ כּף-הַקלע, האָט זי זיך ווי-
דער פול און גאַנץ — מיט דער שלימות וואָס איז נאָר איר

געווען אזוי כאראקטעריסטיש אייגנשאפטלעך — געווידמעט דעם איינציקן אידעאל אירן: באפרינונג פון דער אונטעריאכט-טער, באעוולטער, גארנישט-האָביקער מענטשהייט.

און דער דאָזיקער גוטער ליניען, וואָס האָט געלעבט בלויז פאַר דעם ליידנדיקן מיטמענטשן; וואָס פלעגט אַוועק-געבן אַ נויטבאָדערפטיקן דעם ביסן פון מויל און דעם בגד פון זיך; און איז גרינג מוחל געווען פאַר די רישעות, וואָס מען פלעגט בייזוויליק באַגיין לגבי איר — זי האָט מען כסדר פאַרפאַלגט, באַנדיטיש ווילד באַפאַלן, אויסגעטראַכט בילכר-ליים אויף איר, געטריבן וועגן איר רכילות, און זי האָט גע-דאַרפט לעבן אויב נישט אין תפיסה אָדער פאַרשיקונג, איז אין גלות אין אַ פרעמד לאַנד. און אויך דאָ, ווייט פון איר געבורטס-ערד, האָבן זי די היימישע פאַרפאַלגער נישט גע-לאָזט צו רן.

אָבער זי האָט אויך געהאַט ווער עס זאָל זי אויפריכטיק ליב האָבן און פאַרערן, און נישט ווייניק. דער פאַלקסמענטש, דער פראַלעטאַריער, דער פויער און יעדער איינער וואָס קומט מיט איר אין קאָנטאַקט. זי איז פאַר זיי אַפּאַסטאַל אָדער זוי אַ נייער נביא, אַן אַנזאָגער פון אַ גוטער בשורה. איר רע-וואָלוציאָנער און אויפקלערערש וואָרט איז פאַר זיי ווי באַל-זאַם פאַר דער באַליידיקטער נשמה, פאַר דעם פאַרשמאַכטן האַרץ, פאַר דעם אויסגעפּיניקטן גוף און די צעיאַטערטע ווונדן. עס רעדט צום באַווויסמוזין און צום געפיל און עס רירט זיי אויף און רייסט מיט. אָבער זי ווערט זיך קעגן צו פיל אַרויסגעוויזענער אויפמערקזאַמקייט און ליבשאַפט מצד אירע אָנהענגער. אַפילו ווען אַרבעטער ווילן זי באַגלייטן צו פאַרהיטן פון אַ צעיושעמער באַנדע, וואָס באַליידיקט זי און דראַט זי צו באַפאַלן מערדערלעך, שטעלט זי זיך קעגן זייער באַשיצונג: „מען דאַרף נישט לאָזן דעם פאַלקס שונא מינען, אַז מיר האַלטן פאַר אַן אַפּאַט עמעצן פון אונדז. באַגלייטן דאַרף מען בלויז די רעוואָלוציע. דערפאַר בעט איר אַינר, איר זאָלט מיר לאָזן אַפּפאַרן אַליין“.

ס'ווערט גרינג אויף דער נשמה און מען קריגט באמת צוטרוי צו א קומענדיק שענער לעבן און מען גלויבט אין א באחרית-הימימדיקן בעסערן מענטשן — ווען מען ווייסט, אז אזא וועזן לעבט אויף דער וועלט, אטעמט מיט אונדז די זעל-ביקע פארפעסטע לופט און ווערט נישט נישט; שטייט שטאלץ, איינ-פעסט און אומדערשראקן — מען זיין אייניג-קער אליין — קעגן אזוי פיל וועלף, וואס זענען גרייט אָנצו-פאלן און פארצוקן דאס געפאנג, וואס פאלט אריין אין זייערע לאפעס.

נישט ברעכן זיך און נישט ווערן צעבראכן, נישט ארויס-צושלאגן זיך פון דער געמיטלעכער, רעזאנירנדיקער רו און גלייכגעוויכט, נאר, אדרבא, בלייבן גאנץ, אומבארירט, נאך אזוי פיל אוממענטשלעך איבערמענטשלעכע איבערלעבונגען און יסורים, ווי איר איז אויסגעקומען איבערצוטראגן — דער-רויף דארף מען זיך האבן געפורעמט און געהארטעוועט אין אויסנאמיקע תנאים. און דאס גיט אויך אנדערע א געלעגנ-הייט אראפצונעמען זיך א ביישפיל, וואס איז ווערדיק מען זאל אים נאכטאן.

אמת, זי האט פון קליינערהייט אן זיך געגרייט צו אזא גורל. אין אירע שפילן האט זיך שוין געשניטן און געשטאל-טיקט דער שפעטערדיקער מארטירער. גיין שטאלץ צום עשא-פאט און אומקומען אויפן שניטערהויפן, ווי די פריערציטיקע קעמפער פאר באנייערישע און דערלייזערישע אידעען און אידעאלן — דאס איז שוין קינדווייז געווען איר הלום. איר דערציאונג — א פרייע, ראציאנאליסטישע, אויפן שוים פון דער נאטור, אין א סכיבה, וואס האט פון ליבע, איינפאר-שטייעניש, גוטס און שיינקייט געמאכט א קולט און דאס פראקטיצירן אלערליי צווייגן קונסט (מאלעריי, פאעזיע, מוזיק) איז געווען אן עכטע, כמעט נאטירלעכע שפייז פאר דער טאג-טעגלעכקייט — די דערציאונג האט אין איר געפורעמט דעם גייסט פון א זעלבשמענדיק, פריי און דרייסט דענקען און רעזאנירן, און צו ווערן אן אומדערשראקענער קעמפער פאר

די אייגענע איבערצייגונגען אפילו ווי א געוויינלעכער סאל-דאט, און זי פארגעברייט צו די הארטסטע און הארבסטע באדינגונגען און נסיונות.

מיט וואלמערס, רוסאס און די ענציקלאפעדיסטנס קאנ-צעפציעס פאר זיך; מיט דעם לעבעדיקן הויך אויף זיך פון די אמאליקע שעפער, באנברעכער און אידעען-באנניער און דעם מוסטער פון זייער קארגן באלדיקן שכר אויף דער ערד; מיט דעם ליכטיקן בנישפיל פון אלע מינים גערעכטע אויפשטענד-לער, קעמפער און מארטירער פון אלע צייטן וואס די געשיכטע איז מיט זיי פול און ווייסט צו דערציילן וועגן זיי און וועגן זייערע אפקומענישן; מיט דעם בילד וואס דער זיידע מאלט פאר איר פון די גיגאנטישע אפאטעאזישע מעג פון 1793, אין וועלכע ער פערזענלעך האט גענומען אנטהיל און צו וועלכע ער איז געבליבן געטרין ביו צום אויסלאז פון זיין לעבן, — מיט דעם אלעמען פאר זיך האט איר אייגענער אומגעוויינלעך אקטיווער אינטעלעקט, איר אייגענע מעכטיקע פארשטע-לונגס-קראפט, איר אייגענע פרוכטיק שעפערישע פאנטאזיע, איר אייגן מוטערלעך ליביק הייס הארץ און איר אייגענע דינאמישע ענערגיע — נישט געקאנט אנדערש זי העלפן זיך אויסצייטיקן און אויסרייפן זיך. איז זי טאקע געווארן דאס וואס זי איז געווען. אדער ריכטיקער: דאס, וואס זי האט גע-דארפט זיין.

נאכן דורכפאל פון דער פארזיער קאמונע, אין תפיסה, ווי זי ווארט אויף א מישפט און אויף א זיכערן טויטאורטייל, אנהייב סעפטעמבער 1871 (אגב, עס איז יעמאלט גראד פונקט א יאר זינט דער גרינדונג פון דער רעפובליק, וואס פון איר איז ארויסגעוואקסן די קאמונע, ווי א מעכטיק פארמאסטענער פרוו ארויסצורייסן דאס פאטערלאנד פון די הערשערס הענט און אזוי ארום עס צו ראטעווען אויך פון הרפהדיק עס איבער-ענטפערן פאררעטעריש דעם אויסלענדישן שונא, דיטשלאנד, אין האנט) — יעמאלט שרייבט זי א רויקע אין א ליד צו די באזיגטע העראישע קעמפערס:

Frères, dans la lutte géante
J'aimais votre courage ardent.

ברידער, אינעם גיגאנטישן שטרייט
האָב איך ליב געהאט אייער פלאַמיקן מוט.

און זי ענדיקט דאָס ליד אזוי:

Le but c'est de sauver la foule,
La récompense c'est la mort.

דער ציל איז ראַטעווען דעם המון,
דער שכר דאָס איז דער טויט.

מיט דער ראַמאָנטיק, מיט דער ליריק, מיט דער ווייכ-
האַרציקייט, וואָס זענען געווען אינטעגראַלע טיילן פון איר
גניסטיקן וועזן, איז אַבער דער שכל, ד"ה: דער ראַציאָנאַלער
באַוויסטיגן, אויף אַ רגע נישט אָפּגעטראָטן. נישט די איי-
גענע געפילפולקייט, נישט די רישעותן לגבי איר האָבן פאַר-
מונקלט איר לויטערן, קלאַרן פאַרשטאַנד און פאַרווירט איר
געלייטערטן, דורכזיכטיקן געדאַנק. זיי זענען געווען און גע-
בליבן אימון.

זענען עדעלשמאַטן געווען באַקאַנט אירע לידער? ווער
זווייט. אַבער עס איז, פאַרשטייט זיך, נישט קיין צופאַל בלויז
וואָס ביידע שרייבן אויף ענלעכע מעמעס (צווישן זיי אויך,
וועגן דזשאַן בראַונען, דעם קעמפער און מאַרטירער פאַר דער
באַפרייג פון די שוואַרצע קנעכט אין צפון-אַמעריקע). נאָר
ווען עדעלשמאַט קען זיי יא, וואַלט ער זיכער דערשפירט און
אינגעזען זייער הויכן וויזאַנערן שווינג און נישט מינער הוי-
כע פאַעטישע קינסמלערישקייט — דורך דער סאַציאַלער
כוונה, דורך דער ברויזיק רעגנדיקער קאַמפּסלוסט און דורך
דער מענטשלעכער צילבאַוויסטיקייט, און ער וואַלט אויך פאַר-
שטאַנען, אַז נישט אומזיסט איז אַפילו וויקטאָר הויגאַ
(1885—1802) געווען איינער פון אירע פאַרערער.

נאָר טאַמער איז אים אַפילו נישט געווען באַקאַנט איר
ליד, איז וויפּל אַבער עס די ווערט צו האָבן אין איין צייט

מיט זיך אזא שלימותדיקע, איינציקארטיקע, מוסטערהאפ-
מע פערזענלעכקייט?

צעוואָרפן די גאַלדענע לאָקן,
מיט מעכטיקן שווערד אין דער האַנט,
האַט זי געקעמפט אומדערשראָקן
קעגן דער שקלאַפּנשאַנד.

(„לויזע מישעל“, ז' 116)

ווידמעט טאָקע עדעלשמאַט פּערזן זי, לויזע מישעלן,
גופא (זו' 116-117) און אויך אירע אידעען, און אַוודאי דעם
רעוואָלט, פון וועלכן זי איז געווען די נשמה. ווייל פאַר אים,
עדעלשמאַטן, איז די פאַרזייער קאַמונע אַ סימבאָל, וואָס איז
כולל אין זיך צילפונקט און די מעטע צו דערגרייכן. אמת,
„נישט לאַנג האָבן די רויטע פּאַנען געפלאַטערט אין פּרייען
פאַרזייער“; אמת, „דער פּינד איז מיט מאַרד-קאַנאַנען באַפאַלן
דעם טרוימענדן ריז“ און אים געמאַכט אַפּגיין אין בלוט.
אַבער נישט דער מאַמענטאַנער זיגער דאַרף עס פאַררעכע-
נען פאַר אַ געווינ לעולם ועד און נישט דער פאַרלירער דאַרף
באַטראַכטן דעם דורכפאַל ווי אַ מפּלה אויף אייביק. דער
פאַרלוסט און דער נצחון — ביידע זענען בלויז צייטווייליקע
און נישט באַשטענדיקע. מחמת „דער פּרייהייטס-גניסט האַט
זיך מוטיק דערהויבן צום ליידנדן פאַלק“ און ער וועט שוין
עקבערן. אומרעכט, פאַלשקייט קענען נישט בלייבן קיין זי-
גער אויף תּמיד. און אויב זי, לויזע מישעל, וואָס איז אַליין
אויסגעשטאַנען אַזעלכע פינצטערע דורכפאַלן און אַבידות,
איז נישט אַנטוישט, נאָר „זי רופּט“ נאָך כּסדר צו זיין גע-
טריי „דער הייליקער זאָך“, „און צייט די אַלאַרם-גלאַקן און
וועקט אונדז צו טאָן אונדזער פּליכט“, טאָ ווי קענען די
פאַראַינטערעסירטע גופא צווייפלען אין אַ גינציקן אויסלאַז?
אַריינצושפּריצן צוטרוי און כּטחון — דערויף טאָקע איז זי
דאָך געבליבן לעבן!...

צוויי מאל פארעפנטלעכט עדעלשמאט לידער בשיכות דער פאריזער קאמונע, און אין ביידע פאלן טוט ער עס אין מערין, צו דערמאנען דעם חודש פון וויכטיקע אלטערנאטיו-וועס ביו צו יענעם דעציסיוו-דרייטן רעוואלוציע: איין מאל אין יאר 1889 („מערין-בילדער“, ז' 101-102) און דאס צוויי-טע מאל („לויזע מישעל“, ז' 116-117) — אין יאר 1891. — דרך אגב: אין די זעלביקע יארן דרוקט ער אויך שירים אין פארבינדונג מיט די וילי-געשעענישן אין יאר 1789, וואס איז דער אנהייב פאר דער אנטשיידנדיקער דאטע אין דער גע-שיכטע פון דער מענטשהייט. ווי מען קען איינזען, איז דאס ערשטע ליד — „דער פאל פון דער באסטיליע“ — געשריבן פונקט צו דער געלעגנהייט פון הונדערטסטן יארצייט פון יע-נעם ברייט-אטעמדיקן, גערעכטן און בארעכטיקטן אויסברוך פון פאלקס צארן...

אבער אחוץ די צוויי פארעפנטלעכטע איז אויך פאר-בליבן צווישן דיכטערס נישט געדרוקטע כתבים אין א מאנטי-סקריפט מיט זיין אייגנשאפטליכער שריפט א גרעסער נישט גענוג באארבעט ליד געווידמעט דער זעלביקער טעמע. ערשט עטלעכע און פערציק יאר נאך דעם מחברס טויט, אין 1935, איז עס געקומען צו דער ליכטיקער שיין 13). דער דיכטער

13) דא ווי דער עטלעכער ט — געקליבענע ווערק, באנד 2, 5 יד ר (צוזאמענגעשטעלט פון קלמן מרמור?). פארלאג „עמעס“, מאסקווע, 1938 זיטן. — דאס ליד געפינט זיך אין דער אפטיילונג „לידער, וואס זינגען נישט געדרוקט געווארן (פון עדעלשטאטס מאנוסקריפטן)“, טראגט דעם נ' 8 און איז געדרוקט אויף די ז' 309-310. — אין דער דאזיקער „עמעס“ אויסגאבע קומען אריין א צאל לידער, וואס זענען ביז יעמאלט (ד"ה: ביז 1935) געווען בלויז אין כתביר און געבליבן נישט צוטריטלעך פאר דעם ליינער און, במילא, אומבאקאנט. דא זענען אויך געדרוקט א שלל וואריאנטן צו שוין באקאנטע שירים, און ווי עס זעט אויס זענען זיי געטרען און אויפ-געקראם נאכגעפארשט און גענוי אויסקאנטראלירט. — נאר וואס מ'האט צוגעגעבן פון איין זינט האט מען אראפגענומען פון אז אנדער זינט. מיר זאגן עס, ווייל אין דער אויסגאבע פעלן שפאר נאר וויכטיקע לידער פון די באוויסטע און אפילו פאפולערע. פאר וואס זענען זיי דא נישטא? האט מען

האָט, ווייזט אויס, דאָ געוואָלט געבן דאָס בילד פון די שמרני-
מן, דערפאַלג און דערנאָך דעם דורכפאַל, אַבער איין וועגס
אויך זייער צוזאַגערישן אויסכליק און באַדייט אויף להבא.
דאָס ליד הייבט ער אָן אַן עמאַציאָנעל געריטער:

עס טרערן די אויגן, עס שטורעמט דאָס הערץ,
ווען איך באַטראַכט דעם ריינעם מערץ,
איך זע, ווי אין פראַנקרייך קעמפן קאַמעראַדן.

ער זעט די מורדים אויף „די שלאַכטפעלד-באַריקאַדן“
„אין היימאַט פון רעוואָלוציאָנען“. זיי זענען אין פולן שמרניט,
מוטיק, התלהבותדיק:

איך הער ווי זיי באַגניסטערט זינגען
די מאַרסעליען — דאָס הייליק ליד,
וואָס באַצויבערט די וועלט מיטן פרייען געמיט.

ער זעט „די שיינע פרייהייטס-געטין“, וואָס „קומט די
וועלט פון קייטן רעטן“. און עס אַנטפּלעקט זיך פאַר זיינע
אויגן אַ „פראַכטפול“ בילד: וווּ „די שטאַלצע פרייהייט-געטין“
„גיט נאָר אַ טריט“, דאָרט ווערט אַלץ פאַרוואַנדלט אין אַ
צויבערהאַפטן גן-עדין; עס בליט און שטראַמט מיט פריידיק
שעפּעריש לעבן; און „וויזן די געטין וואַרפט איר בליק,
דאָרט יובלט ליבער פרייהייטס-גליק“.

נאָר נישט לאַנג האַלט אָן דער דאָזיקער כישופדיקער

זיי אויסגעבראַקירט מחמת זייער אומקייטלערישקייט? חלילה! אז מען באַ-
קענט זיך מיט די נישט אַרטינגענומענע לידער, געפינט מען אויס (און מען
מוז מיט צושר און חרפה מודה זיין), אז דער גורם אויסצושליסן זיי, ד"ה
די סיבה דערצו איז — זייער אירעען און וועלטקאנצעפציע... עס איז ממש
צו שטוינען! מען יחוסט זיך און מען נעמט זיך איבער מיט אַ דיכטער, וואָס
זיין ריכטיק וואָרט און זיין אמתו געדאַנק האַלט מען פאַר אומריכטיק און
אַפילו פאַר שעדלעך. והאָ ראייה: מען לאַזט זיי נישט דערגיין צום לייענער,
פאַר וועלכען מען שטעלט זיך אַרויס מיט אים און מיט זיין שאַפן. און עס
זאל צו מאַל זיין אַפילו כאַטש עפעס אַ וויטער אַנדייט אז מען האָט אויס-
געלאָזט!

אויסדאכט פון א דערלייזטער וועלט, אן ארומגענומענע מיט גרעל-אראנזשיק זונליכט און וווּ פייגל, בלומען, שימערירנדי-קע פארלאַקיקע פילפארביקייט, פארווינגנדיקע דופטיקע ריחות און זאנפט צערמלדיק און הימער באַלעבנדיק געזאנג זענען די הויפט-מחותנים און דער מענטש געניסט דערפון מחיהדיק און ווילמועריש, ווייל —

די קייטן זינד פון שקלאַה געפאלן,
ער קושט די זיסע פרייהייטס-שמראַן! —

נישט לאנג האַלט אָן דאָס דאָזיקע בילד, וואָס איז צו שוין עס זאל זיין ווירקלעכקייט. מיט אַ מאַל — אַ חושך, אָן אַפילה! וואָס איז געשען?

דאָך פֿלוצלינג — וואָס איז דאָס? ...עס דונערט, עס קראַכט
עס ווערט ווידער פינצטער, עס ווערט ווידער נאַכט.

יא, דאָס האָט דער שונא זיך געשמאַרקט און ער קריגט
צוריק די אייבערהאַנט:

די פרייהייטס-געטין ווערט בלאַס ווי דער טויט,
איר שניידווייסע ברוסט איז פארווונדעט און רויט,
זי האָט נאָך קיין צייט אירע פליגל (צו) צעשפרייטן,
ווי עס שמידן זי ווידער טיראַנען אין קייטן.
עס הילכן קאַנאַנען... די פרייהייטס-אַלטאַרן
שווימען אין בלוט פון די קאַמונאַרן.

און דער דיכטער, מיט דער קאַשמאַרער פאַרשמעלונג
פאַר די אויגן, אַ צעפנינקטער אין יסורים, ווענדט זיך אין
גרויל צום שמאַמענדיקן בלוט פון די געפאלענע פרייהייטס-
קעמפערס:

בלוט, בלוט, דו הייליקע זאפט,
ווי ציניש באַשימפט דיך די ווילדע קראַפט
פון די ווילדע טיראַנען!

אַבער דער דיכטער ווייסט אויך צו דערציילן, אַז דאָס
בלוט — דאָס „הייליקע זאפט“ אַדער „הייליקער באַלזאַם“, ווי

ער רופט עס אן — פון די געמייטע מארמירערס פארלאזט די
בראווע הערצער זייערע מיט צערפולן באדויער און ווייטאָג.
דערפאר אָבער איז עס צופרידן אַרויסצופליסן פון דעם
שונאם גופים. ס'איז ווי אַ מין שטרעפיקער נקמה-אַקט פאר
אַנטאָן מעשים תּעוועים די, וואָס דערוועגן זיך צו וועלן
אַליין נהנה זײַן און אויך אַנדערע צו לאָזן געניסן פון אַל-
דאָס פּאַראַנענע אויף דער ערד:

דאָך פּרײַלעך שפּרײַצסטו אַרויס פון די גלידער
פון אַ הענקער, וואָס האָט געטייט זײַנע ברידער,
דעם פּרײַהייטס-גײַסט מיט די פּיס געטראַטן,
פּאַרפּאַלגט אים מיט קײַטן און עשאַפּאַטן.

דאָס ליד האָט אַן עמאַטיוו אַפּטימיסטישן פּינאַל:

דאָך וואַרט צו, הייליקער באַלאַזם,
ניט אימער וועט פּליסן דיין רײַטער ים
איבער דער שוואַרצער מענטשלעכער ערד,
ניט אימער וועט הערשן די בלוטיקע שווערד
פאַר דער מענטשהייט...

דער בעל-במהון, וואָס לעבט אין דיכטער און פּאַרויס-
זעער, ווייסט צו פּאַרויכערן מיט דער געוויסקייט און גליי-
ביקייט פון אַ מאַמיו, אַז דער מענטשהייטס „לעצטער קריג“
„דאָס וועט אויך זײַן איר הייליקער זיג“ איבער אַלע מינים
טיראַנען, דעספּאָטן און אונטערדריקער, און אַז עס וועלן
פאַרשווינדן צוזאַמען „מיט זיי אויך די מאַרד-אַינסטרומענטן“.

און אַט איז דער לעצטער אַקאָרד:

פון שווערדן, ביקסן און גיליאַטינען
מאַכן מיר נוצלעכע אַרבעט-מאַשינען,
וואָס העלפּן אונדז ריכטימער פּראָדוצירן,
געניסן די פּרײַהייט און פּראָגרעסירן.

אַט וואָס ער איז אויסן, עדעלשטאַט, און ווהיזן ער צילט.
אַט וואָס ער זעט ווי אַן אויסלאָז — אַ מעטע צו דערגרייכן —

פון יענע געוואגטע מרידות און העפטיקע, לית-כרירהדיקע, שטרײַמן. ס'איז נישקשה פון אַ פארלאַנג.

האַט ער געהאַלטן פאַר זיך דעם תנ"ך, עדעלשמאַט, און זיך אזוי אַרײַנגעטאַן און איבערגענומען מיט ישעיהם וויזיע? אפשר. דאָס איז גאַנץ מיגלעך. אָבער יאָ צי נישט — דאָס איז אַלין איינס. אָן ישעיהם באַחרית הימים וואָלט עס אויך געווען זײַן חלום. פונקט ווי עס איז אַוודאי אויך היינט אונדזער פנימיותדיקסטער, נשמהדיקסטער באַגער. ווייל ער וואָלט גרײַלעך — און פאַקטיש האָט ער — זיך אַליין צו דעם דערגרונטיקט: דאָס לעבן גופא האָט עס אונטערגע- זאַגט. דער איינגעפירטער שמייגער, דער סדר-העולם האָט עס געפאַדערט. ווי ס'האַט אויך ישעיהן דאָס וואָרע לעבן בלויז דערפירט דערצו; פונקט ווי די געלעכטע ווירקלעכ- קייט דיקטירט עס אונדז.

און אַט איז נאָך אַ וועזן, וואָס געדניעט זיכער אין זיין געדעכעניש. און איז דאָרט אַוודאי איינגעוועבט אין אַ שטרעך-לן-וואַרפיק ליכט. דאָס מאַל איז עס נישט קיין דיכטער, נאָר גלאַט אַ מענטש. דערפאַר אָבער איז עס אויך דאָס מאַל אַ פרוי. און אויך זי האָט ער געהאַט די זכיה צו האָבן אין זיינע טעג, כאָטש בלויז ביי זיין אָנהייב יוגנט, און דערצו נאָך אין זיין געבורטסלאַנד.

די רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג אין רוסלאַנד איז געווען אַ פּועל-יוצא פון די סאַציאַלע און רעוואָלוציאַנערע שטרעך-מונגען און אידעען אין מערב-איראָפּע. נאָר הגם באַווירקט פון דרויסן זענען אָבער אין לאַנד גופא געווען אומגעהייער אַ סך סיבות — ממש אומציייליקע, אפשר מער ווי ערגעץ אַנדערש — וואָס זאָלן גורם זיין די זריעה-קערנער זאָלן זיך צוקלעפּן און אַננעמען, שלאָגן וואַרצלען און אָנהייבן אויפ-שפראַצן און זאָלן זיך רייסן צו בלײַען און אויך וועלן אויס-שמיין צייטיקע פירות.

דער צופאַל האָט געוואַלט, אַז איצט, מיט דעם ממשות-דיקן פרוו פאַר זיך פון דער פאַריזער קאַמונע צו פאַרווירקן-לעכן די דאָזיקע אידעען און אויך די פרינציפן וואָס זי אליין, די קאַמונע, האָט פראַקלאַמירט — זאָל, ווי דאָרט, אויך דאָ זיך אַרויסרוקן אַ פרוי ווי אַ באַוועגערין און אַן אינספּירירע-רין צו טאָט, צו אַקציע.

ווי לעבעדיק האָט פאַר עדעלשמאַטס אויגן געדאַרפט שוועבן דאָס געשטאַלט פון דער דאָזיקער פרוי. דער אופן, ווי ער מאַלט און שמעלט פאַר די פיגור פון דער רוסישער רעוואָלוציאַנערין און מאַרטירערין, דינט אונדז אַן דערויף. אַט ווי ער הייבט אַן דאָס פּופּצן-סטראַפּיק ליד, אין וועלכן ער באַזינגט זי:

דאָס איז געווען אַ פרוי! זעלטן זענען פרויען
אזוי ברעוו און נאַבל, אזוי גניסטיק ווונדערשיין.
זי איז געווען באַרופן דעם פּרייהייטס־טעמפל בויען
און מיט איר בלוט האָט זי געפאַרבט זיין שטיין! —

(ו' 113)

כדי אין איינער פון די לעצטע סטראָפּעס אונדז מגלה צו
זיין:

זי שוועבט פאַר מיר, די נעטין ווונדערשיינע!
באַצויבערנד, אַנטשלאָסן, מיַלד און דריַסט,
און זי פאַרפּולט מיין האַרץ מיט פּערל ריינע,
און באַפּליגלט מיין פאַרשקלאַפּטן גניסט.

איך הער איר שטימע...

(ו' 115)

די באַווונדערונג און אַכפּערונג ווערן נולד, פאַרשטייט
זיך, נישט מחמת דער „געמינס“, ווונדערשיינקייט און איר
„באַצויבערנדיקייט“, נאָר ווייל „טרייהייט האָט זי דעם
אַרעמען פּאַלק געשוואַרן“ און האָט באַשלאָסן צו „קעמפּן,
לעבן נאָר פאַר אים אליין“ (ז' 114).

הגם דאָס מאַל איז עס נישט קיין דיכטעריין, איז זי אַבער
פאַרמ אַ גאָר ווערדיקע נאַכפּאַלגערין פון איר עלטערער
פּראַנצויזישער מיטצייטלערין און מוסטער. נישט אומזיסט
איז עדעלשטאַט אזוי באַגניסטערט פאַר איר. ממש אַ יראַת־
הכבודיקע באַגניסטערונג. ווייל טאַט, אַקטיוויטעט, איז דאָס,
וואָס אים אימפּאַנירט, פאַרכאַפט פּולשמענדיק, בפרט באַ־
ווסטזיניקע, בלב־ונפּשדיקע, און פּרוכטיקע, ביז מקריב צו
זיין זיך אליין. און זי, זיין העלדין, האָט געוואָסט איינס: זאָגן,
באַשליסן — מיינט טאַן, דורכפירן. איר גאַנץ וועגן איז געווען
אַקציע, באַוועגלעכקייט, האַנדלונג — ביז מקיים צו זיין. אין
עדעלשטאַטס פּאַעמאַטישן געזאַנג וועגן איר איז נישטאַ עפּעס
אַנדערש, אַחוץ נאָר באַווונדערונג און פאַרערונג. אַבער באַ־
ווונדערונג און פאַרערונג, וואָס האָבן זייער מקור און סיבה
אין דער באַזונגענערס טויקייט און אין אירע מעשים.

אָט די טויקייט — דאָס הויפטקע און תמציתדיקע אין זיי — איז אַ געמיינזאָמער שמריך אין כּיידן. פאַראַן אין זייער כאַראַקטער און זיין נאָך ענלעכקייטן. אַבער אויך אונטער-שיידן. נאָר נישט דאָס אינטערעסירט אונדו. ביידע האָבן גע-האַט דרני גרויסע, הייליקע, ליבעס: דאָס ליינדדיקע פאַלק, צו וועלכן זיי האָבן זיך אַפּגעגעבן און מקריב געווען דאָס הייליקסטע און איינמאַליקס וואָס דער מענטש פאַרמאַגט — דאָס לעבן; די צאַרטליכנדיקע געטרניע מוטערס, וועמען כּיי-דע האָבן געוואַלט אויסמיידן נימ צו פאַרשאַפּן קיין עגמת-נפש און ס'האַט זיך זיי קיין מאַל נימ איינגעגעבן; און די, וואָס האָבן געוואַלט זיין זייערע לעבנס-כאַגלייטער. פאַר ביידע ערשטע האָבן זיי געטאַן וויפּל ס'איז נאָר געלעגן כּיי זיי אין די הענט. כּשניכות דעם דריטן — נו, דאָס דריטע האָבן זיי מקריב געווען ווי זייער אייגן לעבן גופאַ... נאָר דאָ האָט די גרויסע תּלמידה געהאַט מער מזל, ווי איר פאַרגייערין און מוסטער: די רוסין האָט געהאַט דאָס גליק צו גיין אין דער אייבקיטי אַרײַן צוזאַמען מיט איר אויסדערוויילטן, בעת דער פּראַנצויזין האָט דער גורל צוגעמישט זי זאָל אַפּקומען היכומת הקבר אויף דער ערד, אַפּגעשיידט פּון איר כאַשערטן, און נישט אונטער איר, אין זיין כאַגלייטונג, כאַטש זיי איז פאַר-געשטאַנען די מיגלעכקייט צו גיין דעם לעצטן וועג צוזאַ-מען (14).

14) אויף דעם געדאַנק צו דערמאַנען זיי כּנשימה אחת האָט אונדו אַרויפגעפירט ערעלשטאַט גופאַ. די צוויי מאַל (און אויך אַ דריטן, ווי מיר וועלן עס דאָ באַווייזן אויף אַן אַנדער אַרט), וואָס ער ערעכט לידער כּשניכות דער פאַריזער קאַמונע טוט ער עס אויך לנבי די רעוואָלוציאַנערע פּאַסירונגען וואָס האָבן זיך אַפּגעשפּילט צען יאָר שפּעטער אין רוסלאַנד און אויך טאַקע אין מערץ. און ביידע מאַל דרוקט ער די לידער אין דער זעלביקער אויס-גאַבע און אין דעם זעלביקן נומער אַפּילו. אין 1889 — אַרויסצוהייבן, תּחמת די געשעענישן, דעם חודש און צו אונטערשמייבן זייער באַדניט — דעם 15טן מערץ אין „וואַרהעײט“ („מעריז-בילדער“, זײַ 101-102, און „דער 13טער מערץ“ זײַ 103-104); אין 1891 — צו אויסטײלן און אויסרומען די הויפט-פּערסאָנאַשן אין זיי, די באַוועגנדיקע פיגורן — דעם 13טן מערץ אין „פּאַש“

אבער ביידע פרויען האבן געהאט זייערע סאמיספאק ציעס, הגם איינע צווישן די לעבעדיקע און די אנדערע — אויפן עולם האמת אין די רוימען. ווייל נישט די פערזענלעכע אינטערעסן און געווינסן זענען פאר זיי געווען וויכטיק, נאר די אינטערעסן און געווינסן לטובת דעם כלל. דאס האט עם באדארפט זיין דער פראדוקט פון זייערע מעשים און מאר-טירערשאפט. און דער כלל האט עם פארשטאנען. זייערע אי-דעען האבן באקומען וועזנטלעכקייט, גופים. נישט געאכט אויף די פארפאלגערס אויסראט-מעטאדן און די אפשרעק-מיטלען. ווי די לעבעדיקע פראנצויזישע מורדת בני איר פאלק, אזוי איז די געטויטע רוסישע רעוואלוציאנערין בני איר סך צענדלינגער מיליאניקן פאלק געווארן דער סימ-באל פון אן איידעלער קעמפערין פאר זיין, דעם פאלקס, ווילזיין און פרייהייט.

ס'האבן זי דערוואָרן די געקרוינטע הענקער, דאָך לעבט איר גניסט און ווירקט נאָך יעצט, פון הערצער איידעלע און פון פרייע דענקער געליבט, געאכט, באוונדערט און געשעצט.

(י' 115).

איר נאָמען איז סאַביע פּעראַוויסקאַיאַ (1854—1881). זי איז דער פראָטאָטיפּ פון אַמאָליקן רוסישן רעוואָלוציאַנער, וואָס וואָלט — און האָט — פאַר פּרייהייט אַוועקגעגעבן דאָס לעבן. געשטאַמט האָט זי פון דער העכסטער רוסישער אַרימ-מאַקראָטיע, אַ משפּחה פון גרעסטן יחוס, מיט הויכע ראַנגען

(זעו זי' 115-116 און 117-116). ערשטאט פארבינדט זיי נישט אין א פארגלייך דורך זוכן און איינזען געוויסע שטוכות צווישן ביידע. די פאר-בינדונג בני אים באשטייט דערין, וואס ער טראכט וועגן זיי אין דער זעל-ביקער צייט. זיין געדאנק און געמיט און זיין זעל זענען געווענדט צו זיי און זיי געוויימעט און פארנומען מיט זיי אין איינע און די זעלביקע טעג. און פאר וואס זיי קענען הויזן צוזאמען בני אים אין גניסט — דאס איז שוין מער ווי קלאר און פארשטענדלעך. — זעו אין די ה ו ס פ ו ת. דעם דריטן ציי-
גאב (י' 103).

און מיטלען און גאָר ווערטיקע אויפמוער פאַר דער פאַרגרע-
 סערונג פון דער רוסישער אימפעריע. איינער אירער אַ גאָר
 נאַנטער שטאַם-פאַרגייער אין יחוסדיקן קרובים-צעמל איז גע-
 ווען דעם אימפעראַטאָר פּיאָטער דעם גרויסנס אָן איידעם, דער
 קייזערין יעליזאַוועטאַ פעמראָוונאַס (1762-1709) מאַרגאַנאַ-
 מישער מאַן. פּעראָוסקאַיאַס זיידע איז געווען בילדונגס-מי-
 ניסטער, איר פאַטער — גענעראַל גובערנאַטאָר פון פעטער-
 בורג. נו, גאָר נאַנטע מהותנים מיטן צאַריום. מען קען פאַר-
 שטיין, אז געהאָדעוועט האָט זי זיך אין לוקסוס און אין אַלע
 ווילטאַגן (15).

נאָך גאָר אַ פּיצל קינד האָט זי שוין געהאַט די געלעגנ-
 הייט צוצווען און צו פילן, וואָס עס איז אַזוינס אָן אַלמעכטי-
 קע אַבסאַלומטישע זעלבסטטהערשאַפט. דערווייל איז עס נאָך
 גאָר אין מינאַטור: איר היים בלוין. אַבער פאַרן קינד, בכלל,
 איז די היים — אַט דאָס מאַנטשיק ברעקל חלקל שטח היים
 — בבחינת דער גאַנצער אַוניווערס. און עס איז גענוג משפּיע
 צו זיין שוין אויף תמיד יעדן איינעם, בפרט נאָך אַ פּילעוודיק
 האַרץ, אַ גייסט וואָס איז להוט צו אַבסערווירן און אַ מוח
 וואָס איז גענייגט שכלדיק, גראַדליניק, זיך צו פאַרטיפּן. דער
 דאָזיקער צושטאַנד בלייבט נישט אַטראַפּירט און אַמאָרפּיש
 אין אַ וועזן, וואָס אַנטוויקלט זיך נאַרמאַל פיזיש, מענטאַל
 און גייסטיק. ער איז אויך עקסטענסיוו און נעמט שפעטער
 אַרום דאָס גאַנצע, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר דעם באַגריף
 וועלט. אין דעם קליינעם מיידעלע איז דאָס גענוג עס זאָל פּו-
 רעמען און האַרטעווען דעם כאַראַקטער אויף להבא און עס
 זאָל זיך כאַווען אין אים אָן אומצופרידנקייט צו אַזאַ מין פּיר,
 אַנגעלאָדן מיט פּראַטעסט און מרידה-דראַנגען, און וועקן איין
 וועגס אַ רעבעלישע קעגנערשאַפט צו אונטערגעוואַרפּנקייט
 און אומפּרייהייט.

איר דעספּאָטישער פאַטער פּירט דאָס הויז ביד חזקה,
 ממש מיט אָן אַכזריותדיקער שטרענגקייט. פאַר אים עקסיס-

מירט נישט קיינעמס ווילן, הויך זינגער, קיינעמס פארשטאנד, קיינעמס געפילן. מעג עס זיין לגבי די פארשקלאפטע, אין פינצערניש און אומוויסן געהאלטענע פויערים, וואס זענען ביז אט ערשט נישט לאנג געווען די פריצימס אייגנטום, וואס מען האט געקאנט באהאנדלען ווי יעטוועדן נישטבאלעכטן קעגנשטאנד, און ס'מעג אויך זיין לגבי זיין אייגענער משפחה. אפילו ווייב און קינד דארפן הכנעהדיק געהארקאסן אויס-פאלגן אלץ לויט זיין פארלאנג. דאס איז דער דרך פירונג אין דעם גאנצן ארום. פאר דער קליינער אונטערוואקסנדיקער סאָניען איז איבער גענוג צוצווען וואס איר איידעלע און האַר-ציק געטרניע מוטער דארף אויסשטיין אין פארטיידיקונג קעגן קאפריזן באפעלער און זיין איינערנער האנט. און אז ווען זי איז דערנאך געקומען אין קאנטאקט מיטן אלגעמיינעם לעבן, איז זי שוין געווען צוגעגרייט לייכט אויסצוגעפינען די אומרעכטן און אומגלייכקייטן און דערפאר, במילא, נישט געלייזן קיין אומגעריכטע סורפריזן, וואס זאלן פלעפן און הי-דושן, און שוין געזוכט מיטלען און וועגן ווי ארום אויסצו-ראַטן דאס שלעכטס, וואס אַנדערע האָבן ווילנדיק און מיט שלויקייט אַרויפגעצווונגען. זי האָט זיך געפילט מחויב דאס צו טאָן, ווייל איר קלאַסן-שיכט איז געווען דער הייב דערין. דערפאר איז איר קורץ לעבן געווען אזוי אינטיים באַזאָרגט און פאַרבונדן מיט די אַפגענאַרטע און באַעוולטע און אזוי אינטענסיוו אַנגעפראַפט מיט מעשים, אינציאָטיוועס, אונ-טערנעמערשיקייט און אזוי קאַפאַבל אויך אַנדערע אירם גלייכן באַוועגן דורכצופירן העראַויש געוואַנט, באַגלייך מיט איר, קוראַזשיק דרייטע טאַטן. און דערפאַר האָבן עס די, וואָס האָבן קנעכטיש אונטערטעניק און חניפיק פאַלש אַפגע-היט, פּניוּתדיק אויסגערעכנט, די אינטערעסן פון דעם קלאַס, פון וועלכן זי האָט געשטאַמט און קעגן וועלכן זי האָט זיך קעגנגעשטעלט, אזוי געלויערט אויף איר לעבן און עס אי-בערגעהאַקט, ווי נאָר ס'האַט זיך געמאַכט די געלעגנהייט דערצו. נישט אַננעמען דעם כללס פירונגען, וואָס אַ דיין-די-

נער מאַכטאָבערישער שיכט צווינגט אַרויף, דאָס מיינט כפירה. פאַר דערוועגן זיך כּופּר צו זײַן, דאַרף מען האַרב אָפּ-קומען. אַזוי, לכל הפחות, האַלט דער, וואָס באַשטימט און צווינגט אַרויף דעם פיר. אָבער נאָך שווערער איז די זינד, ווען מען איז מורד קעגן דעם אייגענעם קלאַן אָדער קאַסטע. אַנרחמנותדיק איז יעמאַלט דעם אַנפירערס נקמה-דאַרשט. האַט זי באַקומען איר שמראָף. און זי האַט עס אַנגענומען באַהבה. נײַן, מיט נאַטירלעכער זעלבסט-פאַרשמענדלעכקייט.

צו אַן ערך פּופּצן-זעכצן יאָר פאַרלאַזט זי דאָס עלטערן-הויז, ווײַל זי וויל זיך נישט אונטערוואַרפּן איר זעלבסט-הער-שערישן פאַטערס דיקטאַט. דאָס איז געווען כלפי חוץ איר ערשטער רעבעלישער שריט אין שטרײַט אויף לעבן און טויט קעגן דעם דעספּאָטיזם און דער פּרייהייטס שונאים. צו די אַרום זיבן און צוואַנציק יאָר, ווי אַן עונשדיקן שכר פאַר איר באַוווּסמזיניקן פאַרעקשנען קאַמף קעגן באַוווּסמזיניקן פאַר-עקשנען אומיושר — פאַרענדיקט זי איר לעבן אויף דער תּליה.

זינט זי פאַרבינדט זיך מיט די כלל-פּראַבלעמען, וואָס אינ-טערעסירן אין יענער צײַט דעם בעסערן טייל פון דער מענטש-הייט, גייט זי דורך אַלע פּאַזעס אַנטוויקלונג קאַנצעפטועל און אין געוויסן פון מעטאָדן צו פאַרווירקלעכן זיי, ווי זיי זענען צו שטאַנד געקומען אין איר פאַטערלאַנד. פאַקטיש איז זי איינע פון די וואָס העלפּן זיי געפינען. דאָס ספּעציפישע שטיי-גער לעבן רוסלאַנדס, אירע אייגנטימלעכע תּנאים, האָבן אויך געצווונגען צו זוכן אייגנאַרטיקע מיטלען פון קאַמף. אַרבעט צווישן דער יוגנט, גרינדן קריזלעך פאַר אַליין-דערהייבונג, פאַר אַ שלימותדיקער אויסגעשטאַלטיקונג פון דער אייגע-נער פּערזענלעכקייט, דערגרונטיקט ביז צו אירע אינטימסטע גײַסטיקע און עמישע פּיניקייטן און אויסדרוקן; גיין אין פּאַלק, דינען עס און עס באַהילפיק זײַן אין זײַן נויט און אומבאַהאַל-פּנקייט; לערנען, דערצײען עס, אויפקלערן; מאַכן זען די ווירק-לעכקייט, דעם אייגענעם ווערט, די ריכטיקע לאַגע; אויפוועקן

און באגרינדן אומצופרידנקייט, זייען רעוואלוציאנערן פאטאס:
 זיך צונויפמישן מיטן המון, ווי א נארמאלער, נאטירלעכער
 חלק זיינער און מיטלעכן אויפן זעלביקן שטייגער וואס ער
 אלע זינע פירונגען און פלאגענישן, ווייל עס דארפן נישט
 און עס טארן נישט זיין קיין קלאסן-צעטיילטקייטן אין איין
 פאלק, בפרט מיט אזעלכע כולמע שארפע אונטערשיידן אין
 די קאנדיציעס און אופן לעבן, און כדי אויך די רעוואלוציא-
 נערע פראפאגאנדע זאל שוין בינתים האבן מער האפט און
 השפעה. קאנספיראציע-ארבעט, געהיימע פארזאמלונגען, צו-
 גרייטן אונטערערדיש אויפקלער-מאטעריאלן, אויספלאנען
 און אונטערנעמען ממש פאנטאסטישע ווערק דורכצופירן
 אמענטאטן, טעראר-אקטן, ווען די הערשנדיקע רעאקציע
 בושעוועט קעגן פאלק הפקרותדיק, בעסטיאליש ווילד. און
 לסוף באצאלן פאר דער דאזיקער געוואגטקייט און דערפינ-
 דערישקייט מיט דעם יונגן לעבן, אויף דעם שטייגער, ווי די
 אינגעפעסטיקמע, כאטש צעשראקענע, צארישע זעלבסט-
 הערשאפט האט נקמה גענומען פאר זיין קעגן איר און פאר
 זועלן זי אפשאפן. נו, יעדער איינער וויל בלייבן געדיינען און
 פרוווט מיט אלע מיגלעכע כוחות און אפילו נישט דערלאז-
 לעכסטע מיטלען זיך צו האלטן אויף דער אייבערפלאך, און
 בייסט זיך, בכך, איין און קלאמערט זיך מיט ציין און נעגל
 אין וואס ער קען.

פארשטייט זיך, אז נישט דורך פארפאלגן, טעראריזירן
 און אומברענגען מענטשן ראט מען אויס זייערע אידעען און
 דערקענטענישן און נישט דורך דעם טויט פון איינעם אדער
 מער פארשטייער פון א הערשנדיקן קלאס מאכט מען פאר-
 שווינדן א גאנצן סיסטעם פירונגען און איינריכטונגען, וואס
 די וועלטיקנדיקע קאסטע האט מיט כלערליי מיטלען פאר-
 פעסטיקט. ביידע זיך באקעמפנדיקע צדדים ווייסן דאס שוין
 איצט. גיטט קאן מען נישט אויסראטן אדער דערשטיקן. און
 קאמף פאר פרייהייט, קאמף פאר דערהייבן דרך-ארצדיק דעם
 מענטשנס השיבות, קאמף פאר א ווערדיק, בכבודיק לעבן,
 קאמף פאר גלייכע תנאים אלעמען, אן דעם ארויפגעצווונ-

גענעם חילוק אין באזיץ, ארבעט און גענוס — דאָס אַלץ איז קאַמף פאַר גניס. און גאַרנישט קיין שאַנסן צו דערשטיקן זיי האָט דערויף ברוטאַלע מאַכט. בלויז גניס האָט דעם כוח צו באַקעמפן און באַהערשן גניס. נאָר וווּ וועט זיך דער גניס אונטערנעמען צו באַשטרייטן זינס גלייכן, אַדער זיך אַליין? דאָס קען זיך אונטערנעמען — און דאָס נעמט זיך אונטער — דאָס פּסעוודאָדיקע, דאָס פאַלשע, וואָס וויל אַנגיין פאַר גניס און וויל זיך ווי אַזוינס אַרויפצווינגען און אימ-פאַנירן. אַבער דאָס איז ווידער אַ מאַל אַ באַזויז, אַז עס איז נישט גניס. דאָס וואָס איז באַמט גניס איז באַשיידן; פּשוט, און האָט גאַרנישט אין זינען צו אַרויפדריקן זיך. ער ווייסט זיין בלי-ספּקדיקן ווערט און ווייסט זיין אוממיטלכאַרן כוח און ווייסט, אַז קיינער קען אים נישט ביישטיין. ער ווייסט אַבער אויך, אין זיין זעלבסטבאַווסטזיין, אַז ער קען געדינען בלויז דאַרט וווּ מען וויל אים פּריוויליג און באַמט. אַבער ווער וויל עס אים נישט? פאַראינטערעסירטע קענען אים בלויז דערווייטערן אויף דערווייל. אַבער סוף-כל-סוף בלייבט ער דער געווינער. אַוודאי, נישט ווי דער גאַוהדיק טרוימ-פּירנדיקער זיגער, וואָס שמעלט זיך חוצפּהדיק אויס אין זיין מאַמענטאַנעם נצחון.

סאַפּיע פּעראַווסקאַיאַ איז געווען אין אַלץ און אומעטום. און שמענדיק די ערשמע. איינציק און נישט פאַרגלייכלעך. שיינקייט, גראַציע, יוגנטלעכקייט, צניעות, פּשטות, נאַטיר-לעכקייט, פאַרשמאַנד, גניס, איינפאַלערישקייט, פליכט, סימ-פאַטיע, אונטערנעמערישקייט, אַרגאַניזאַציע, מוט, באַגניס-טערונג, פאַראַנטוואַרטלעכקייט, פעיקייט צו דערפירן ביז צום סוף אַן אונטערנעמונג, די געוואַנטסטע אַפּילו, דורכגע-טראַכט ביז צו די מינדסטע פרטים — דאָס אַלץ האָט צו-נויפגעשמעלט איר פּערזאָן און כאַראַקטער. זי האָט זיך נישט פאַרלוירן אין די שווערסטע סיטואַציעס, תּיכף זיך אַריענטירט און באַלד זיך געגעבן אַן עצה. דערביי זיך געהאַלטן באַשיידן און איינפאַך.

וועגן איר גופא, צו דערקענען זי מער, וועלן מיר לאזן רעדן פאר אונדז סערגיי סמעניאקאן (1852—1895), וועלכער האט זי גוט געקענט פון דער נאענט. מיר וועלן דא ברענגען עטלעכע זאצן סמעניאקאס, ארויסגענומען פון באזונדערע ער-מער פון איין און דער זעליקער ארבעט (16). זיי גיבן, דוכט זיך, א פול בילד וועגן איר גאנצן מהות.

„זי האט געהאט א גרויסן איינפלוס דורך איר שטאנד-האפטמיקער שטרענגקייט צו זיך אליין, דורך איר אומדער-מידלעכער ענערגיע און הויפטזאכלעך דורך איר גרויסן פאר-שטאנד. קלאר און שארפזיניק איז געווען איר פארשטאנד. אורטיילן פלעגט זי שמענדיק פילאזאפיש“ (ז' 119). „אין דער דיאלעקטיק, אין דער קונסט פון רעזאנירן קלאר און ריכטיק, איז זי געווען אזוי געשיקט, אז זעלטן האט איר עמעצער געקענט באזיגן. זי פלעגט באמראכטן יעדן קעגנשטאנד פון אלע אנשווינגנס-פונקטן“ (ז' 120). „ווי מען האט נאך געדארפט עפעס ארגאניזירן, איז זי געווען דער ניצלעכסטער מענטש, ווייל דורך איר קאלטן, ריכטן פארשטאנד האט זי תמיד ריכ-טיק געשעצט אלץ, איבערהויפט די קלייניקייטן, פון וועלכע עס הענגט זייער אפט אפ דער גוטער אדער דער שלעכטער רעזולטאט פון די גרעסטע אונטערנעמונגען“ (ז' 136). „זי פלעגט געווינען די סימפאטיע פון דער יוגנט, ווייל זי איז געווען אזוי פשוט, אזוי איינפאך, קיין מאל ניט שטאפצירט מיט איר קעגנווארט*.“ זי פלעגט באצויבערן די יוגנט מיט

16) פון זיין בוך דאס אונטערערדישע דוס-
לאנד, איבערזעצט פון א. פרומקין; ארויסגעגעבן מאסקו מינעל,
יודישער פארלאג פאר ליטעראטור און וויסנשאפט, ניויארק, 1921; 263
זייטן. — די ארבעט וועגן ס. פעראוסקאיא פארנעמט די זייטן 113-147.

* די בארימטע רעוואלוציאנעריין ווערא פיינגער, פעראוסקא-
יאס א חברתע לרעה און מיטקעמפערין, דריקט זיך אויס בנוגע זייער אבי-
הייב באקאנטשאפט מיט אסאדי אירנדיקע ווערטער: „אזוי שנעל ווי איר
האב זי דרוען, איז זי מיר געווארן איינגעבאקן אין הארצן, און איר האב
זי אנגעהויבן צו ליב האבן. מיר איז געפעלן געווארן ווי זי האלט זיך אזוי

איר טיפן פארשטאנד" (ז' 136). „איר איינפלוס אויף די יונגע
הערצער פלעגט קיין מאל נישט אויפהערן צו ווירקן, וואָרעם
איר פּערזאָן אליין האָט געווירקט אויף די טיפע מאַראַלישע
סטרונגעס פון דער מענטשלעכער נאַטור" (ז' 137). „...עס איז
געווען שווער צו געפינען נאָך אַ מענטשן, וועלכער זאָל זײַן
אַזוי דיסציפּלינירט און דערבײַ אויך אַזוי שטרענג. ...ווי
שטרענג זי איז געווען צו אַנדערע, צו זיך אליין איז זי געווען
נאָך שטרענגער. דער קענטיקסמער צוג אין איר כאַראַקטער
איז געווען דאָס געפּיל פון פּליכט. זי האָט דאָס דאַזיקע גע-
פּיל אַממיינסטן אַנטוויקלט אין זיך...“ (ז' 139). „דורך איר
אײַזערנעס ווילן האָט זי פון זיך אויסגעאַרבעט אַן אמתן
סאַזיקער, אַ שטאַרקן, שטאַנדהאַפּטן מענטש, וועלכער קען
אַלץ אַריבערטראַגן, די שרעקלעכסטע קלעפּ פונעם שיקזאַל,
און וועט זיך קיין מאל נישט בייגן. קיינער האָט פון איר
נישט געהערט קיין „אוי“, קיין „וויי“; זי האָט זיך קיין מאל
נישט באַקלאַגט. זי האָט אַלץ געקענט באַהאַלטן אין זיך, פאַר-
דריקן דעם מאַראַלישן ווייטאַג, פאַראַכטן די פיזישע
ליידן“ (ז' 139). „איר גײַסט איז געווען אַזוי מעכטיק, ווי איר
פאַרשטאַנד“ (ז' 140). „עלף יאָר איז זי געשטאַנען אויפן
שלאַכטפּעלד; וויפּל מענטשן זענען פאַרלאָרן געגאַנגען, וויפּל
אַנטווישונגען זענען געווען, וויפּל מאל האָבן די האַפּענונגען
אַפּגענאַרט! זי פּלעגט זיך אַבער יעדעס מאל איבער אַ נײַם
וואַרפן אין דעם שווערן קאַמף. דער פּונק פון געטלעכן פּײַער
איז געבליבן אומבאַרירט אין איר האַרצן“ (ז' 141). „אין דער
טיפּעניש פון איר נשמה איז זי שטענדיק געווען אַ באַגײַם-
טערמע נביאה“ (ז' 141). „סאַפּיע פּעראָוסקאַיאַ איז נישט נאָר

פּשוט און איז אַזוי צוגעלאָזן און האַרציק צו מענטשן“ (ז' 150 אין מ ע -
מ ו א ר ז , פאַרלאַג „וועקער“, נײַיאַרק, 1925; פון רוסישן איבערזעצט פון
מ. אַשעראַוויטש. — פון דעם דאַזיקן ווערק איז דערשינען אויך אַ צווייטע איר
בערזעצונג אונטערן טיטל ז כ ר ו נ ו ת פ ו ז א ר ע ו א ס ו -
צ י א נ ע ר י ו , אַרויסגעגעבן אין (פאַר חורבנדיקן) וואַרשע דורכן פאַרלאַג
„קולטור“).

געווען אן אנפירערין, נאך אויך אן ארגאניזאטאָרין. אין פֿינער
איז זי שטענדיק געגאנגען די ערשטע; די געפערלעכסטע פלע-
צער פלעגט זי זוכן פאר זיך. דאָס האָט איר אויך געגעבן
אזא מאַכט איבער אַנדערע הערצער. ווען זי פלעגט אַנשמעלן
אויף איינעם איר בליק, וועלכער פלעגט דורכדרינגען אין דער
טיפסטער טיפעניש פון דער נשמה, און פלעגט מיט איר
ערנסטן פנים זאָגן: „לאַמיר גיין!“ — ווער האָט איר געקענט
ענטפערן; איך וויל ניט גיין? אליין איז זי געגאנגען מיט
פֿינער, מיט ענטוויאָזם“ (זו' 141-142).

זי האָט זיך נישט אָפגעשטעלט פאר קיין שום זאך, און
נאָרנישט איז איר שווער געווען — אַבי צו קענען זיין נוציק
איר פּאָלק. צי דאָס איז ווי אַ לערערין, צי ווי אַ קראַנקן-
וועכטערין ביים באַדינען חולאים, צי אין קאַנספּיראַציע בני
די סכנהדיקסטע אונטערנעמונגען, פארשטעלט פאר אַ פויער-
טע אַדער אן אַרבעטס-פרוי — אַלץ האָט זי דורכגעפירט
בשלימות, מיט דער עכטקייט און פערפעקטקייט, וואָס נאָר
די נאַטור איז בכוח צו שענקען. „איצט אין דער ראַל פון אן
אַרבעטערס פרוי, אין אַ פּראָסט קאַרטן קלייד און מענערשע
שטייול, דער קאַפּ באַדעקט מיט אַ פּראָסט טיכל און שלעפּט
אויף די אַקסל צוויי עמערס וואַסער פון דער נעוואַ, וואַלט
קייןער נישט געקענט דערקענען אין איר יענץ מיידל, וואָס
האַט ערשט מיט עטלעכע יאָר צוריק געשניטט אין איינעם
פון די עלעגאַנטסטע סאַלאָנען אין דער הויפטשטאָט“ (17).

און אַזוי, מיט דער כוונה צו דינען דעם פּאָלק, איז זי
אויך געגאנגען צום טויט.

און זי איז געגאנגען אויף קידוש העם. מיט אַ נאָמיר-
לעכער זעלבסט-פאַרשטענדלעכקייט און הויקייט ווי די פרום-
גלייביקע זענען געגאנגען אויף קידוש השם. זי איז געווען
באַוויסמזיניק אויף אירע אונטערגענומענע פליכטן לגבי דעם

פאלק פון דער ערשטער רגע אן זינט זי האָט צוגעניגט איר האַרץ און מוח צו זינע דחקות. און באלד דערויף תיכף שוין איין וועגס צוגעניגט איר גאַנץ ליב און לעבן צו אַפּשאַפּן די סיבות, וואָס זענען זיי גורם.

זי האָט געוואָסמ אויף קלאָר וואָס זי האָט געוואָלט. יאָרן פּרוער, איידער מ'האַט נאָך געקענט דאַכטן צו וואָס פאַר אַן עקסטרעמען ס'וועט זי דערפירן איר מעטיקייט, האָט זי זיך געהאַט אויסגעדריקט אזוי צו איינעם אַ גלייכן אירן — גלייך לויט דעם אַפּשאַפּס-קרייז און אויך גלייך לויט דעם רעוואָלו-ציאָנערן קרייזל — דעם פּרינץ פּיאַטראַ קראַפּאַטקין: „מיר האָבן אונטערגענומען אַ גרויס ווערק. ס'וועלן אפּשר אומקער-מען צוויי דורות איידער מען וועט גרייכן צום ציל; אַבער סוף-כל-סוף וועט מען אים דערגרייכן“. און ווי אַ קאַנסעקווענטער פּועל-יוצא פּון די דאָזיקע רייד, אין אַ גלייכער ליניע זייערער, האָט זי דערפאַר געקענט שרייבן געציילטע טעג פאַרן אוועק-גיין אין דער אייביקייט אַרײַן צו איר מוטער: „...וועגן מיין גורל טרויער איך גאַרנישט; פּולשמענדיק רויק באַגעגן איך אים, אזוי ווי איך האָב לאַנג צוריק געוואָסמ און דערוואַרט, אַז פּרוער צי שפּעטער, וועט ער אזוי זיין. און באַמת, געליכטע מאַמוליע מינע, איז ער גאַרנישט אזוי שרעקלעך. איך האָב געלעבט אזוי ווי עס האָבן מיך אונטערגעזאָגט מינע איבער-צינגונגען; אַרויסטרעטן קעגן זיי בין איך נישט געווען אין שטאַנד; דערפאַר דערוואַרט איך מיט אַ רויקן געוויסן אַלץ וואָס עס שטייט מיך פאַר“.

אויף דער שוועל פּון טויט אַזעלכע רייד, און ווען מען נעמט נאָך אין זינען דעם טאָן פּון גאַנצן בריוו, דעם אופּן ווי ער איז געשריבן און וואָס אַזוינעם עס האָט זי באַווויגן אים צו שרייבן — זעט מען ערשט אַינן ווי באַהבה זי האָט אויפ-גענומען דעם פּרוען, אַרויפגעצווונגענעם כּרת יאָרן. און אַז מען געדענקט נאָך די רויקייט, די אויסגעקלאַרמע ניכטער-קייט און די געצוימטע התלהבותדיקע פּרייד אין די לעצטע רגעס ביז דער רציחה איבער איר, ווי עס דערציילן עס עדי-

ראיה, פארשמיט מען ערשט וואָס פאַר אַ געוויסקייט און זיכערקייט עס האָט געלעבט אין איר, אַז דורך דעם לאָזן זיך מקריב זײַן העלפט מען מנצח זײַן דעם שונא און מען דער-נענטערט די גאולה.

אַט ווי ווונדערלעך קלאַר און העלועעריש עדעלשטאַט מײַנטשט אױס איר כװנה:

איך הער איר שטימע: „עס שרעקט מיך נישט דאָס הענגען, ליבע מוטער! מיט מײַן טױט אַצינד וועל איך מער דער פּרײַהײַט נוצן ברענגען, ווי מיט מײַן לעבן! פאַרגיב דײַן אָרעם קינד!“

(ו' 115).

זי איז געווען דער סימבאָל פֿון ליבע צו פּרײַהײַט, אין איר איז געווען פּערזאָנפֿיצירט די הייליקע מאַט, וואָס עדעל-שטאַט האָט זיי געוואַלט אויפוועקן אין דער מאַסע.

עדעלשטאַטס באַצײַג צו איר איז קלאַר. אונדז איז נאָר אַ חידוש פאַר וואָס קײַנער האָט נישט געוואָלט און נישט אַינ-געזען איר השפּעה אויף אים. אַז מען לײַענט איבער דאָס ליד „סאַפּיע פּעראָווסקאַיאַ“ דוכט זיך, ווי ער, עדעלשטאַט אַליין, וואַלט דײַטלעך געמײַטלט מיטן ווײַזפּינגער: „זע אויף ווער-מען איך האָב זיך פאַרקוקט“.

. . . אַ הייליקעס געזיכט!

לאָז יעדער מענטש דײַך אין זײַן האַרץ פאַרשליסן — און, ווי די פּרילינגסון, וועסטו זײַן וועג באַגײַסן מיט בלומענדופּט און ווונדערבאַרן ליכט!

(ו' 115).

איצט קאַנען די דאָזיקע פּערזן אויסקומען באַנאַל, אַכער וויפל באַגײַסטערונג, קדושה און באַווונדערונג זיי טראַגן אין זיך! און אויך אַ דײַטלעכער רמוז אויף לעבנסקראַפט און לעבנסהאַפט איז דאָ אין זיי. ווײַל די פּרילינגסון האָט פאַר אַ הויפּט-אַרבעט אויסצווואַרעמען די ערד און דעם אַרום, בכדי עס זאָל שפּראַצן, וואַקסן, בלײַען און אַינצואַימפן אין די געוויקסן זאַפט און כוח אַרויסצוגעבן שפּעטער געוונטע

פירות, וואס מאכן מיגלעך צו אויפהאלטן און באווארן לעבן אויף דער ערד.

נאָר טאַמער קען עמעצן אויסווייזן, אז דאָס איז מליצה, ווי ס'מאָכט זיך אָפּט אין הייַן פון שאַפּן לידער — כאַמּש אין צופעליקייטן קען מען עדעלשטאַטן נישט חושד זיין, — וועל איך אָפּשיקן צו דער שוין אַ פאַר מאַל דערמאָנטער אויטאָ-ביאַגראַפישער דערציילונג „וועראַ“. אין די לעצטע שורות לייענען מיר אַט אַ די דאָזיקע גאַנץ ניכטערע ווערטער: „אויף דעם אַמעריקאַנער סאַציאַלן שלאַכטפעלד קען מען נאָך אַ מאַל באַמערקן דעם שאַטן פון אַ זשעליאַבאָוו (18), נאָר אומ-זיסט וועט איר זוכן אַ פונק פון אַ סאַפיע פּעראַווסקאַיאַ, אַ גייסטרייַך בילד פון אַ וועראַ“ אַאז״וו (ז' 321).

טאַקע נישט קיין דיכטעריין, נאָר גלאַט אַ מענטש. אַ פרוי, וואָס בלויז איר ממשותדיקער בייַשפּיל דורך פאַרשיי-דנאַרטיקע האַנדלונגען רעגט אָן, אינספּירירט און פאַרפליכט אַנצונעמען אויף זיך התחייבותן לגבי דעם ברודער מענטש מער ווי די געניאַלסטע שאַפונגען פון די געניאַלסטע דיכטער.

עדעלשטאַטן איז פּעראַווסקאַיאַ געבליבן אין זכרון צוליב נאָך עפעס.

מיר ווייסן שוין פון פרויער די סיבות, וואָס האַבן אים געצוונגען צו שטעלונג און דערנאָך צו אַקציע. אַלוי, די ערש-טע צוויי זענען פאַרבונדן און האַבן אַ דירעקטע שייכות טאַקע צו דעם דאָזיקן קולמינירנדיקן עפיזאָד אין דער גע-שיכטע פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אין רוסלאַנד. דערפון אויך דער באַשלוס צו פאַרלאָזן זיין געבורטסלאַנד. דער צאַריזם האַט זיך אַליין פאַרשטופּט אין אַ טעמפּן ווינקל, אָן אַן אויסוועג און אָן אַן אויסזיכט אַרויסצוקריגן זיך

(18) אַנדריי זשעליאַבאָוו איז געווען סאַפיע פּעראַווסקאַיאַס חתן. ביידע זענען אומגעקומען צוזאַמען אויף דער הליה.

פון אים. זיין אכזריותדיקע באצויגונג צום פאלק האט דער-
בראכט, אז זיינע אייגענע בעסטע זין און טעכטער — דאס
פרוכט פון זיינע לענדן — זאלן זיך אים הארטנעקיק שמעלן;
קעגן. עס איז פארגעשמאנען די געפאר, אז זיי זאלן מיט זיך
אויך מיטציען דאס גאנצע אומצופרידענע פאלק אין א מעכ-
טיקן אויפברויז, אין א חרוב-מאכיקער, אלץ פארניכטנדיקער
מרידה. אנשמאט צו זוכן בני זיך גופא, אין זיין דעספאטיזם,
די פאראורזאכער פון דער פארצווייפלטער לאגע און זיך בא-
מיען גוט צו מאכן דאס פעלערהאפטע, דאס פארקריפלענ-
דיקע, כדי אזוי ארום זאלן פארשווינדן די סיבות און גורמים
— מארדט ער אויס און שיקט אויף פארלענדט צו ווערן זי-
נע אייגענע קינדער, די וואס וואלטן מארגן געדארפט זיין
זיינע ממשיד-זייער. אבער היות שוין מענטשלעך באוויסט-
זיניקע — וואלטן זיי אוודאי אפגעשאפט דעם איינגעפונדע-
וועטן אבסאלוטיסמישן רעגירונגס-סיסטעם. און דא שמעקט
די מניעה. דאס האט דער הערשנדיקער קאסטע, בלי ספק,
נישט געלוינט. נאר עס איז שוין איצט נישט גענוג אויסצו-
ראטן זיי. די מאסע איז שוין איבערגענומען און וועקט זיך.
זי איז אויך יראת-הכבודיק גערירט פונעם בנישפיל פון אי-
רע פרייוויליקע העראישע פארטיידיקער.

דעם יוירנדיקן פאלקסהאס האט מען געמוזט אפגעקען
און אויף עפעס אנווענדן, כדי די מענטשן זאלן אויסלאזן פון
זיך דאס שוין אונטערגעצונדענע אויפרייסשטאף. און דא איז
גוט פאר א צילברעט דער וועלטס אייביקער שער-לעוואל: די
יידן. א כוואליע פאגראמען אין די שמעט מיט א געדיכטער
ידישער איינוווינערשאפט דינט פאר א בליץ-אפלייטער. די
רעגירונג געפינט אויס א ביז גאר ווירקיק מיטל צו דערגרייכן
דעם ציל: שיכורט אן דעם אפגעשמאנענסטן, נידעריקסטן
המון, העצט אים אויף און פראוואצירט צו בלוט-פארגיסונג,
פלינדערייען. די פאגראמען וועלן אין אנגערייצטן המון-עם
אינהעמען און פאררענגען די צערייצטע אינסטינקטן, לעשן
און אפטעמפן די אויפגעוועקטע פייערנדיקע געהירן. דאס צע-

היצמ-צעיושעמע בלוט וועט זיך אין די פאגראמען אַפקילן
און איינשטילן. און צוזאמען מיט דעם וועט זיך אין די פא-
גראמען אויך אויסוועפן דער ווילן משנה צו זיין דעם סדר.
ס'וועט זיך אַפּטאָן דער השק צו שינויים בכלל.

דוד עדעלשטאַט זעט איינעם פון זיי מיט זיינע איי-
גענע אויגן אין קיעוו. דאָס איז אַן אונטערצי. ער דאַרף ערשט
אַלט ווערן פופצן יאָר און די געשעענישן ציען זיך געקיימלטע
איינס נאָך דאָס אַנדערע. זענען זיך ממשיך אין אַ כסדרדי-
קער קאַנטינואַטעט, אַן איבעררים און אין אַן אויגנבליקער
שנעלקייט, אין דעם קורצן שטח פון צוויי חדשים. אין מערץ
— דער אַטענטאַט אויף אַלעקסאַנדער II; אין אַפּריל הויכן
אויס אויף דער תליה זייער לעצמן אַטעם פינג פון די שענסמע
לעבנס, טייל פון די, וואָס האָבן צוגעגרייט און האָבן גע-
טראָגן אויף זייערע פלייצעס די רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג
אין רוסלאַנד און אויך דורכגעפירט דעם אַטענטאַט, צווישן
זיי אויך פּעראַווסקאַיאַ, די נשמה. און באַלד דערויף — מאַי
— די פּאָגראַמען. דאָס לאַנד, וואָס איז ביז איצט תּפיסה,
ווערט אויך אַ שעכטהויז.

דאָס איז דער קולמינאַציע-פּונקט. יידן דאַרפן ראַטעווען
דאָס לעבן. צווישן דער רוסלענדישער יידישער שטודירנדי-
קער יוגנט קומען אויף צוויי סאַציאַלע באַוועגונגען מיט איין
און דעם זעלביקן ציל: עס-עולם און בילוו. אין אַ קנאַפּ יאָר
אַרום פאַרט עדעלשטאַט קיין אַמעריקע זוכן פּרזיהייט.
וועט ער זי דאַרט געפינען? ווערט מקיים זיין דערוואַר-

טונג?

דערויף ענטפערן שוין זיינע לידער.

אַבער דאַרט ווערט ער דאָס, וואָס ער איז געוואָרן.

ריכטיקער: דאָס, וואָס ער איז געווען — טרוימער און

בונטאַר.

מיר רעדן דאָ נישט וועגן עדעלשמאָס קינסטלעריש-
 קייט. נישט דאָס איז בכלל די מאָס צו מעסטן עדעלשמאָסן.
 אָבער — איך מראַכט נישט איין מאָל, אז די, וואָס האָבן
 אים פאַראַרטיילט, האָבן דאָס געמאָן געשטיצט בלויז אויף
 אַ צוויי דריי לידער, וואָס זיי האָבן צופעליק געהערט און
 נישט אַליין געלייענט. זיי האָבן זיך נישט געגעבן די מי-
 אַליין אַרײַנצוקוקן אין זײַן בוך, וווּ זיי, זײַנע מקטרגים, וואָלטן
 פאַר זיך גופא אויך אפשר געפונען נוציקס אויף צו לערנען.
 על-כל-פנים: צו האָבן אַן אידעאַל, זײַן געטרײַ צו אים און
 לעבן פאַר אַן אידעאַל. אָבער זיי וואָלטן אין אים אויך אויס-
 געפונען אַ נישט געוויינלעכן ליריקער, מיט אַ וואַכן חוש און
 זעעוודיק אויג, מיט אַ גרונטיק פילנדיק האַרץ און אַ ביז גאַר
 עכט און זעלטן אויפריכטיק וואָרט (19). אָבער, פאַרשטייט זיך,
 אז דאָס אַלין געשמעלט צו דינסט אַן אומגעהײַערן אידעאַל
 אין לעבן: דעם אַנאַרכיזם, צוליב וועלכן ער איז מוותר אויף
 זײַן פּערזענלעך לעבן, ווי עס וואָלט נישט געהאַט קײַן שום
 ווערט, ווי עס וואָלט געווען אַ טפּל אַדער ווי עס וואָלט בכלל
 נישט עקסיסטירט. ס'איז, דוכט זיך, אין דער גאַנצער וועלט-
 ליטעראַטור נישטאַ נאָך אזאַ בײַשפּיל פון איינעם אַ דיכטער
 וואָס זאַל אין זיך גופא פולשמענדיק פאַרגעסן און זיך אין
 גאַנצן אַוועקשענקען דעם אידעאַל.

די וואָס וואַרפן פאַר און זענען הושד עדעלשמאָסן אין
 נאַכלעסיקייט בשייכות פאַרעם, אויסדרוק און וואָרט, באַ-
 גייען קעגן אים אומזיסט-אומנישט אַן עוולה. זיי מראַכטן
 אויף אים אויס בפוּעל-ממש אַ בילבול. משמעות, אז מען רעדט
 אויף אויסנווייניק, מוז מען צו אַזוינס דערגיין.

אין זינע לידער זעט מען, אז ער האט יא מקפיד געווען. קודם-כל האט ער דעם בארוף צו זיין דיכטער געהאלטן פאר א מלאכת-קודש. און דער אידעאל איז פאר אים אונדאי און אונדאי געווען א סאנקטאסאנטארום. טא ווי האט ער גע-קענט לאזן לייכט פון האנט דאס ליד, וואס איז דער תמצית און אויסדרוק פון הייליקייטן ווי מ'איז דיכטער און זיין אי-דעק? ער האט נישט געקענט מאכן א טפל דערפון, וואס פאר אים גופא איז געווען דער עיקר, די לופט צו לעבן.

נאך אז מען קוקט זיך צו צו די וואריאנטן, וואס זענען פאראן צו עטלעכע לידער און מען זוכט נאך די שינויים, וואס ער האט אין זיי געמאכט בהדרגהדיק ביז צום ענדגילטיקן מעקסט — זעט מען ערשט באמת איין, אז עס האט אים שוין גארנישט געלאזט גלייכגילטיק דאס אויסערלעכע אינעם ליד. ווען מיר פארשן נאך, לויט אט די וואריאנטן, ווי ארום ער האט געארבעט אין לאבארטאריע — דערקונדיקן מיר זיך, אז די מי איז כסדר געווען לטובת דעם אדעקוואטסט וויר-קעוודיקן ווארט, שטייגער און אויסדרוק. ביז אויסצוגעפינען עס. קלאר, אז בהסכם מיט זיין אייגענעם געשמאק, איינזען און מיינונג. און באין-ברירה: צו האבן א ווירקונג האט דאך דאס ליד געמוזט האבן אלע נויטיקע אקסעסוארן און עפעקטן. נאך מער, בעת מען וויל משפיע זיין צו אזא הויכן אידעאל, ווי זיי-נער. און עדעלשמאט איז דאך נישט אויסן געווען עפעס אנ-דערש, ווי באווירקן.

און דאס קומט נישט פון דער העלער הויט. מען דארף ארבעטן דערויף. און עדעלשמאט האט געארבעט און גע-שליפט. געארבעט שווער און בימער. אבער ער איז נישט געקינצלט, נאך דירעקט, אוממיטלכאר, און ער קליגלט זיך נישט, ווי א סך אונדזערע פאעטן עסטעטן, וואס האבן אים בארעדט און פארלוימדט, פונקט ווי די אידעע, וואס ער האט געוואלט זען פארווירקלעכט אין לעבן, איז בארעדט און פאר-לוימדט געווארן.

זיין אידעע איז געווען זיין איינציקע דולציגעע אין לעבן,

זיין איינציקע גרויסע ליבע. פארקערט: מען דארף באוויי-
 דערן ווי קאנסעקווענט געטריי איבערגעגעבן ער איז צו זיין
 אויסגעהלומטער געליבטער. ער לאזט זיך באאינספירירן פון
 דער נאטור, פון לעבן, פון געשעענישן, פון אויסנעמיקע פער-
 זענלעכקייטן, איידעלע טאטן, הויך- און גרויס-מוטיקע קעמ-
 פער, מסירת-נפשדיקע מארטירער און נאך אנדערע אַביעקטן,
 אַבער ער נוצט אלץ אויס פאר איין זאך. ווי ער זאל נישט
 אַנהייבן, וועגן וואָס און פון וואָס — אלץ צילט צו זיין דזש-
 ליעט: אנארכיזם, וואָס איז פאר אים געווען דער אידעאל פון
 אידעאלן.

און אפשר נעגירן אים זינע פארגייער, מחמת די פאדע-
 רונגען, וואָס ער שמעלט זיי — די דיכטער און פען-מענטשן
 — זענען צו מתחייבדיק און זיי פילן זיך נישט קאפאבל זיי
 דורכצופירן?

לערנט די מענטשן צו זאָגן דרייטס,
 וואָס זיי דענקען, האָסן און ליבן.

(„צו די יידישע שריפטשמעלער“, ז' 87)

און ווייל דאָס אמתע שליחות דעם שרניבערס — לויט ווי
 ער פארשטייט עס און פאָדערט אַנאָפּהאלטיק און אַן וואַקלע-
 ניש עס צו רעאליזירן — איז איבער זייערע כוחות און מיג-
 לעכקייטן?

זינט פאר דעם פאָלק ליכטיקע שמערן
 אין דער פינצטערער שקלאַפן-נאַכט,
 באַלניכט זינע קייטן, ווּגנרן און טרערן,
 דערוועקט אין אים האָפּנונג און מאַכט!

(דארט, ז' 88).

דאָס דאָזיקע נישט זיין בכוח צו לייזן די אויפגאַבעס, וואָס
 ער פאָרגיט, מאַכט זיי זיך פילן לגבי אים שפּלדיק, שוואַך, אַני-
 מאַכטיק. און כדי צו פאָרדעקן די שיפלות, צעשראַקנדיקייט
 און נעבעכדיקייט — זוכט מען אים צו פאָרמינערן, פאָרגייען.
 נו, אַ סך מיינען, אַז מיטן פאָרלייקענען דעם צווייטנס ווערטי-

קייט, העכערקייט, אָדער דורך אויסגעפינען בני יענעם שוואַכ-קייטן, וואַקסט מען אַליין אין באַדייטונג און חשיבות. אויף אַפּצונאַרן דעם אייגענעם באַוווּסטזיין אויף דער וויל, איז דאָס נישקשה פון אַ מיטל... אַבער צי קאָן מען טאַקע אין דער ווירקלעכקייט דערמיט עפעס פּוּעלן?

מען דאַרף זיך נישט חידושן פאַר וואָס זיי האָבן זיך נישט געפילט ביכולת דורכצופירן די התחייבות, וואָס ער לייגט אויף זיי אַרויף (און וואָס עס צווינגט אַרויף דער דיכטער-באַ-רוף). וויל וואָס האָט ער אַליץ נישט פאַרלאַנגט פונעם שרני-בער?

פאַרקויף נישט דיין פּעדער! אין קעלט און אין הונגער.
פאַראַכטעט, פאַרלוימדעט, פאַרפאַלגט —
בלויב טרני דיין געוויסן, אויפן שוועל פון קבר
זינג צו דיין ליינדערן פאַלק!

(ו' 41, לעצטע סטראַפּע פון „דיכטער און מווע“, ז' 41-38).

ס'איז באמת פּחדיםדיק פירכטלעך און אַפּשרעקנדיק. און אַט דאָס קען, גיכער פון אַליץ, זיין די סיבה. ס'איז אַן ענין טאַקע פון געוויסן. עדעלשמאַט האָט געשוועכט פאַר זיי ווי אַ מאַנענדיקער און אויפפאַדערנדיקער גיכט, וואָס מאַטערט און לאַזט נישט צו רו דעם געוויסן. און אויף אַפּצוועקסלען דעם פּחד און דאָס אומבאַקוועמע — איז פאַרלייקענונג אויך עפעס ווערט. פאַראַן אַזעלכע, וואָס זענען זיך משער, אַז דאָס קלעקט. וואָרעם מיט אַן אַוועקמאַך מיט דער האַנט איז אַליץ גרינג אַפּ-צופּטרן און ס'איז לייכט צו מיינען, אַז דערמיט איז מען שוין מנצח דעם „באַלעסטיקער“. בכל-אופן, איז עס גרינג אַיינצו-רעדן זיך. פאַרדעקן, ווי אין קאַמופּלאַזש, אָדער וועלן פאַרווישן אַליין נישט אַנצווען די אייגענע אומפּעיקייט צו שטעלן זיך אויף דער געפאַדערטער הייך — איז אַ גוטע תּרופּה כאַטש אויף אַ קורצער חיי-שעה.

אַבער פאַר וואָס די שרעק? אַז פאַרלאַנגט האָט ער נישט פון קיינעם מער ווי דאָס וואָס ער האָט צוּררינגלעך געפאַ-

דערט פון זיך גופא. א ראייעלער און באגלייכטער עדות איז ער אליין — זיין אייגן לעבן.

לאַמיר נישט פארגעסן, אז די יידישע דיכטונג האָט נאָך יעמאַלט ערשט געהאַלטן ביים געבוירן ווערן. און לאַמיר גע-דענקען, אז ערעלשטאַט האָט פרויער קיין יידיש נישט גע-קענט. אָבער אַפילו אזוי, מיט וואָס איז ער בשעתו געווען הינטערשטעליקער לגבי אַנדערע? אפשר גראַד פאַרקערט? דער אידעאַל האָט געמאַכט, ער זאָל אַ סך מיכשולים גובר זיין. און אויך דעם. צוליב דעם אידעאַל האָט ער זיך קעגנ-געשטעלט אַן אַנצאַל הינדערנישן, און זיי אַלע בייגעקומען. (בלויז דעם קראַנק ווערן האָט ער זיך נישט קעגנגעשטעלט — איז ער עס טאַקע נישט בייגעקומען. ווען מען האָט זיך געכאַפט אויף דער סכנה וואָס עס שטייט פאַר, איז שוין גע-ווען צו שפּעט). להיפּוך: מיר וואָלטן זיך גאַר געדאַרפט פילן געהייבן, וואָס ערב דעם — ניין, בעת דעם — בראשית פון דער יידישער ליטעראַטור איז געשטאַנען אַזאַ זעלטענע, נישט געוויינטלעכע אידעאליסטישע פּערזענלעכקייט, וואָס האָט געזונגען וועגן פאַלקס גרונטיקסטע לידן און פּינגען און די יסודיקסטע באַדערפענישן, געקעמפט פאַר זיין דערהויבנדיק אויסגעלייזט לעבן און זיך געמיט אַרויסצורופן אין אים פליכ-טיקע מאַראַלישע געהייבנקייט פעיק צו זיין איינצופירן פולע פרייהייט, אומקאַנדיציאָנעלע, לטובת דעם מענטשן-מין.

וואָס פאַר אַ גבורה עס האָט געשטעקט אין אים!

מיט דעם טרויעריקן בילד פון דער ווירקלעכקייט פאַר די אויגן, מיט זיין אייגן טרויעריקן לעבן און אַפילו פנים-אל-פנים מיטן טויט — פון דעסוועגן האָט תמיד און כסדר געלעבט און געאַטעמט אין אים צוטרוי און אַפטימיזם. ער האָט געהאַט צוטרוי צום מענטשן, צום מענטשן-מין בכלל. האָט געגלויבט אין דעם כּוֹאֲדָמס נאַטירלעך איינגעבוירענער גומסקייט, אין זיין גרונטיק פאַרוואַרצלטער ערלעכקייט. האָט

געמרויט זיינע כוונות און הויך געשאצט זיינע מיגלעכקייטן. כאָטש ער איז אויך נישט געווען פארבלענדט איינצווען זיינע שוואַכקייטן און זיך נישט גענאָרט אין זיינע כוחות. און ער האָט געקענט פאר די שוואַכקייטן האַרב און בייז אויסרעדן און שטרעפן. די דאָזיקע אָפּנהאַרציקייט און אומצוויידיגטי-קייט האָבן געלאָקט און געצויבערט. דאָס דערהייבט, דאָס מור-טיקט. דאָס וועקט צוטרוי צו זיך. דערמיט ציט מען צו און — מען געוויינט.

און ער איז אַריינגעדרונגען דערפאַר אין די געמיטער, אין די הערצער, אין די נשמות און געווינגען די געמיטער, די הער-צער און די נשמות. מען האָט אים געגלייבט און געהאַט צו-טרוי צו אים, און מען האָט אים געטרויט אַנטנאַיק. און אזוי אַרום האָט ער געקענט ווערן לעגענדע. לעגענדע — בעתן לעבן נאָך, און אַוודאי נאָכן טויט.

Veni, vidi, vici (כ'בין געקומען, געזען, געזיגט).

די באַרימטע דריי ווערטער, — מיט וועלכע יוליוס צע-זאַר (להבדיל אלף הבדלות) האָט אזוי גדלותדיק אויסגעדיקט זיין סיטואַציע נאָך אַ שנעלן נצחון אויפן שלאַכטפעלד — פאַסטן זיך צו עדעלשטאַטן אומפאַרגלייכיק. ער אַליין וואַלט זיי געמעגט דרייסט האָבן געזאַגט וועגן זיך. ווייל אויב עס גייט אין באַרימען זיך פאַר גרויסע ווערטיקע אויפטוען — און גרויסע אויפטוען מיינט פאַר אונדז בלויז דאָס, וואָס איז נאָר לטובת דעם מענטשן און נישט לרעה אים, לטובת דעם וויל-זיין פון דער גאַנצער מענטשהייט, אַריינגערעכנט אַן אויסנעם אין כלל יעדן יחיד באַזונדער, וואָרעם אַלע איינצלנע צוזאַמען שטעלן צונויף די מענטשהייט און יעדער איינער אין דאָזיקן צונויפגעזאַמלט האָט אַלצאיינע רעכטן צו געדינען און צו גע-ניסן פון אַלדאָס פאַראַנענדיקס; גרויסע אויפטוען מיינט קאַמף נישט כדי צו צעשטערן, נאָר בכדי צו בויען און שאַפן נוציקס, נישט כדי צו פאַרשקלאַפן, נאָר צו באַפרייען, נישט כדי צו אונטעריאַכן, צו באַרויבן און פאַרשאַפן דחקות, נאָר כדי צו דערמעגלעכן אַ שפע און אַ גערעכטן גלייכן פאַרטייל; נישט

צו פארטעמפן די מוחות, נאָר אויפצוקלערן, מאַכן פארשמיין;
— אויב עס גייט אין דערין — האָט עדלשטאט געהאַט מער
פון צעזאָרן מיט וואָס זיך איבערצונעמען... כאַטש ער האָט גע-
הערט צו די סאַמע נידעריקע שיכטן אין דער אַרויפגעצווונג-
גענער קלאַסן-צעטיילונג פון דער מענטשהייט און יענער האָט
דערגרייכט די סאַמע העכסטע שטאַפלען אין דער דאָזיקער
חלוקה.

נו, געוואַלט האָט ער איין קלייניקייט. נישט מער און
נישט ווייניקער, ווי — לויט ער זאָגט עס אין רוסישן ליד
: (20 Идеалы

Все человечество святое
В одну семью родную слить.

די גאַנצע הייליקע מענטשהייט
צונויפגיסן אין איין ליבליכער משפּחה.

אויף עדלשטאטן איז ווי אַנגעמאַסטן זיין מיטציַיט-
לערס, סעמיאַן יאַקאָוולעוויטש נאַדסאַנאָ (1862 — 1887) זאָג
וועגן זיך:

Как мало прожито, как много пережито...

ווי ווייניק נאָך געלעבט, ווי פיל אַדורכגעלעבט שוין.

אין זיי ביידן איז דאָ עפעס געמיינזאַמס. פאַראַן אַ סך
מאַמענטן, וואָס מאַכן ענלעך זייערע לעבנס און די השפּעות
אויף דעם אַרום. ענלעך ביאַגראַפיש, פיזיש און גינסטיק. נו,
קינדער פון איין ערד און איין צייַט — וועט מען אפשר זאָגן.
נאָר דער אַ ביסל יונגער געשטאַרבענער אַכער מער מזלדיקער
נאַדסאַן, מזלדיק (דורך אַלע פּורעניות) אין אַ סך הינזיכטן
און אויך פּראָדוקטיווער — בלייבט ווייט, ווייט הינטער-
שטעליק לגבי דער אידעאַלן-וועלט פון זיין יידישן לאַנדסמאַן,

וואָס איז אַרויסגעריסן געוואָרן פון זײַן נאַטירלעכער סכיבה און געדאַרפֿט בײַמן די שפּראַך אין אַ לאַנד, וואָס האָט גע- האָט אויך אירס אָן אײַגן לשון, וואָס דער נײַער צוואַנדערער איז געווען נישט ווײַניק מחויב אײַבערצונעמען און צו פאַר- אײַגענען. דעם הויפּט-חילוק צווישן זײ קען מען אײַנזען אין דעם ליד, וואָס עדעלשמאַט האָט פּרײַ אײַבערגעזעצט אָדער פּרײַ אײַבערגעדיכט און הײבט זיך אָן בײַ נאַדסאַנען מיט די ווערטער: *Нет, муза, не зови!* און בײַ עדעלשמאַטן: „אַ, מוזע, רוף מיך נישט!“ באַקאַנט אונטערן טיטל „דער אַוונט-גלאַק“ (זו' 143-144). די אײַבערדיכטונג האָט ער גע- מאַכט שוין אויפן טױטנבעט.

נאַדסאַן דריקט אויס אַ פּערזענלעכן סענטימענט: באַ- דויער אויפן בקרובדיקן נישטאויסמײַדיקן טױט, צו וועלכן ער איז פאַרמישפּט, און פאַרדרום, וואָס ער וועט נישט קע- נען זינגען און לױבן מער און ליב האָבן דאָס פאַטערלאַנד און פאַרטיידיקן עס, ווי אַ „היטערישער הונט“, קעגן שונא, און מאַכן אַז אויך אַנדערע זאָלן עס ליב האָבן. אַ באַמת רירנ- דיק און רעספּעקט-ווערטיק געפיל. עדעלשמאַט, ווידער, אין אפּשר אַרעמערע פּערזן, ווי נאַדסאַנס, וויל אויך לעבן, „...עס ווילט זיך טרוימען, זינגען“ אָבער — כדי צו „קעמפן קעגן יעדן שקלאַפּנצוואַנג“.

איך וואָלט געוואָלט, אַ פּאָלק, דיין רױטן זעגל
נאָך מאַכן רױטער מיט מײַן האַרצנס בלוט...
און, ווי אַ לײב מיט זײַנע שאַרפע נעגל,
דיין פּײַנד באַקעמפן מיט שטאַלצן העלדנמוט!

(ז' 144).

און ווען עדעלשמאַט רעדט וועגן פּאָלק, מײַנט ער דער- מיט דעם רוב מנין ורוב בנין פון דער באַצוואַנגענער לײַדנדי- קער מענטשהייט.

אַט דאָ איז דער אונטערשייד צווישן בײַדן. בײַ אײַנעם הכנעה, בײַם צווייטן — קוראָזשיקע דערוועגטקייט; אײַנער

— הימערישער הונט פון זיין לאַנד, דער צווייטער — באַ-
קעמפער, ווי אַ לייב, מיט שטאַלצן העלדנמוט פון דער מענטש-
הייטס שונא.

דאָס איז דער הילוק, כאַמש נאַדסאַן איז אָנגעגאַנגען ווי
אַ געמרייער יורש פון די שענסמע ליבערזאלע אידעען און
טראַדיציעס אין רוסישן לעבן און געדאַנק און האַט אַפּטלעך
גערעדט וועגן זיי אין זײַן אָנגעפּוישטן, הויך-טאַניקן, קלאַגע-
רישן ליד. און אויך, ווי אַן אַפּשטאַמיקער פון יודן, האַט ער
געהאַט פאַרן אויג דעם תנכישן נביאס פאַר יושר קעמפּעריש
וואַרט.

און ער וואַלט אויך געקענט, עדעלשטאַט, מיזאָאָג
מיט זײַן פּרױער-דוריקן לאַנדסמאַן ניקאָלאַי אַלעקסעיעוויטש
נעקראַסאָוון (1821 — 1878) דעם פּערו:

Мне борьба мешала быть поэтом,

„מיך האַט דער קאַמף געשמערט צו זײַן אַ דיכטער“.

וואָס, ווען ער זאָגט אים, וואַלט ער בלויז קאַנסטאַטירט אַ
גרויסן נישט-אַפּפּרעגיקן אמת לגבי זיך גופא. אַבער דאָס
וואַלט גאַרנישט געווען לגנאי אים ווי אַ פּאַעט.

עדעלשטאַט האַט זיך זיכער בײַ נעקראַסאָוון געלערנט
זען דאָס לעבן און צו שאַצן, וואָס עס איז גערעכטיק און וואָס
נישט, פּונקט ווי ער, נעקראַסאָוון, האַט עס אַ סך געמאַכט
זען און דערפאַר געוואָרן אָנגענומען בײַ דער שענסמער מייל
פון דער אידעאָליסטישער רוסלענדישער יוגנט, ווי דער ריכ-
טיקער שילדערער פון דער אונטערדריקטער, באַגזלהמער
און דערנידעריקטער אַרעמשאַפּט.

צו וויסן ווי הויך מ'האַט נעקראַסאָוון געשמעלט בשעתו,
וועט זײַן גענוג צו דערמאַנען דעם עפּיזאָד בײַ זײַן לוויה.
בעת דאָסמאָיעווסקי האַט אים מספּיד געווען בײַם פּרישן
קבר און פאַרגליכן דעם מת צו פּושקינען און לערמאַנטאָוון,
האַט אַ סטודענט פון צווישן עולם אויסגערופּן: „העכער פון

פושקיגען און לערמאָנטאָוון! דאָס באַוווּנזט גענוי די באַ-
ציונג צו אים. פאַרשטיין וואָס דאָס באַדינט קענען בלויז די,
וואָס ווייסן, וואָס די צוויי געניאַלע דיכטער שטעלן מיט זיך
פאַר אין דער רוסישער ליטעראַטור און ווי פאַרגעטערנדיק
גרויס עס איז צו זיי די ליבע מצד דעם פּאַלק.

אַבער ער וואַלט אויך געקענט, עדעלשטאַט, צוזאַמען
מיט נעקראַסאָוון טאַקע איבערחזרן די לעצטע סטראַפּע פון
דעם זעלביקן שיר, פון וועלכן מיר האָבן נאָרוואָס ציטירט:

Кто служба великим целям века
Жизнь свою всецело отдает
На борьбу за брата-человека,—
Только тот себя переживёт.

ווער ס'דינט די גרויסע צילן פון יאַרהונדערט,
ווער ס'לעבן זינס לגמרי גיט אַוועק
אויף צו קעמפן פאַר דעם מענטשן-ברודער —
בלויז נאָר דער לעבט איבער זיך אליין.

אַקטאַבער-דעצעמבער, 1952

הוספות

ע ר ש ט ע ר צ ו נ ג א נ

— — — — — מיין מוזע — — — — —
זי וועקט, זי רופט מיט א קריגס־טראַמפּעט
שטודעמילדער קען זי נאָר זינגען
מיטן פּינער פון אַן אַלטן פּראַפּעטן

דאָס זענען פּערזן פון אַ ליד — „מיין מוזע“, ז' 45 — גע-
שריבן שוין האַרט פאַרן שטאַרבן. יעדנפאַלס פאַרעפנטלעכט צום
ערשטן מאל אינעם לאַנדאָנער „אַרבעטער־פּריינד“ פון 9טן סעפּ-
טעמבער 1892, ד"ה: אַ הודש מיט אַכט טעג פאַרן אויסהויבן די
נשמה. דער לעצטער פּערז איז אַ פאַרויכערונג, אַז זײַן מוזע —
זי בלעבט ביז איר טויט אויף איר הייליקן פּאַסטן

אַז ער איז עס געבליבן ביזן סוף, דערויף ווייניג אָן זינע
לידער פון יענע צײַט. מען קען זיי אַלע כמעט דערקענען, אַפילו
אַנדייטן אפשר זייער כראַנאָלאָגישן סדר, אויב זיי זענען אונדז
נישט באַקאַנט לויט די ערשטע אָפּדרוקן פאַרן דיכטערס לעבן נאָך.
צו באַקרעפטיקן אונדזער פּרייער אַרויסגעזאָגטע מיינונג
(זו' 10-11), וואָס זי איז עס דער גורם פון דעם דאָזיקן צוגאַב, וועלן
מיר דאָ דערמאָנען לרוגמא דאָס ליד מיט דעם כמעט זעלביקן
נאָמען ווי דאָס שוין אויבן ציטירטע: „צו דער מוזע“ (זו' 204-205),
געשריבן מסתמא כמעט אין די זעלביקע טעג, אָבער פאַרעפנטלעכט
ערשט אין יאָרן אַרום נאָכן דיכטערס טויט. פאַראַן, אַגב, פון
יענער צײַט עטלעכע לידער, ווענדונגען צו דער מוזע, און ביז גאָר
כאַראַקטעריסטישע. מען קען פאַרשטיין, אַז די קראַנקייט (אָבער
נישט ווייניק האָט דאָ באַווירקט און צוגעשפּילט דעם אַרבעטערס
לאַגע און די וועלט־סיטואַציע) האָט אים נישט איין מאל אַרויפ־
געפירט אויף אומעטיקע און פעסימיסטישע מחשבות. טריבט ער
פון זיך די מוזע, נישט צו דאַרפן שרייבן קיין לידער, וואָס זאָלן
חם וחלילה אָפהענגיקן.

. . . וואָס קען העלפן מיין טרויער־ליד

מינע אַרעמע שוועסטער און ברודער? (זו' 204)

— פּרעגט ער, ווען ער ווייסט, אַז

. . . גרויס איז מיין טרויער א גיפטיקע שלאנג
לעבט איז דיין ארעמע זינגער;
איד פיל ווי זי זיצט איז מיין יעדו געדאנק,
זי שרעכט איצט מיט מינע פינגער. (ז' 205).

ער וויל זיך נישט לאָזן באַוועלטיקן פון די פינצטערע
רעיונות און שטימונגען — דעם טרויער, די „גיפטיקע שלאנג“ —
ווערט ער זיך קעגן זיי, לאָזט זיך נישט באַצוויונגען. אָבער אין דער
רגע, ווי נאָר ער דערפילט זיך נישט בכוח גובר צו זיין זיי, יאָגט
ער פון זיך די מווע, לאָזט זי נישט צו. בעט זיך:

און מיד, מיט מינע קייטן און ווונדן,
מיד לאַז אויף אַ ווילע אַלײן. (דארט).

אַ שטאַרקערע באַשטעטיקונג אויף אונדזער מיינונג איז אַ
ליד, וואָס איז געבליבן עטלעכע און פּערציק יאָר אין כתב־יד און
געוואָרט אויף אויסלייזונג. ביז זי איז לסוף געקומען. און איצט
דינט זי אונדז פאַר אַן עדות און באַווײַז. אין אַלץ איז ניכר, אַז
עס איז געשריבן אויפן טויטנבעט. אָבער דער טאָן איז דאָ אַ הייִ
טערער און אויך די שטימונג איז אַ לינדע, כאַטש דער דיכטער
ווייסט, אַז דער לעבנס־איבערריס איז אומפאַרמינדלעך און שוין
גאָר נאָנט. פון וואַנען נעמט זיך די הייטערקייט? ווײַל דער דיכ־
טער איז באַווסטזיניק אויף דעם שליחות, וואָס אויף אים איז
אויסגעפאַלן דורכצופירן, און ווייסט, אַז ער האָט עס געטאָן ווי
נאָר מיגלעך גוט. — אָט איז דער תּוּכּן: די מווע טרויער, וויינט,
זײַל זי זעט איר באַשערטנס ניכן סוף. אָבער אונדזער דיכטער, איר
זיווג, שטילט זי איין, באַרויקט; טרייסט זי, אַז עס קען נישט שטאַרבן
דער, וואָס האָט זיך פּולשטענדיק איבערגעגעבן דעם פּאַלק. ווען
דער טויט וועט אַפּילו קומען און אים צונעמען צו זיך, בלייבט ער
אַלץ איינס לעבן: זײַן גײסט וועט דעמאָלט אַרומשוועבן אויף
אַדל־ער־פּליגל צווישן די באַצוויונגענע און זיי מונטערן און וועקן און
אויפהאַלטן זיי וואָך, און די מווע וועט זיי זינגען לידער וועגן פּרייִ־
הייט. ער ווייסט אויך צו פאַרויכערן, אַז כל־זמן מענטשן וועלן זיך
פּלאַנגן אין פּרעמדן יאָך, וועט ער לעבן דורך זײַן שטורמענדיקן
ליד און אַזוי אַרום וועט ער ממשיך זײַן טאָן זײַן שליחות. וואָס
נאָך קען די מווע פאַרלאַנגען? אָט איז דאָס גאַנצע ליד:

מווע טייערע, נישט ווייז,
קען דען אויפהערן צו לעבן
דער, וואָס האָט דעם פּאַלק זײַן קרוין,
האַרץ און זעלע אַפּגעגעבן?

ווען דער טויט וועט אויך זיין זינג
 לייגן אויף מיין מויל, זיך דרייבסטו
 צווישן פאלק אויף אדלער־פליגל
 וועט אַרומשוועבן מיין גיסט

און ביז וואָנען עס וועט קלינגען
 ערגעץ וווּ אַ שקלאַפנקייט,
 וועסטו פרע־הייטס־לידער זינגען
 און באַזינגען 1) צייט אוי טויט.

און ביז וואָנען עס וועט פאַלן
 ערגעץ וווּ אַ שקלאַפנטרער,
 וועט מיין שטורעם־ליד אויפשאַלן!
 מוזע, זאג, וואָס ווילסטו מער? 2)

נאָך נאָך מער פאַרפעסטיקט אונדזער מסקנאדיקע מיינונג.
 וואָס דאָ ווערט אַרויסגעבראַכט, דאָס ליד „צום קעניג טויט“ (ז'
 166), געשריבן אַ דריי־פיר טעג פאַר דעם אַוועקגיין אין דער אייר
 ביקייט אַרײַן. ס'איז מסתמא דאָס לעצטע ליד וואָס איז אַרויס פון
 אונטער זינגע הענט און באַוווּסטזײַן. עס מאַכט דעם איינדרוק,
 ווי דער דיכטער וואָלט געזען דעם מלאַך־המוות פאַר זיך לעבעדיק
 שטיין און דערביי אויף זיך געפילט דעם אָטעם זינגעם, — און
 ער שטעלט זיך אים קעגן. לייגט אויס, אָן פּחד, פשוט, קלאַר און
 דרייסט די טענות זינגע פאַר וואָס ער, דער טויט, דאַרף אים נאָך
 לאָזן לעבן.

אַוועק, אַוועק, שוואַרצער שאַטן,
 דו קעניג־טויט, האַלט אָפּ דיין שווערד!
 איד זע נאָך פיל, פיל נאַבלע טאַטן
 פאַר מיר אויף אונדזער שקלאַפֿ־ערד!

1) דאָ בשט זיך עס זאָל זיין „באַזיגן“. אפשר אין טאַקע אין כתב־יד
 „בשויענען“ אַנשטאָט „בעזינגען“? אַדער אפשר שטייט דארט געשריבן „בע
 זינגען“, ד"ה אַרײַנגעבן אַ זין, אָן אינהאַלט, אַ תוכן?
 2) מיר האָבן אין טעקסט געענדערט די אַרטאָגראַפיע און די דיטש־
 מעריומען: מויל אַנשטאָט מונד, ערגעץ אַנשטאָט אירגענד, אויפשאַלן אַז
 שטאַט ערשאַלען. — מיר דרוקן דאָס ליד איבער פון דער אויסגאַבע פון
 פאַרלאַג „עמעס“, מאַסקווע, 1935. עס געפינט זיך אין אַפטייל „לידער, וואָס
 זענען ניט געדרוקט געוואָרן (פון ערעלשטאָט מאַנסקריפֿטן)“, אויף ז' 306;
 עס טראַגט איבער זיך דעם ז' 3 פאַר אַ צייכן און דרײַ שטערנדלעך ווי אַ
 טיטל.

איד בין נאך יונג, איד וויל פרובירן
 אין קאמף זיך שטעלן אויף דאס ניג;
 מיט נייע קרעפטן אטאקירן
 אוממענטשלעכקייט און טיראני.
 און אויב איד טרויס, אן קאלטער קעניג,
 א, לאז מיר ענדיקן מיין טרויס;
 איד האב געלעבט נאך זייער ווייניק,
 און האב נאך ציט צו גיין אהיים
 איד וועל נאך קומען אויף דעם 3 אינדזל,
 דאך איצט, טויטקעניג, זי ניט ווילד,
 ניט דעם ארויס פון האנט מיין פענדל
 און לאז מיר ענדיקן מיין ביילד!

אן איבעריקע באשטעטיקונג איז "מיין לעצטער ווונטש"
 (ז' 163).

מיד שרעקט נישט דער טויט — מיד שרעקט דער געדאנק
 צו שטארבן אויף א קראנקבעט;
 מיין לעצטער ווונטש, מיין לעצטער פארלאנג איז: (4)
 דאס שלאכטפעלד זאל זיין מיין טהרהיברעט!
 ניט ווי די פארמאטערטע, שוואכע שקלאפן,
 ניט ווי אן אפפער פון עלנט און נויט, —
 ניין! איז דער האנט מיין פאן, מיין וואפן,
 קעמפנדיק וויל איד באגעגענען דעם טויט!
 ניט אונטערן גערויש פון פארשפעטיקטע טרערן, —
 ניין! אונטערן פרייהייטס דונערקראך,
 וואס וועט אלע קייטן און טראגען צעשטערן,
 וויל איד שטארבן מיט א שטאלצן לאד!

זען אויך "דער אוןטגלאק" (ז' 143-144), די טיילווייז פרייע
 איבערדיכטונג פון נאדסאנס א ליר. אויף אן אנדער אָרט אין אונ-
 דזער אַרבעט, אויף ז' 92, איז גראַד דאָ אַ גערייד וועגן דעם ליר,
 אָבער דער מאַטיוו, וואָס באַוועגט עס אונדז צו קאַמענטירן, איז
 דאָרט אַן אנדערער ווי דאָ.

(3) ווי עס אינפארמירט א באמערקונג אין דער „עמעס“ אויסגאבע (ז'
 268), איז אין מאַנסקריפט געשריבן ד י י און נישט ד ע ס, ווי
 עס איז געדרוקט.

(4) איז א וואריאנט צום ליר, געדרוקט אין דער „עמעס“ אויסגאבע, ז'
 267, ליענט זיך דער דאזיקער פערן אזוי:
 א, שיקואל פארשפאט ניט מיין לעצטן פארלאנג...

צווייטער צויגאָט

י. ל. פּרץ באַציט זיך אויף דעם זעלביקן עפּיוואָד אין זײַן אַר-
בעט „וועגן וואָס פירן אָפּ פון ייִדישקײט“ (אין בוך „געדאַנקען און
אידעען“, ז' 77, אויסגאַבע פון ווילנער פּאַרלאַנג פון ב. קלעצקין).
הגם ער פאַרבייט דעם נאָמען טירטאָיאָס אויף פּינ-
דאַר, וואָס דאָס איז דער נאָמען פון אַן אַנדער גריכישן פּאַעט.
פּינדאַר האָט געלעבט ווייט אָפּגערוקט אין צײַט פון טירטאָיאָס:
אַן ערך צוואַנציק יאָר אין זעקסטן י"ה און די איבעריקע אַרום
זעכציק יאָר אין פינפטן י"ה פ"ק (עס איז אָנגענומען אַז ער איז
געשטאַרבן אין עלטער פון 80 יאָר). און אויך דאָס שאַפן פּינדאַרס
איז געווען פון גאָר אַן אַנדער כאַראַקטער און זשאַנער, ווי טיר-
טאָיאָסעס.

קײן דירעקטע שניכות צו מלחמה און בכלל צום עפנטלעכן
לעבן — געזעלשאַפטלעך און פּאָליטיש — האָט פּינדאַר נישט גע-
האַט, הגם בשעתו זענען פאַרגעקומען די באַרימטע מעדישע מל-
חמות, וואָס האָבן געשטעלט, קען מען זאָגן, אין קאָן גאַנץ גריכני-
לאַנדס עקסיסטענץ. און גראַד אין אָט די מלחמות האָט פּינדאַרס
געבורטסשטאָט טעבעז, דורך איר הערשנדיקן שיכט — דער
אַריסטאָקראַטיע — פאַרראַטן העלאַדעס אינטערעסן, די טעבאַנער
מושלים האָבן געעפנט די טויערן פון שטאָט פאַר די געפערלעכע
אַנגרייפערס, די פּערסן, און זיך פאַראייניקט צו זיי צום שאַדן
פון די אייגענע ברידער און דעם גאַנצן לאַנד. די אַריסטאָקראַטן
האָבן עס מסתמא — ניין, געוויס און זיכער! — געטאָן להכעיס
דעם דעמאָקראַטישן אַטעז, וואָס איז טאַקע אין סאַמע אָנ-
הייב געשטאַנען איינער אַליין אין פאַרטידיקונגס־קריג, און פּינ-
דאַר איז געווען אַ זון פון דער אַריסטאָקראַטיע און איז געבליבן
אַ גאַנץ לעבן געטרײַ זײַן אָפּשטאַם־קלאַס.

אָט אַ די פאַררעטערישע סיטואַציע האָט יאָ דערבראַכט פּינ-
דאַר אין אַ געוויסן מאָמענט אַרויסצוגיין פון זײַן צוריקגעצויגנ-
קײט. אָבער נישט דאָס דערציילט אונדז פּרץ. און, אגב, האָט ער

אויך דעם דאָזיקן עפיוּאָד נישט געקאָנט נעמען פאַר אַ בײַשפּיל. ווייל אָט: ווען אין טעבען איז אויסגעבראַכן אַ קאַמף צווישן דעם פּרײַהייט־ליבנדיקן טייל פּאָלק און די וואָס האָבן זיך איבערגעענט פּערט דעם באַרבאַרישן שונא, און דער בירגערקריג האָט געדראָט חרוב צו מאַכן די הייס־שטאָט — האָט פינדאַר גערופן די באַפעל־קערונג צו באַזינען זיך, צו שלום און צו איינפאַרשטייעניש. בעצם איז פינדאַרס טאַט, בעת די פּאַסירונגען גופא האָבן זיך אָפּגע־שפּילט, אפּשר פאַר זיך אַליין אַ געוואַנטער. אָבער אין טעבענס ווירקלעכער לאַגע, מחמת דער האַנדלונג פון אירע רעגירער — ווי קען מען אויסטייטשן אַזאַ רוה און שטעלונג? מיר קענען דאָ נישט מאַריר זײַן אַרום דעם, ווייל דירעקט צו אונדזער ענין האָט עס נישט צו טאָן. און אַגב זענען מיר דאָ אויך נישט אויסן צו וואַרפן חשדים אויף אַ באַמת גרויסן דיכטער (מען האָט עס שוין געטאָן לאַנג, לאַנג פאַר אונדז...) און אויפּוועקן אָדער דערמאָנען אַלטע חטאים וואָס שוין זינען מיטצײַטלעך האָבן מוחל געווען (אָבער נישט פאַר־געסן). אַ סימן: ער איז געווען געאַכט און גערימט. בפרט נאָך אַז דער דאָזיקער עפיוּאָד איז פאַרבונדן מיט דער ערשטער מעדישער מלחמה (י' 490). פינדאַר איז יעמאַלט אַלט געווען בײַ אַ דרייסיק יאָר (געבוירן צווישן 522 און 517 און געשטאַרבן צווישן 443 און 438. די פּלוגתא אַרום די יאָרן פון געבורט און טויט איז שוין כמעט אַ פאַרענדיקטע. מיר קאָנען דאָ נישט אַרײַנגיין אין פרטים און אַנווייזן אויף די חלוקי־דעות צווישן די פאַרשער פאַר וואָס טייל נעמען אָן די אָדער יענע דאַטע און נישט עס אינטערעסירט אונדז). די טעמאַטיק פון זײַן דיכטונג און די פינף צענדלינג יאָר ווייטער־דיק לעבן — און אויך די פּרײַערדיקע — זענען גוטע עדות אויף זײַן אויסגעטוענקייט און פרעמדקייט צו פּאָליטישע און מיליטע־רישע עסקים.

אַזוי צי אַזוי, אַ שאָד איז, וואָס אויף דעם טעות האָט נישט אָנגעוויזן דער מחבר פון דעם נאָרוואַס דערשיינענעם בוך וועגן י. 5. פּרצן בעתן ציטירן און קאַמענטירן אין זײַן ווערק די דערמאָנטע שטעלע פּרצעס. זענען מיר דאָך אין ייִדיש אַזוי ווייניק באַקאַנט מיט פרעמדלענדישע ליטעראַטורן, בפרט די אוראַלטע, אַז בײַם דערמאָנען אַ נאָמען וואָלט מען געדאַרפט זײַן געהיט און פינקט־לעך, בכדי נישט איינצופּעסטיקן קיין גרײַזיקע ידיעות. אַן איינ־געזחרטער פעלער בלייבט שוין לעולם ועד.

ד ר י ט ע ר צ ו נ א ב

מיר האָבן שוין פריער דערמאָנט, אז צוויי מאָל האָט עדעל-
שטאַט פאַרעפנטלעכט לידער בשייכות דער פאַרזויער קאָמונע. מיר
ווייסן אויך וו ען — ד"ה: די יאָרן און חודש — און פ א ד
וואָס. אָבער ביידע מאָל, ווייסן מיר, שרייבט ער אויך און דרוקט
לידער בנוגע אַ צווייטן באַמערקווערדיקן געשעעניש. נאָר דאָס מאָל
אין זיין געבורטסלאַנד, און וואָס איז אויך צו שטאַנד געקומען אין
זעלביקן חודש מערץ, הגם מיט צען יאָר נאָך דעם רעוואָלט וואָס
האָט געטראָגן דעם נאָמען „פאַרזויער קאָמונע“. און די ביידע מאָל
פאַרעפנטלעכט ער זיי איינציטיק: אין דער זעלביקער אויסגאַבע
און אַפילו אין זעלביקן נומער. דאָס ערשטע מאָל — 1889 —
טוט ער עס צו דערמאָנען די פאַסירונגען גופא, אַרויסצורוקן דעם
חודש בכדי צו דערהייבן אים צו אַ סימבאָל און אויך צו דעפּינירן
דעם ריכטיקן צוועק פון די מעשים אויף להבא. דעם צווייטן מאָל
— 1891 — צו באַזינגען און באַלויבן די פּערזאָנען, וואָס זענען
באמת געווען די נשמות פון די באַוועגונגען אין ביידע לענדער —
פּראַנקרייך און רוסלאַנד —: לנינע מישעלן און סאַפּיע פּעראַוו-
סקאַיאָן. ער שילדערט זיי אין ראָם פון יעדערערס סביבה און
שטעלט אַרויס ווי אַ מוסטער זייערע פּערזענלעכקייטן און זייערע
מעשים מיט אַן אויסבליק אין עתיד אַרײַן.

ס'איז אָבער כּדאי צו באַמערקן, אז אין דעם צווייטן יאָר —
ד"ה אין 1890 — דרוקט ער אָפּ צו דער דאָזיקער דאַטע אַ ליד
„שרעקלעכע געסט“ (זו' 110-112); דאָס ליד האָט פּריער געטראָגן
דעם טיטל „פאַרבלוטיקטע גניסטער“, אין „מאָרגנשטערן“, דעם
7טן מערץ) צו ציען די אויפּמערקזאַמקייט אויף די פאַרפּאָלגונגען,
ליידן און דער מאַרטירערשאַפט פון די רעוואָלוציאָנערן אין דעם
לאַנד פון זיין געבוירן און אַ רוף צו העלפּן רוסלאַנדס קעמפּער.

פאַר וואָס האָט ער נישט פאַרעפנטלעכט אַ דערמאָנונגס-ליד
צו דער זעלביקער געלעגנהייט אין שייכות מיט פּראַנקרייך אין דעם
דאָזיקן יאָר? האָט ער דאָך די סאַציאַל-מרידישע באַוועגונגען און
די רעוואָלוציעס אין דעם לאַנד אַזוי ספּעציעל אויסגעטיילט.

טאָ ווי קומט אזאָ חסר? איז עס אַ פאַרזען? מיר מיינען, אז ער האָט יאָ געגרייט, און זיך גראָד דאָס מאָל ברייט פאַרמאַסטן, נאָר עס איז נישט געוואָרן פאַרטיק צו דער צייט: דאָס ליד וואָס מיר האָבן פּריןער קאָמענטירט (ז' 63-67), האַלטן מיר, איז עס. מיר האָבן אַ סך מאַטיוון אזוי צו טראַכטן, און זיי וואַלטן באַשטעטיקט אונדזער השערה. מיר וועלן אויסרעכענען עטלעכע.

וואָס שניך רוסלאַנד איז אים געווען לייכטער אָנצושרייבן, ווייל דאָס לאַנד איז אים געווען נענטער: פאַרט זיין נאָרוואַסיקע היים. די שענסטע — זעכצן — יאָר פון לעבן דאָרט דורכגעמאַכט. געקענט גוט די סביבה, די לעבנס־תנאים, זיי אַליין דאָרט געלעבט. דערצו איז אים נאָך געווען פריש דער טעם פון דעם וואָס ער האָט זיך דאָרט אָנגעזען און אויסגעשטאַנען. און די כסדרדיקע ידיעות פון דאָרט האָבן נישט געקענט מאַכן עס זאָל ווערן אויס־געוועפט. אַדרבה, זיי האָבן נאָך געשפּיזט בשפע אויפצוהאַלטן אַלץ וואָך אין זכרון. און אויך איצט האָט דאָרט געבושעוועט פראַנק און פּריי די רעאַקציע אויף דעם שוידערהאַפטסטן שטייגער — ווי נאָר מען איז געווען פעיק צו פאַרפּאָלגן אין רוסלאַנד. אָבער אויך די רעוואָלוציאָנערן רוען נישט. טוען זייערס — ווי זיי האַלטן, אז עס איז אַ חנוּב צו טאָן. דאָס הייסט: דאָרט איז אַקציע מצד בידע צדדים. און די גרוי־האַפטע צאַפּלדיקע ווירקלעכקייט איז ערעלשטאַטן לייכטער צו משיג זיין און אויפצוכאַפּן. אויך דעם גאַרנדיקן סענטימענט פאַר פאַרבעסערנדיקער אומענדערונג איז אים גרינגער אויסצודריקן און אַרויסצוברענגען. דאָ פילט ער זיך היימיש. ער איז און זיין עלעמענט. ס'איז זיין זשאַנער. ווידער, וואָס ס'איז נוגע פראַנקרייך — האָט ער זיך אַלץ געדאַרפט פאַר־שטעלן, אויסמאַלן זיך עס אין פאַנטאַזיע. וויפּל ער זאָל נישט האָבן געוואָלט וועגן איר, האָט ער איר געוועזענע קעמפּערישע ווירקלעכקייט נישט געזען. במילא — צו פיל אַבסטראַקציע. להי־פּוך, די נאָנטקייט האָט זיך גענומען צוליב די אידעען וואָס מען האָט געוואָלט און געזאָלט דאָרט פאַרממשותן. און גראָד די דאָר־זיקע אידעען, וואָס זענען אויך אַבסטראַקציע, זענען געווען ערעל־שטאַטס אינטימע ווירקלעכקייט. די אידעען־אַבסטראַקציע איז פאַר אים געווען מער לעבעדיקע ווירקלעכקייט ווי די אמתע ווירקלעכ־קייט גופא, בפרט די נישט אַליין געזעענע און נישט אַליין דורכ־געלעבטע. און געוואָלט האָט ער געבן יענעם שטורעם — ווי מיר קאָנען דאָס זען — אין סאַמע אַקציע. און דאָס איז אים נישט אָנגעקומען גרינג. עס איז אים נישט געלונגען. ס'האָט נישט געקענט געלינגען.

זיין געביט איז רוף צו אַקציע, אָבער נישט צו שיל-
 דערן אַקציע. אינעם ערשטן איז ער שטאַרק, מעכטיק. אינעם
 צווייטן — שוואַך, מאַכטלאָז. פונקט ווי אין ערשטן — בעתן
 וועקן — איז ער, דוכט זיך, בכוח אַ טויטן אויפצורייסן און אים
 מחיה מתים זיין, אזוי איז ער אין צווייטן — אין מאָלן, דערצײלן
 — אין גאַנצן אומבאַהאַלפן, אָן מיטלען עפעס מקיים צו זיין. דאָס
 שילדערן אָדער מאָלן אין לידער איז אים כמעט בכלל פרעמד —
 מעג זיין דאָס געשעעניש אָדער דער קעגנשטאַנד אין דער סטאַדיע
 פון דינאַמיק אָדער אין אַ סטאַטישער פּאַזע. שילדערונג — דאָס
 איז נישט זיין אַמפּלואַ.

אויך דאָס באַלאַדמעסיקס און עפישם, וואָס מישן זיך
 אין שיר „שרעקלעכע געסט“ און וואָס מען זעט אין, אז עס האָט
 אויך געזאָגט זיין דער טאָן און פּאָן און דער לייט-מאָטיוו אינעם
 ליד אַרום דער קאָמונע-מרידה. איז עדות. אַ נישט מינערער באַוווּז
 איז די אַלגעמיינע געמייט-שטימונג אַרום ביידע לידער. פאַר-
 שטייט זיך, תמיד מיט דעם חילוק וואָס איינס איז צאַפּלדיקע
 געלעבטע און איבערגעלעבטע ווירקלעכקייט און דאָס אַנדערע —
 אַבסטראַקטע פאַרשטעלונג פון אַ שוין געשעענער ווירקלעכקייט.
 מען טאָר דערביי נישט פאַרגעסן דעם חילוק פון די רעוואָלוציאַ-
 נערע באַוועגונגען אין ביידע לענדער. אין רוסלאַנד: רעוואָלוציאַ-
 נערן וואָס זענען אַקטיוו טאַקע און מאַכן קאָלאַסאַלע אַנשטרענג-
 גונגען אין זייער אַקטיוויטעט, אָבער האָבן נאָך נישט געהאַט די
 געלעגנהייט צו פרוּוון מאַכן ווירקלעכקייט פון זייערע שטרעבונגען
 בנוגע גרונטאויסיק משנה זיין דעם שטייגער לעבן. אין דער אמתן
 איז עס אַלץ התחלה, געוּך, און אפשר ריכטיקער: הכנות, צוגריי-
 טונגען צו אַן אין פּערספּעקטיוו (און דיסטאַנץ) ווייטן שינוי. אין
 פּראַנקרײַך — פאַרקערט: שוין געווען פרוּוון צו ברענגען די
 אידעען מן הכוח אל הפועל. דאָס הייסט, אין סך-הכל: איינע
 דאַרפן זיך נאָך געשטאַלטיקן, פאַרוואַרהאַפּטן זיך. עס לעבט אין
 זיי גאַר, שטרעבונג, ווונטש. אין די אַנדערע — שוין אָפּגעטוענ-
 קייט, פאַרענדיקטקייט און אַדורכגעפירטקייט. עס טראַגט שוין אין
 זיך אַן אַנוונגק וואָס קען שוין זיין אַ לערנונג אויף שפּעטער. אָבער
 אָן אַקציע האָט נישט קיין שום לערע קיין ממשותדיקן ווערט. אַט
 דאָס פילט מען טאַקע אַרויס פון די לידער.

און דאָ קומט אַרויף די פּראַגע: פאַר וואָס האָט ערעלשטאַט
 עס נישט פאַרענדיקט דערנאָך? איז אונדזער דעה (און תשובה)
 אַזא: קיים האָט ער דאָס ליד נישט באַוווּזן אויסצואַרבעטן און
 אַרויסצוענדיקן צו דער צײַט, האָט ער עס שוין אויף דערווייל אַוועק-

געלייגט. מסתמא האָט ער געהאַט אַנדערע וויכטיקע ענינים צו דערליידיקן — ווי דער שטייגער איז בײַ מענטשן און זייערע אינטערעסן, און ספעציעל בײַ אַקטיווע. און אַוודאי בײַ אים, ערעל-שטאַטן, וואָס איז תמיד געווען אין באַוועגונג. מען דאַרף אויך אָננעמען ווי אַ מסקנא, אַז ער האָט די לידער געשריבן געלעגנ-היטלעך. און ביז דער צווייטער געלעגנהייט, אין אַ יאָר אַרום, ווען דאָס ליד וועט ווידער אַ מאָל ווערן אַקטועל און צו ניץ קור מען, איז נאָך געבליבן גענוג צײַט.

ווידער ווען די ריכטיקע צײַט איז געקומען — 1891 — איז געוויס אויפגעשווממען אַ נייע מניעה: ס'איז נישט גרינג צו נעמען זיך איבער אַ נייע צו אַ שוין אָנגעהויבענער אַרבעט און זי ממשיך זײַן נאָך דעם וואָס מען האָט זי געהאַט איבערגעריסן און געווען אין גאַנצן דערווייטערט פון איר ממשותדיק און אין גײַסט. דאָס מכין זײַן זיך, דאָס פרווון אַרײַנלעבן זיך צוריק אין דער שטימונג און סביבה איז שווערער און עס דויערט לענגער — נעמט צו צו פיל צײַט — ווי פאַרטראַכטן און אָנהייבן אַ נייע אַרבעט פון אָנהייב אָן און זי אויסענדיקן. דאָס איז אַ סך לײַכטער. און אין יענעם יאָר ווידער — אין 1891 — האָט ער שוין גיכער געוואָלט באַזינגען די פיגורן וואָס האָבן געשפילט אַ הויפט-ראָל. יעמאָלט איז פונקט אויסגעפאַלן דער צוואַנציקסטער יאָרצײַט נאָך דער פאַריווער קאַמונע און דער צענטער יאָרצײַט נאָך דעם אַטענ-טאַט אויפן צאַר — און צוליב די קיילעכדיקע סכומען יאָרן האָט ערעלשטאַט גיכער געוואָלט אַרויסהייבן די פערזאָנען וואָס זענען גע-ווען די נשמות פון די דאָזיקע באַוועגונגען. ער גיט זיי בײַדן אַזוי ווי ער האָט זיך זיי פאַרגעשטעלט: אין אַקטיוויטעט. ביידע זענען אים געווען נאָענט צוליב זייער קרבנות-גרייטקייט, צוליב דעם מקריב זײַן זיך לטובת דעם כלל און — מחמת אַקציע, מעשים. פאַר אים מײַנט דאָס „הייליקע טאַטן“. אַזוי רופט ער עס. אייגנשאַפטן, וואָס זענען אויך געווען וועזנטלעכע שטריכן פון זײַן אייגענעם איד. און צו ביידע איז ער געווען פאַרבונדן אין צײַט. אויב צו די פאַריווער געשעענישן איז ער נאָך געווען אַ פיצל קינד — אַרום די פינף יאָר אַלט — און ווײַט אין שטח פון די קאַטאַקליזמען, האָט נאָך אָבער געלעבט זייער אימפולס-געבערין און דער באַוועגונג-קער נערוו, ווי אַ ליכט-טראַגנדיקער שטורקאַץ אין דער נאַכט מיט אַן אָפּשיין אויף דעם גאַנצן העמיספער; און בעת די רוסישע מעשים האָבן זיך אָפּגעשפילט איז ער שוין געווען אַ באַווסטזיניק בחורל — אין אַן עלטער פון אַרום פופצן יאָר — קאַפּאַבל צו פאַרשטיין גענוי, מיט דער איינגעבוירענער פּעקײַט פון אַ פרי

דינה געוואָרענעם, און אויך בכוח צו שאַצן ווערדיק. ער האָט זיי ביידן געהויבט און געקרוינט. און פונקט יעמאָלט וויל ער צו זיי אַרויסווייזן זיין פאַרערונג. און דאָס טוט ער טאַקע.

*

לאָמיר שוין דאָ אויך אין איין וועגס פאַרצייענען, אז דער רע-וואָלוציאָנערער אויפברויז, וואָס האָט זיך אין יאָר 1848 אַ טראָג געטאָן ווי אַ שטורעמווינט איבער מערב-איראָפּע, איז אויך ענג פאַרבונדן מיט דעם חודש מערץ. אָנגעהויבן אין פראַנקרײַך אין די לעצטע טעג פעברואַר און זיך צעשפּילט ווייטק מיטן אָנקום פון מאַנאַט מערץ, איז ער תּיכּף אָנהייב מערץ אימפּעטיק אַריבער קיין דײַטשלאַנד און באַלד אין די איבעריקע לענדער, און אומעטום זיך העפּטיק צעבושעוועט מיט דער לײַכטיקייט פון אַ צעפּלאַמט העליש פּײַער אין איבערגעטרוקנט האַלץ.

ס'קען זײַן, אז דערפאַר טאַקע זענען די ערשטע צוויי סטראָך פעס פונעם ליד „מערץ-בילדער“ (זו' 101-102) אזוי פאַראַלגעמייר-נערט, אַבסטראַקט. אָט, למשל, די אַרײַנפיר-פּערזן:

פון שרעקלעכן קאמף, פון בלוטיקן קריג
איז דײַט דער מאַנאַט מערץ.

און צונויפגענומען די רעבעלישע און רעוואָלוציאָנערע גע-שעענישן אומעטום, מיט פראַנקרײַך בראַש ווי אַ פאַרויסגייערין, אַן אָנרעגערין און וועגווייזערין, האָט ערעלשטאַט דערפאַר די צווייטע סטראָפּע דערפירט צו אַ סומירנדיקן סך-הכל:

פראַנקרײַך! דו שײַנעס, דו פּלאַמענרעס הערין
פון אַלע רעוואָלוציאָנען

מיט דיין מוט איז געקרוינט דער מאַנאַט מערץ —
עס הילכט מיט דינע קאַנאַנען.

און הגם דאָס ליד איז געשריבן לכבוד דער פאַריזער קאָמונע, איז אָבער וואָס ווייטער מען לייענט זיך אַרײַן אין דעם, דערפילט מען אַלץ מער די פאַראַלגעמייערטקייט און אַבסטראַקציע פון איר אידעע. באַלד דערזעט מען קלאַר, אז ער דערהייבט דעם מאַנאַט צו דער מדרגה פון אַ סימבאָל. ווייל וואָס דען קענען באַרײַטן אין דער פינפטער סטראָפּע אַזעלכע צוויי שורות:

עס וועט נאָר קומען אַ געוואַלטיקער מערץ —
די מענטשהייט קען אים ניט פאַרמינדן.

און כאָטש מערץ סימבאָליזירט קאַמפּן, און דאָס מיינט: באַ-

נוצן אומברענג-מכשירים און אז "עס פאלן נאך פיל, נאך פיל קרבנות אין קאמף פאר פרייהייט און רעכט", פון דעסטוועגן זעט ער אָבער אויך פאַר אין אים דעם אויסלאָז צום גוטן, ווען עס "וועט אָם ענדע גערעכטיקייט זיגן". יעמאַלט וועלן שוין "פאַר-געסן ווערן פּולווער און בלוי", ווייל מען וועט מער צו זיי נישט דאַרפן אַנקומען, און מען וועט אויך, במילא, לסוף "פאַרגעסן די בלוטיקע, שענדלעכע קריגן". יעמאַלט וועט עס זיין געבוירן דעם טרוימערס געהלומטע צייט, ווען "דער מענטש וועט זיין מ ע נ ט ש ל ע ך און פּריי"...

"מערץ-בילדער" און "דער 18טער מערץ" געהערן צו די ערשטע לידער, וואָס עדעלשטאַט האָט געשאַפן אין דער ייִדישער שפּראַך. באלד נאָכן אַפּדרוקן זיי, פּונקט אַ וואָך שפּעטער, פאַר-עפּנטלעכט ער דאָס באַרימטע ליד "מיין צוואה", וואָס איז דאָס זיבעטע אין ריי פון זיינע געדרוקטע ייִדישע לידער. דאָס ליד "אין קאַמף", וואָס ער רעקאַמענדירט אין דער צוואה מען זאָל עס זיין גען בני זיין קבר, איז געווען דאָס דריטע ליד, וואָס ער האָט פאַר-עפּנטלעכט אין ייִדיש. מען קען אָננעמען, אז אין זעלביקן סדר האָט ער זיי אויך געשאַפן. אָנגעשריבן אַ ליד — האָט ער עס תּיכּף פאַרעפּנטלעכט.

פערטער צוגאב

דער פארווונדעמער אַדלער

צווישן בערג פארשנייטע
אויף אַ פעלדזשטיין
זיצט אַ יונגער אַדלער
עלנט, קראַנק, אַליין!

און ער טרוימט: ווי גערן,
מיט וואָס פאַר אַ פרייד
וואָלט איד יעצט די פליגל
אין דער לופט צעשפרייט!

מיט די שטאַלצע וואָלקנס,
מיט די שטערן גלייך
וואָלט איד פּרני אומשוועבן
אין דעם הימל־רייך.

און די זון די העלע
אין דעם בלויען רוים
וואָלט איד האַלדזן, קושן,
ווי אין אַ זיסן טרוים.

צו די ווילדע שטורמען
האַב איד אימער לוסט
שטאַלץ אַנטקעגן פליען
מיט מיין אַדלער־ברוסט.

אויבן בליצט און דונערט,
אונטן רוישט דער מער,
דען פאַר פּרניע פליגל
איז דער וועג ניט שווער!

דורך די שטורעם־וואָלקנס,
בלייז און דונערקראַך
טראַגט זיך דורך דער אַדלער
מיט אַ שטאַלצן לאַך.

דאָך עס איז פאַרשוונדן
יענע צייט... און יעצט
צווישן בערג פאַרשנייטע
זיץ איד קראַנק פאַרלעצט...

מיט אַן אומעט קוק איד
צו דער זון אַרויף,
דאָך די קראַנקע פליגל
הייבן ניט דעם גוף.

איד צאַפּל זיך, איד רייס זיך...
איד שרײַ איד פּלױך... איד וויין...
ביז איד בלייב אין אַנמאַכט
ליגן אויף מיין שטיין!

אַך! ווער קען מיר זאָגן,
אויב איד וועל אַמאָל
ווידער פּרני אומשוועבן
איבער בערג און טאַל?

טרעגן זיך דורך שטורעם שטאלץ צום זונענשנין, צווישן פרייע אָדלער א פרייער אָדלער זיין?	שלאַפן בערג און מאָלן; מיין שמערץ — וואָס קימערט זיי?
קיינער גיט קיין ענטפער... אינגעהילט אין שניי	ווי זענט איר, ברידער — אָדלער? די וואַלקנס זענען שוואַרץ... און אַך, ווי ווילד עס רינט זיך צו אייך מיין קראַנקע האַרץ!

אַט וואָס פאַר אַ לירישע לידער עדעלשטאַט איז געווען בכוח צו שרײַבן. אָבער מיר ברענגען נישט דאָס ליד מיט דער כוונה צו רעהאָביליטירן אין עדעלשטאַטן דעם ליריקער אָדער באַווײַזן עס ווי אַ מוסטער וואָס זאָל דינען פאַר אַ באַשטעטיקונג, אַז אונדזער מיינונג איז אַ ריכטיקע. ניין. מיטן דרוקן עס דאָ זענען מיר גאָר אויסן צו געבן דעם לייענער אַ געלעגנהייט צום ערשטן מאל זיך צו באַקענען מיט דעם דאָזיקן ליד. יעדן פאַלס מיט דעם פּוֹלן טעקסט זינגעם. מחמת צו אונדז איז דערגאַנגען בלויז אַ העלפט פון דעם ליד: די ערשטע סטראַפּע און פון דער נײַנטער ביז צום סוף. אַזוי האָט עס אונדז צוגעטראָגן מ. קאַטץ אין זײַן אויסגאַבע, וואָס איז די איינציקע צוגענגלעכע און די פּולסטע. גאַנצע זיבן סטראַפּעס — אָנגעהויבן פון דער צווייטער, לויט אונדזער טעקסט — אָפּדרוק, ביז דער אַכטער (אַרײַנגערעכנט) — האָט ער דורכגעלאָזט (אויסגעבראַקירט?). אין אַנדערע אויסגאַבעס, ביז זײַנער, איז אַפּילו קיין געקירצטער טעקסט אויך נישט בנימצא.

די סיבה פאַר וואָס עדעלשטאַטס חבר און רעדאַקטאָר-ציר נויפּזאַמלער פון זײַן ווערק האָט עס אַזוי אומברחמנותדיק געשניטן — איז אונדז נישט באַוווּסט און אַוודאי דורכויס אומד קלאָר. אָבער ס'איז אַ שאַד דאָס ליד זאָל בלײַבן אומבאַקאַנט דעם ייִדישן לייענער. לכה־הפחות דעם פאַראַינטערעסירטן לייענער. ס'איז גאַרנישט קיין געוויינלעך ליד און עס טאָר נישט פאַרלוירן גיין. צו פאַרהיטן עס דערפון דרוקן מיר עס דאָ איבער. בלויז דאָס איז אונדזער מיינ. און דעריבער טאַקע קאַמענטירן מיר עס נישט ווי נאָך אַ ראיה אַרויסצוהייבן דעם דיכטער. עס רעדט אָבער פאַר זיך אַלײן גענוג.

„דער פאַרווינדעטער אָדלער“ איז געווען פאַרעפנטלעכט נאָך פאַר דעם דיכטערס לעבן אין „פרייע אַרבעטער־שטימע“ דעם 1טן יאַנואַר 1892. מיר דרוקן איבער דאָס ליד פון דער שוין דעמואָנטער מאַסקווער „עמעס“־אויסגאַבע (זו' 252-254). — דעם דריטן פּערז פון דער דרייצנטער סטראַפּע גיבן מיר לויט

קאמפן (ז' 167 — 168). אין ביידע טעקסט־אָפּדרוקן איז עס די פּאַר־לעצטע סטראָפּע. וואָס שניך דער לעצטער סטראָפּע, איז דער טעקסט בני קאמפן שפאָר אָפּגעווייכט פון דעם וואָס מיר ברענגען. אַלע סימנים ווייזן אָבער אָן, אַז דער דאָ געדרוקטער איז דער ריכטיקער.

*

לאָמיר שוין דאָ אין איין וועגס אָנווייזן אויף אַ וואָרט, וואָס מיר האַלטן עס פאַר פאַרגרייזט געדרוקט, הגם עס חזרט זיך איבער אין די אויסגאַבעס, וואָס מיר האָבן געהאַלטן אין האַנט (און מחברים־קאָמענטאַרס לאָזן עס אַזוי בעתן ציטירן): דאָס לעצטע וואָרט אין דעם ערשטן פּערז פון דער דריטער סטראָפּע אין ליד „פון מיין טאָגבוך“ (ז' 164) דאַרף זײַן זון און נישט זײַן, ווי ס'איז געדרוקט. אי עס איז אַ גראַם צו „טאַבון“, אי עס איז אין הסכם מיטן געדאַנק און אי אויך מיט דער לאַגיק פון דעם ווערטער־אויסשטעל. די גאַנצע סטראָפּע דאַרף זיך, בכו, לייגען אַזוי:

ווען דו אידעאל, דו לעב, דו זון,
וואָס פּלענט פול מיט האַפּענונג דיר שײַנען,
איז איצט פאַרשטעלט מיט אַ ווילדן טאַבון
פון טרוםפירנדיקע שווינגען.

מיר זענען זיך משער, אַז אַזוי איז געווען דער בראשית־די קער טעקסט. אָדער אַזוי לפחות האָט ער געזאָלט זײַן. די גאַנצע קניט פונעם ליד פאַרלירט גאַרנישט דורך אונדזער ענדערונג אָדער אפשר גוטשטעלונג. אַדרבא, פאַרקערט: מיר האַלטן יא, אַז עס געווינט, און שטעלן אַזוי אַרום דערמיט צוריק אויף דעם לכתחילה להדיקן מײַן און טעקסט.

צוליב טעכנישע שוועריקייטן דערשיינט דאָס בוך מיט אַ גע-
וואַלדיקער פאַרשפּעטיקונג. די סיבות האָבן מיר בשום אופן נישט
געקענט פאַרויסזען און, במילאָ, זיי נישט געקאָנט דערנאָך פאַר-
מינדן. עס פאַרדריסט אונדז ביז גאַר, און כאַטש די שולד איז לגמרי
נישט אונדזערע, קענען מיר זיך עס אָבער פאַרט נישט מוחל זיין.
נאָר אַ טרייסט איז פאַר אונדז דאָס, וואָס — ווי עס זאָגט אַ
פּאָלקסווערטל — עס איז גלייכער שפּעטער אידער קיין מאָל נישט.